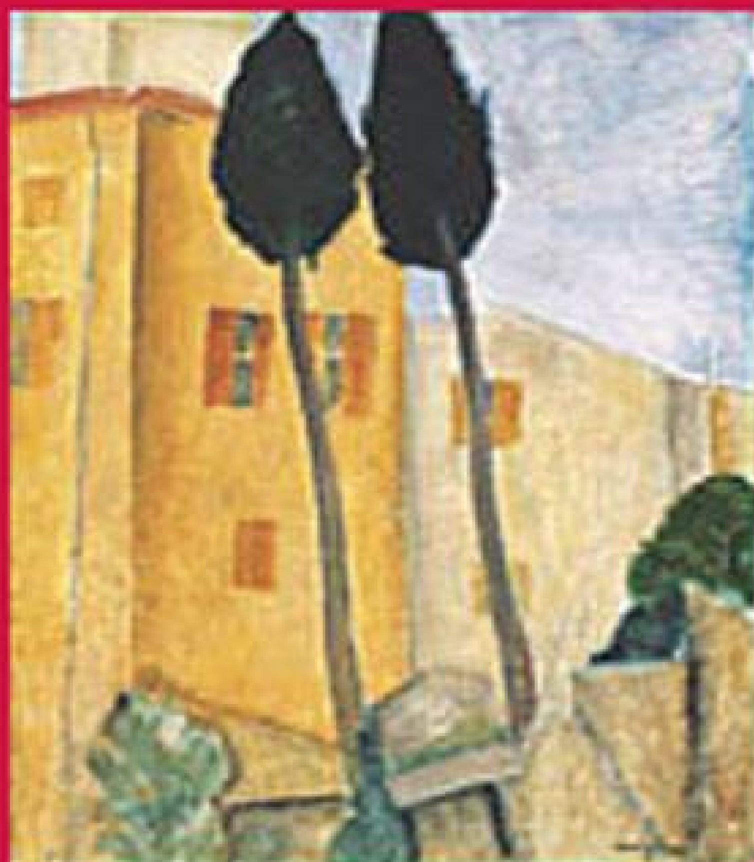
İtalya'da Alacakaranlık

D.H. Lawrence

İtalya’da Alacakaranlık

D. H. Lawrence

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN

Eda Dedebaş

NOTOS
KITAP

İtalya'da Alacakaranlık
D.H. Lawrence
Notos Kitap 028
Gezi Kitaplığı 003
Notos Kitap Yayınevi
İnönü Caddesi, Emektar Sokak, No: 18/1
Gümüşsuyu, Beyoğlu 34427 İstanbul
www.notoskitap.com

D.H. LAWRENCE

David Herbert Richards Lawrence (11 Eylül 1885-2 Mart 1930) İngiliz şair, romancı, öykü ve deneme yazarı. Klasik gerçekçilikle modernizm arasındaki köprüdür. Yirminci yüzyılın en önemli ve tartışmalı İngiliz romancıları arasında yer aldı, Lady Chatterley'in Sevgilisi adlı romanı pek çok ülkede, müstehcen bulunarak yasaklandı. Kitaplarından bazıları: Oğullar ve Sevgililer (1913), Prusyalı Subay ve Başka Öyküler (1914), Gökkuşağı (1915), Âşık Kadınlar (1920), Lady Chatterley'in Sevgilisi (1928), Ölen Adam (1931).

D.H. Lawrence ve İtalya'da Alacakaranlık

İtalya'nın kuzeyinde yer alan Garda Gölü, güneyindeki güzel kıyılarda yaşayan insanlara müthiş bir manzara sunar. Göl, bu geniş kıyılardan kuzeye doğru daralarak bir armut görünümü alır, sonra iki yaka Riva Körfezi'nde birleşir. Gölün yüksek dağlarla kaplı batı kıyısına 1930'lu yıllarda yapılan yol sayesinde buraya daha çok insan gidebilmeye başlamıştır.

İşte bu kıyı, D.H. Lawrence ve Frieda Weekley'nin 18 Eylül 1912'den 3 Nisan 1913'e kadar Villa di Gargnano'da göle bakan bir evde yaklaşık yedi ay kaldıkları yerdir. Burası yerli halkın gurur duyduğu güzelliklerle dolu bir bölgedir. Ilıman iklim ve verimli toprak güney meyvelerinin yetişmesine olanak sağlar. Yüzyıllar boyunca Gargnano'nun tepelerinde limon bahçeleri vardı. Verimli toprak, Gargnano'nun ekonomisini canlandırdı. Kuzey Avrupa ülkeleri ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun gereksinimi buradan karşılandı. Limon yetiştiriciliği 20. yüzyılın başında ölse de limon bahçelerinin izleri kaldı. Buradaki limonluklar yalnızca sıradan birer sera değil, limon ağaçlarının yazın açıkta, kışın tahta ve camlarla korunarak bakıldığı, taş sütunlarla çevrili yapılardır. Limon üretimi, demiryolunun yapılmasıyla, 20. yüzyılın başında düşüşe geçti.

Lawrence, Garda Gölü'ne Almanya ve Alpler'den geçerek yaptığı bir yolculuk sonunda varmıştır. Bu kitaptaki denemelerin tümü 1912-1915 yılları arasında –dünyanın bozulmaya yüz tuttuğu, komşu ülkelerle ilgili bilgilerin önem kazandığı, İngiltere'nin kime karşı duracağı ve kiminle ittifak yapacağının tartışıldığı bir dönemde– yazılmıştır. Lawrence, Frieda'yı ve kendisini bu yolculukta geçindirmek için yol boyunca yazdığı kimi denemeleri İngiltere'ye yollayarak basılmalarını sağlamıştır.

İtalya'da Alacakaranlık'taki denemeler "Dağlardaki Çarmıh"la başlar, "Garda Gölü Üzerine" adlı bölümdeki denemelerle sürer. "Sürgündeki İtalyanlar" ve "Dönüş Yolu" adlı yazılarla biter.

Bu kitaptaki denemeler, birbirlerinden bağımsız olarak da okunabilir; çünkü her biri başka bir konuyu ele alıyor. Yine de tümünü kapsayan ana tema, yaklaşan savaş tehdidi ve Avrupa'nın bir alacakaranlığa doğru ilerlemesidir. Okur, bu yazıları okurken, Avrupa'nın kaygan bir zeminde yıkılışa doğru nasıl gittiğini açıkça görür.

Tüm yazılarda ortak olan bir başka unsur da farklı kültürlerdeki insanların yüz yüze gelmeleridir. Önemli bir tarihsel dönemde yazılan bu yazılarda hep bir “yabancı” ya da “öteki” bulunur. Lawrence, kitap boyunca insanların farklılıklarını anlamaya çalışır. Sonuç, farklı dilleri konuşan, farklı etnik kökenlerden gelen insanlarla oluşturulan çoksesli bir yapıttır. Almanca, İtalyanca ve Fransızca sözcükler sıklıkla kullanılmaktadır. Kitap boyunca insanların yabancı dilleri konuşmasına dikkat çekilmiştir; ama yazar onları kimi zaman şiveden dolayı kimi zaman da kültürlerinden ve farklı düşünüş tarzlarından dolayı anlayamaz. Bir yabancı ve bir yazar olarak onların dünyasına tam olarak giremeden, dışarıdan gözleyerek, “uzak gerçeklerini” anlatmak zorundadır. Bu nokta “Il Duro” adlı yazısında belirgindir. Lawrence bu insanın herkesten uzak durmasına hayrandır ve Il Duro, Lawrence’ın evlilik konusundaki ısrarları üzerine “çok fazla şey gördüğünü” söyler.

Kitap, röportajlar yazma peşindeki bir gazetecilik anlayışından, bilinçli bir gezi yazarlığına doğru oluşan gelişmeyi de gösterir. Kimi yazılar ikinci kez yazılmıştır, bu gelişme yazıların ikinci kez yazıldığı aşamada ortaya çıkar. Gezi yazarlığının içinde gelişen, yabancı bir dünyayla iletişim kurma olgusu, Lawrence’a uygarlığın o yıllardaki bozulması üzerine felsefi gözlemler sağlar. Lawrence, yazdıklarını sürekli yeni düşüncelerin ışığında gözden geçirir, değiştirir.

Bu kitapta belirgin olan bir başka nokta, yapılan düzeltmelerin sanatsal bir gelişmeyle beraber gitmesi. Yeniden yazılan denemelerde insanın yazgısı ve tarihi üzerine düşündürücü bölümler bulunuyor. Ama düzeltilmeyen ve ilk halleriyle sunulan San Gaudenzio denemelerinde yalnızca yabancı bir dünya canlı bir biçimde kısaca betimlenir. Yeniden yazılan denemeler felsefi görüş ve düşünceler açısından zengindir; ama onlarda da San Gaudenzio denemelerindeki canlılık ve yerel öğeler yoktur. Bu felsefi gözlemler, her ne kadar iyi anlatılmış olsalar da organik bir düşünce sistemi oluşturmaz; kimi zaman da denemelerin ana konusundan saparak gezi kitabını, İtalya’yı anlatmanın yalnızca bir araç olduğu izlenimini yaratan zor bir yapıta dönüştürürler. Bu bağlamda İtalya’da Alacakaranlık daha çok yabancı bir çevre ve kültür üstüne bir kitaptır.

Karamsarlık egemen olsa da son iki denemede (“Sürgündeki İtalyanlar” ve “Dönüş Yolu”) yabancı bir çevre canlılıkla betimlenir. Bu bölümlerde “alacakaranlık” iyice belirginleşir. Kitabın ana teması, Güney ve Kuzey arasındaki karşıtlıktır. Bu çelişki, aydınlık-karanlık, gece-gündüz, akıl-ruh,

yüksek-alçak, kadın-erkek, aristokrasidemokrasi tartışmalarıyla daha da gelişir. Bu karşıtlıklarla oluşan gerginlikler bir uyumun, bu karşıtlıkların birleşeceği bir çizginin umutsuzca aranmasına hız verir. Tıpkı gece ve gündüzün uyum içinde birleşeceği alacakaranlık çizgisi gibi.

Tüm denemeler Kuzey-Güney ayrımını yansıtır. Lawrence her iki gezisinde de kuzeyden güneye doğru gitmektedir, fakat ikinci gezide çoktanrılı inancından sıyrılmış, makineleşmeye yem olacak bir İtalya'yla karşılaşır. Makineleşmeden kaçarak yabancı bir ülkeye giden yazar orada yine aynı şeyle karşılaşır. Milano'daki Katedral Meydanı'nda acı campari yudumlarken Avrupa'nın çöküşünün ve "insan yaşamının kusursuzca mekanikleşmesinin" acı tadını da duyar.

Yeniden yazılmış denemeleri birbirine bağlayan bir başka nokta da yüksekle alçak arasındaki karşıtlıktır. Bu, "Yün Eğiren Kadın ve Keşişler"de gökyüzü ve gölgede kalan insanlarla; "Limon Bahçeleri"nde yükseklere çıkıldıkça daha da belirginleşen bozulmuşlukla; "Tiyatro"da ise localarda oturan kişiler ve sıradan halk arasındaki farkla ortaya çıkar.

Başka bir ortak nokta da yaklaşan savaşın hissedilmesidir. "Tiyatro", evlerine dönen bersaglier'leri ve karanlıktaki tek belirgin yer olan Avusturya sınırını betimleyerek biter. "Sürgündeki İtalyanlar"da bir yanda köylüler tarafından karşılanan süvari, öte yanda kendilerini asker yapan İtalyan hükümetine karşı olan anarşist İtalyanlar vardır. "Dönüş Yolu"nda ise Lawrence askere gitmek üzere olanlarla karşılaşır. "Sürgündeki İtalyanlar"ın başında betimlenen birbirleriyle dövüşen üç kuş ve onları zevkle izleyen Almanlar ise artmakta olan şiddetin göstergesidir.

Bu kitabı oluşturan yazılar üç ana bölümde incelenebilir: Lawrence'ın Frieda'yla birlikte Bavyera'dan Garda Gölü'ne gittiği dönem, Garda Gölü'nde kaldıkları dönem ve 1913'te tek başına Frieda'yla buluşmak için Bavyera'dan Milano'ya yürüyerek gittiği dönem.

Bavyera'dan Garda Gölü'ne Gidiş

(Ağustos-Eylül 1912)

1912'de Frieda ve Lawrence Haziran'dan Ağustos'a kadar Münih'in güneyinde yaşadı. 5 Ağustos 1912'de İtalya'ya gitmek için yola çıktılar. Bu dönemde yazılan "Tirol'deki İsalar" adlı yazı daha sonra "Dağlardaki Kilise" adıyla yeniden yazılmıştır. Aynı yazı daha sonra değiştirilerek "Dağlardaki Çarmıh" adıyla İtalya'da Alacakaranlık'a alınmıştır.

"Dağlardaki Çarmıh" –başlıkta geçen "çarmıh" sözünün de katkısıyla– yazarın Kuzey ve Güney arasında sıkışmasını ve arada kalışını anlatır. Burası, Lawrence'ın gerçek bir dini inancın simgesi olan ve ona gerçek gözüken çarmıhı bulduğu yerdir. Dini inancın simgesi olan gerçek İsa, denemenin sonunda sözü edilen parçalanmış İsa'dır. Bir kenarda unutulmuş olan bu İsa, bu yönüyle o dönemdeki dini inanca benzemektedir. Yaşamlarını doğa olaylarının yönlendirdiği, doğa içinde yaşayan dindar Bavyeralılar da, insan kalabalıklarından uzak yaşayan toplulukların son örneğidir. Onlar yere yuvarlanmış, parçalara ayrılmış İsa heykelleri gibidir. Alacakaranlıklarına doğru yaklaşan bir insan topluluğudurlar.

Garda Gölü

(Eylül 1912-Nisan1913)

18 Eylül 1912’de Lawrence ve Frieda gölün batı yakasındaki Villa di Gargnano’ya yerleşti. Lawrence, burada üç deneme (“Yün Eğiren Kadın ve Keşişler”, “Limon Bahçeleri” ve “Tiyatro”) yazdı. Bunlar daha sonra değiştirilerek İtalya’da Alacakaranlık’a alındı. Kitaptaki öteki yazılardan biri olan “John”, Frieda ve Lawrence’ın 16 Şubat 1913’te Gardola di Tignale’ye yaptıkları bir yürüyüş sırasında ortaya çıkmıştır. Öteki yazılar “San Gaudenzio”, “Dans” ve “Il Duro”, Lawrence ve Frieda’nın Garda Gölü’nden ayrılmadan önce (3-11 Nisan 1913 tarihleri arasında) Muslone yakınlarındaki bir çiftlik evinde geçirdikleri bir haftadan doğmuştur.

Bu bölümün ilk denemesi olan “Yün Eğiren Kadın ve Keşişler”in ana teması, yukarıdaki dağlarda ve aşağıdaki toprakta yaşam savaşı veren insanlar arasındaki farktır. Bu karşıtlık, Hıristiyanlıkta var olan iki farklı kiliseyle –Kartal ve Güvercin Kiliseleri’yle– yazının başında belirtilir. Bir yanda yukarıda duran ve aşağıdaki dünyaya bakan San Tomasso, öte yanda alçakgönüllü ve insanlar arasında fark edilmez San Francesco Kilisesi vardır.

Yazarın yüksek-alçak, aydınlık-karanlık karşıtlığına bakışı deneme boyunca değişir. Örneğin, yün eğiren kadınla beraberken kendini karanlıkla, esmer tenli İtalyanlarla karşılaşınca da aydınlıkla özdeşleştirir. Kadın onunla konuşmayı kestiğinde, tepedeki kayalara bakarak aşağıya doğru yürür. Alacakaranlık yaklaştığındaysa karanlığın içine hapsolmamak için koşar.

Daha sonra yine bir yüksek noktadan bakarken bir ileri bir geri hareket eden, aydınlık-karanlık ikileminde tarafsız duran iki keşiş görür. Gece ve gündüz alacakaranlık çizgisinde kendi bütünlükleriyle ortaya çıkarlarken, bu iki keşiş karşıtlıkları kendilerinden uzakta tutarak iki karşıt noktanın birleşmesini önler gibidir.

Bir başka karşıtlık da Lawrence “Strada Vecchia” (Eski Yol) ile “Strada Nuova”yı (Yeni Yol) karşılaştırdığında ortaya çıkar. Onların birleşimi iki dönem arasındaki alacakaranlık çizgisidir. Biri karanlıkta kaybolurken öteki gün ışığına çıkar. Eski yol aşağıya doğru inerken, yeni yol Avusturya sınırına doğru yukarı çıkar.

“Limon Bahçeleri”nde güney ırklarının kanlarındaki ateş ile kuzey ırklarının beyinlerindeki heyecan karşı karşıyadır. Lawrence’a göre Güney

ve Kuzey birbirleriyle örtüşür. Bir yanda kişinin kendine tapması ve her şeyi yutan kaplan, öte yanda kendi dışındakine tapma ve kuzu vardır. Bir denge kurmak yerine bu karşıt kutuplar birbirlerini yok eder.

İngilizler ne kadar yüksek bir bilince erişseler de İtalyan kültüründeki “erkeklik organına tapınma” onlara çekici gelir. Padrone büyük bir açgözlülükle İngiltere’ye ve makinelere bakar.

Lawrence’ın ortaçağa ve Rönesans’a dayandırdığı Kuzey ve Güney arasındaki bu ayrım, ona göre çifte alacakaranlıktır. Tüm dünya üzerine bir karabasan olarak çöken Londra ve öteki sanayi şehirlerinin yayılışını durdurmak gereklidir. Ama o, bunun olacağına inanmaz. Yazının sonu eski düzenin alacakaranlığa yaklaştığını ama gelen yeni düzenin eskisinden daha kısa bir yaşama mahkûm olduğunu öne sürer.

“Padrone” bir maymuna benzetilir. Padrone’nin temsil ettiği aristokrasinin yazgısını belirginleştirmek için Lawrence yeniden karanlık-aydınlık karşıtlığını kullanır. Padrone ve karısına Pietro ve Gemma adlarını verir. Padrone’nin adının dinsel bir çağrışımı vardır. Katolik Kilisesi’nde Peter, cennetin kapısının anahtarına sahiptir. Ama, Padrone yalnızca çökmekte olan bir imparatorluğun sahibidir. Burada, Lawrence Signor di Paoli’yle dalga geçmektedir yine. Karısının adı ise mücevher anlamına gelmektedir. Bu ad, kocasının yaşamını “süsleyen” ve soğuk, ışık geçirmez taşa (böyle taşlara İtalyanca “pietra” deniliyor) yansıyan kadına uygundur. Lawrence, kadının kocasına boyun eğişinin altını çizerek daha sonra üzerinde duracağı cinsiyet savaşı konusuna da hazırlık yapar. Lawrence, kadın ve erkek arasındaki bu ayrımı akıl ve ruh arasındaki karşıtlığa da bağlar.

“Tiyatro” denemesinde kilisenin bir tiyatro salonuna dönüştürülmesi, gelişmeyi yakalamak için atılan bir adımdır. Lawrence, Signor di Paoli’nin sekiz numaralı locasından aşağıya baktığında tüm Gargnano halkını görebiliyor. Aşağıdakilerin bile toplumsal sınıflanmaya göre oturduklarını fark eden Lawrence, bu kez dikkatini toplumsal ayrımdan kadın-erkek ayrımına yönlendiriyor. Kadın ve erkeği birbirine bağlayan tek bağ annelik ve babalık kavramlarıdır, tanrısal olan çocuktur. Çocuğa duyulan bu güçlü saygıda kadın –anneliğin de gücüyle– erkeğin boyun eğdiği bir güç haline gelir. Kadınerkek savaşında yazarı etkileyen bir başka nokta bu birlikteliğin toplumsal görüntüsü. Birbirlerinden hoşlanmayan bir çift toplum içinde görünüşü kurtarmak için birlikte yürüyebiliyor.

Hayaletler'i izlemek için çağrıldığında Lawrence bu gösterinin Münih'te izlediğinden ne kadar farklı olduğunu anlar. İtalya'da yapılan gösteri Ibsen'inkinden çok farklıdır, daha duygusaldır. Bu fark, Kuzeylilerin akılcılığı ile İtalyanların bedene tapınması arasındaki farktan doğmuş olabilir.

Ama yazının asıl konusu Hamlet'le ilgilidir. Tiyatronun yöneticisi Enrico Persevalli'nin son gece için Hamlet'i seçmesi zenginliğe, saygınlığa, endüstriye ve modern İngiltere'ye olan bağlılıktır. Bu gösteriyi izleyen Lawrence bu İngiliz trajedisinin trajik bir farsa dönüştüğünü düşünür. Oyunun entelektüel karmaşıklığı oyunu sergileyen köylülere yabancıdır.

Dört San Gaudenzio denemesinde ("San Gaudenzio", "Dans", "Il Duro" ve "John") Lawrence, bozulmamış göl ve dağın artık geçmişte kaldığını fark eder. Bu bölümün sessiz ve ağır bir havası vardır. Yaşamayı sürdüren şeyler de, gelmekte olan yeni kuşak tarafından yutulacaktır.

"San Gaudenzio"nun başında yazar, yükseklere tırmanmasını güneşe yaklaşma olarak belirtir. Badem ve kayısı çiçeklerinin çıplak ağaçları örttüğü bir dönemi, baharın gelişini anlatır. Güneşe doğru gidişi, artık "evi" gibi görmediği yerden kaçışını, sürekli duyduğu "yerleşememe" duygusunu simgeler.

"San Gaudenzio"da öne çıkan bir başka konu da Paolo ve Maria arasındaki çekişmeyle iletilen bir cinsiyet savaşıdır. Tutkulu ve esmer olan Maria ovadan gelmektedir, dünyayı tanır ve değişimden yanadır. Sarışın ve mavi gözlü Paolo ise dağlardan gelmektedir, gelenekten ve geçmişin sürekliliğinden yanadır. Maria'ya göre insanın dünyada sahip olduğu şeyler kendi çabası sonucudur. Paolo'ya göre ise bu, insanın sorgulamadan kabul edeceği yazgısına bağlıdır.

Daha iyi bir yaşam isteyerek geçmişin değiştirilemez görünen düzenine karşı mücadele yanlısı ile toplumun var olan yasalarına bağlı bir yaşamı savunan muhafazakâr arasındaki savaşın dikkatli bir gözlemcisidir Lawrence. Ama savaşı kimin kazandığına karar veremez bir türlü. Maria'nın açgözlülüğünü onaylamazken, Paolo'nun egemen sınıflara safça tapınmasına da göz yumamaz.

Zenginlerin yeni düzenine inanan, evde söz sahibi olan Maria, kocasının Amerika'ya göç etmesinden sorumludur. Bu, İngilizce öğrenmekte olan çocuklarının da paylaşacağı bir yazgıdır. Onun yeni insan modeli, biraz da çökmekte olan eski dünyanın farkında olmasından ileri gelir. Yıkılmış ve terk edilmiş limonlukları gören Lawrence da Maria'ya bu noktada katılır.

Yörede giderek yaygınlaşan “Birra, Verona” markası artık güney şarabının yerini kuzey birasının almasının bir simgesidir. Bölge dışından gelen her şeye ilgi duyma Lawrence’a göre bu insanların dinsel inançlarını yitirmelerine bağlıdır. Bu, içki içmeyi dua etmekten daha çok seven komik rahip karakteriyle anlatılmıştır.

“Dans” adlı denemede Maria’nın “kaliteli” insanlarla sıradan insanlar arasında yaptığı ayrım ortaya çıkar. Daha fazla parası olan müşterilere yemek servisi yapılır ve onlar geç saatlere kadar kalabilir. Öte yanda köylüler Maria’nın istediği saatte gitmek zorundadır. Burada savaş öncesinde çiftlik evlerinde yapılan danslardan biri betimlenmektedir. “Dans”, bize bir sonraki denemenin konusu olacak Il Duro’yu ve tahta bacaklı oduncuyu tanıtır. Satırları dansın ritmini çağrıştıran o uzun paragrafta Lawrence dans ederken Tanrı’ya benzeyen adamlara ve kendini dansa kaptırmış, bu adamların gücüyle kendinden geçmiş iki İngiliz kadına odaklanır. Erkeklerin erkeklerle dans etmeleri halka açık yerlerde erkek egemenliğinin göstergesidir. Kadınlar kendilerini ortaya dökerek evdeki egemenliklerini yitirmek istemez.

“Il Duro” ve “John” adlı denemelerde Lawrence birbirinden çok farklı iki karakteri betimler. Onları bağlayan şey İtalya dışında yaşamış olmalarıdır. Il Duro ve John, yurtdışında yaşama ve göçmenlik konularında iki farklı noktayı temsil etmektedir. Kendini insanlardan soyutlamış ve kendine yeten Il Duro, Lawrence’a göre Güneylilerin kana tapınmasının simgesidir. Paolo gibi, Il Duro da gücünü kendi köklerinden alır, Amerika’da kalışı yalnızca bir zorunluluktur. Öte yanda, John yabancı dil öğrenerek ve geleneklere uyarak yabancı bir kültüre uyum sağlamayı denemiştir. Ama şimdi çok huzursuz, ülkesinde kendini rahat hissedememektedir. Ülkesiyle tek bağı babasıdır. Amerika’da başına gelen tüm kötülük ve aşağılanmalara karşı, yeni dünyayı gelecekle, kendi ülkesini ise geçmişle ve ölümle bağdaştırır. Göçmenliği onu köksüz, yeni bir kuşağın temsilcisi yapmıştır. Eski düzenin çöküşüne tanıklık etmek, yeni karmaşanın içinde yaşamak bu kuşağın yazgısıdır. Her iki adam da Lawrence’a anlaşılmaz görünür. Il Duro’nun evlilik konusundaki inatçılığı da, John’u Amerika’ya yollayan dürtüyü de Lawrence anlayamaz.

Bavyera’dan Milano’ya Gidiş

(1913)

Lawrence ve Frieda Almanya’ya 1913’te döner. 17-18 Eylül 1913’te Lawrence İtalya’ya gitmek için yeniden Almanya’dan ayrılır. Bu sırada Frieda annesini ziyaret etmek için Baden-Baden’e gitmiştir. Basel’de buluşmayı planlarlar. Daha sonra bu planı değiştirip Milano’da buluşmayı kararlaştırırlar. İtalya’da Alacakaranlık’taki “Sürgündeki İtalyanlar” ve “Dönüş Yolu” yazıları bu yolculuğa aittir. Lawrence, kimi zaman treni ya da vapuru kullansa da yolun büyük bir kısmını yürüyerek gitmiştir. En sonunda Como Gölü’ne varır, gemiyle karşı kıyıya geçer. Ertesi gün (27 Eylül) Frieda’yla buluşacağı Milano’ya giden bir trene biner. Milano’da, Katedral Meydanı’nda acı campari içerek Frieda’yı bekler.

Bu gidiş yolunu anlatan “Sürgündeki İtalyanlar” ve “Dönüş Yolu”, savaş başladıktan sonra yeniden düzenlenmiş ve yazılmıştır. Bu yazılarda yazarın yabancı dil bilgisinin geliştiğini ve farklı durumlarda daha rahat hareket edebildiğini görüyoruz. Bir İsviçre hanında Fransız garson kızla dalga geçiyor, Londra’dan gelen İngiliz’le pansiyoncu adam arasında çevirmenlik yapıyor ve İsviçreli iki kadına Avusturyalı olduğunu söylüyor.

Ama tüm bu güvenine karşın, daha yorgun, gezdiği yerlerde düş kırıklığına uğrayan, bir yerde gecelemeye isteksiz bir Lawrence var karşımızda. Güneye doğru yaptığı bu gezide, gezdiği yerlerde ve gördüğü insanlarda bir tür yıkılış ve ölüm seziyor. Bir makine gibi durmaksızın yürüyen İngiliz’de, bir köpeğin peşinde koşan iki yaşlı kadında ve Gotthard’ın eteğinde bir köydeki sağır kadında hep karşısına çıkıyor bu duygu.

Lawrence’a göre Avrupa’da yayılmakta olan hastalığın bir başka belirtisi de yol boyunca rastladığı gezginlerdir. Otellerin çevresinde toplanan, sürekli yürüyen İtalyanlar, Almanlar, İngilizler, Fransızlar. Lawrence, liderleri Guiseppino gibi yeni bir ruhun etkisi altına girmiş sürgündeki İtalyanlar’dan aniden uzaklaşıyor. Onlar, eski düzene ve İtalyan hükümetine karşı ayaklanmış bir grup anarşisttir. Kendi kendilerine yetmeye çalıştıkları bir yere, İsviçre’ye kaçmışlardır. Yurtlarını özlemelerine karşın bu duruma inatla dayanıyorlar. Yazara göre bu, soyut bir idealin körü körüne peşinden koşulmasından başka bir şey değil.

Lawrence’ın çeşitli yerler ve insanlarla karşı karşıya gelişi ve sürgün konusunu farklı yönleriyle ele alışı, onun kendi sürgünlüğünün, yeni bir

dünya, yeni görüşler aramak için kuzeyden güneye yaptığı o uzun yürüyüşün de haberini veriyor.

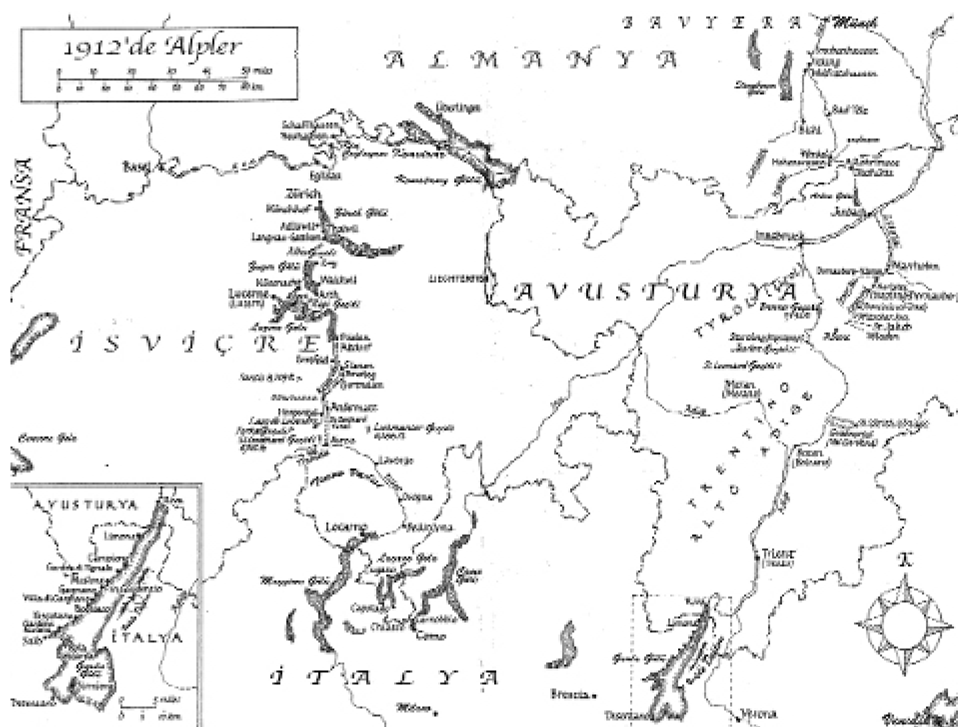
* * *

İtalya'da Alacakaranlık, yalnızca Lawrence'ın gezi yazarlığına bir başlangıç değildir. Aynı zamanda Avrupa tarihinin önemli bir dönemine de eleştirel bir bakıştır. Yer değiştiren bir kamera gibi dolaşarak savaşa sürüklenen bir Avrupa imgesi yaratır. Bu kitapta önemli olan bir başka nokta da Lawrence'ın Romantik dönemden çıkmış İtalya'ya, İngiliz kültürü içinden yaratıcı bir biçimde bakmasıdır. Bu nokta iki açıdan ilginçtir. Bir yanda kitap İtalya'nın simgelediği "öteki" kavramına saygıyla yaklaşırken, öte yanda İngilizler yabancı bir kültürle tanışmaktadır. Bu nokta Lawrence'ın İtalya üzerine yazdığı öteki iki kitabında daha da öne çıkar. Lawrence, yabancı bir ülkeye farklı bir açıdan bakarak yeni bir yazın türü denemiştir.

Bu sunuş yazısı Stefania Michelucci'nin yazdığı

önsözden yararlanarak hazırlanmıştır.

İtalya'da Alacakaranlık

1912'de Alpler
A L M A N Y A
B A V Y E R A
FRANSA
İ S V İ Ç R E
A V U S T U R Y A
İ T A L Y A
AVUSTURYA
İTALYA
Basel
Zürich
Innsbruck
Locarno
Como
Brescia
Verona
Milano

Dağlardaki Çarmıh

İtalya'ya uzanan imparatorluk yolu Münih'ten başlayıp Tirol, Innsbruck ve Bozen'dan geçerek dağlar üzerinden Verona'ya varır. İmparatorlar güneye inerken ya da şen İtalya'dan evlerine, Almanya'larına dönerken, görkemli tören alayları geçerdi bu yoldan.

Bu eski imparatorluğa ait kendini beğenmişlik duygusu Alman ruhuna ne ölçüde bulaşmıştır acaba? Alman kralları, eski Roma İmparatorluğu'nu miras olarak devralmamış mıydı? Belki de gerçek değil, yalnızca sesi yüksek çıkan ve görkemli bir imparatorluktu bu.

Belli ölçüde bir Grössenwahn[1] geçmiştir Almanlara belki. Uluslar belli doğal özellikleri olduğunu anlasa, birbirlerinin özelliklerini kabul edebilselerdi keşke... Her şey ne kadar kolay olurdu o zaman.

İmparatorluğun tören alayı[2] artık güneye giden dağlardan geçmiyor. Bu yol neredeyse unutuldu, zihinlerden silinip gitti. Ne var ki yol hâlâ orada ve izleri hâlâ kaybolmadı.

Yolun tek özelliği olmasalar da, çarmıhlar orada duruyor, yolla ilgilerini tümüyle kesmiş değiller. Papa'nın kutsadığı ve büyük piskoposların eşlik ettiği imparatorluğun tören alayları kutsal haçı yeni bir bitki gibi dikmiş olmalı, kutsal haçın toprağa ve onu benimseyen ırka göre çoğalıp büyüdüğü o dağlara.

Bavyera yaylaları ve tepelerinden geçen biri buranın farklı bir toprak parçası, alışılmadık bir din olduğunu hemen anlar. Burası garip, gözlerden uzak, içine kapanmış bir yerdir. Belki de bu topraklar, imparatorluğun o unutulmuş tören alaylarına aittir.

İnsan dağlara doğru uzanan açık ve izleri belirgin yollara geldiğinde çarmıhları ve ermişlerin türbelerini nerdeyse fark etmez; belki de insanların ilgisi sönmüştür. Çarmıhın tek başına hiçbir anlamı yok, olsa olsa fabrika malı bir duygusallık. Ruh onu görmezden gelir.

Çarmıhlar kırsal alanda tek tek ve birbiri ardına, bir boydan bir boya yeni ve karanlık bir atmosfer yaratıyor gibidir: Yukarılardaki karlardan yansıyan ışığın havada yol açtığı ender rastlanan ve doğal olmayan parlak bir ağırlık ya da dünyanın üstüne çöken bir zulmet. Dağlardan yansıyan garip huzmelerle dolu ışık, öylesine az rastlanır ve semavi ki! Zaman zaman, açık ve çimenli bir yolun dönemecinde, sivri tepesinin altında gölge ve gizem taşıyan bir çarmıh beliriyor.

Bir akşamüstü dağların eteğindeki bataklıkta tek başıma yürüyordum. Gökyüzü solgun, semavi ve uhreviydi, tepelere karanlık bastı basacaktı. Birden heyecanlanarak durdum: Ayak izlerinin kesiştiği yerde bir çarmıh duruyordu ve İsa'nın ayakları arasında bir avuç solmuş gelincik vardı. Önce gelincikleri gördüm, sonra İsa'yı.

Bavyeralı bir köylünün tahtadan yaptığı bir heykelin iliştirildiği eski bir mezardı bu. İsa, Alplerin eteğindeki bir köylüydü burada. Geniş elmacık kemikleri, güçlü kolları ve bacakları vardı. Düz ve kaba çizgili yüzü, kaçıp kurtulamayacağı çarmıha ve çivilere direniyormuş gibi, tepelere çevrilmişti kıpırtısızca; boynu kaskatıydı. Ruhu çivilenmişti; ama bağımlılığa ve onursuzluğa inatla karşı çıkan bir adamdı o. Orta yaşlı, basit, kaba saba, biraz köylü cimriliği bulaşmış; ama ruhunu koşullara kolayca teslim etmeyecek derecede soylu bir adamdı. Çarmıhın bu basit, neredeyse ruhu biçimlenmemiş orta yaşlı köylüsü, kıpırdamadan kendi halinin perişanlığına karşı duruyordu. Teslim olmuyordu. Ruhu kımıltısız, iradesi bağlıydı. Kendinden öte biri değildi, koşullar ne kadar değişirse değişsin, yaşamı değişmeden kalacaktı.

Bataklığın karşısında, çatısı alçak ve yayvan çiftlik evinden gelen turuncu renkli minicik bir ışık vardı. Bir adamın, karısı ve çocuklarıyla birlikte, karanlık basıncaya kadar sessizlik içinde sabırla didindiklerini, kuru ot yığınlarını sağanak selinden kurtarmak için kollarıyla kucaklayıp kulübeye yağmur altında taşıdıklarını, insanı sırılsıklam eden bu yağmurda nasıl sessizce çalıştıklarını hatırladım.

Beden öne doğru eğiliyor, kollar göğsü ve gövdeyi yumuşakça saran, kol ve göğüs derisini ısıtan bir kucak otu kavrayıp birbirine kavuşuyordu, ciğerlerini kuru otların uyutucu kokusu dolduruyordu. Hızla yağıp omuzları ıslatan yağmur, ısınarak gerilmiş bedene yapıştırıyor giysisini ve yağmur suları hareket halindeki kasların üzerinden zevk veren bir serinlikle akıp damlalar halinde baldırlara doğru mahremce iniyordu. Köylü budur işte; fiziksel duyuların yakıcı karmaşası. Bütün bunlar sarhoş edici. Uyutucu ve duyulara işleyen bir ilaç gibi sarhoş edici. Ot yükünü birisinin sırtına yağmur altında yüklemek, çimenlerden kulübeye sendeleyerek yürümek, birinin yüklerini hafifletmek, bir kucak otu ot yığınının üzerine bırakmak, yağmur almayan kulübede kendini hafif ve özgür hissetmek, sonra yine soğuğa ve yağmura dönmek, yağmurda yine yere eğilmek, sonra yine yükle doğrulup geri dönmek...

Bu fiziksel duyumun uyarılmışlığı ve sınırsız ısısıdır bedeni doygun ve güçlü tutan; aklı kan sıcaklığıyla, kan uykusuyla harekete geçiren. Bu uyku, fiziksel deneyimin bu ısısı, sonunda bir köleliğe dönüşür ve en sonunda bir çarmıh haline gelir. Duyusal deneyimin bu akışı, köylünün hem yaşamı hem de tamama ermesidir. Ama bu durum onu neredeyse çılgına çevirir sonunda; çünkü köylü kaçıp uzaklaşamaz.

Yukarlarda dağlardan gelen tuhaf bir aydınlık vardır her zaman, pembe renkli sığ yerlerden çamların karanlığına doğru koşturan buzlu ırmağın sırrı vardır, havada buzların keskin kokusu ve gürültüyle akan ırmağın hızı vardır hep.

Karın yukarıdaki aydınlığı ve buz kütlesi, yaşamın akışından ve sıcaklığından zamanötesel biçimde bağışık bir parlaklığa sahiptir. Yukarlarda onlar tüm yaşamı egemenliği altına alır, kanın yumuşak ve nemli ateşinden daha üstün hale gelirler. Öyle ki, insan kendi olumsuzluğunun parlaklığı altında yaşamak zorunda kalır.

Bavyera’daki dağlık bölgelerde insan bedenleri garip ve duru bir güzelliktedir, hem erkek hem de kadın bedenleri. İri gövdeleri uyumlu ve sere serpedir; sert bakışlı mavi gözleri, ufak ve daralmış gözbebekleri, mavi buz üzerine yansımış keskin bir ışığı andıran göz renkleriyle güzeldirler. Uzun, gelişmiş kol ve bacakları, dimdik gövdeleri benzersiz ve göz alıcıdır; sanki yaşam kumaşından kalemle çizilip biçilmişler gibi sakin ve dengeli. Göründükleri yerde her şey, don tutmuş ayazda kalmışçasına geride kalır.

Böyledir onların güzelliği, bu tuhaf, belirgin yalıtılmadır; sanki her biri ötelere uzaklaşmakta ve kendini geri kalan arkadaşlarından sonsuza dek yalıtmaktadır.

Yine de şen şakraktırlar, sanatçı bir ruha sahip tek ırk nerdeyse sadece onlardır. Hâlâ ortaçağa özgü dinsel piyesleri içgüdüsel bir yorumla oynarlar; dağlarda pek alışılmamış bir biçemde şarkılar söylerler; kılık değiştirmeyi ve maskeli eğlenceleri çok severler; yürüyüş alayları ve dinsel bayramları derinden etkileyici, ağırbaşlı ve kendinden geçiricidir.

Mistik duygusal hazzın uç noktalarında dolaşan bir ırktır bu. Her hareketleri damarlarından çıkıp yükselir gibidir, her sözlerinde simgesel bir şeyler vardır.

Öğrenmek için duyusal deneyim vardır; düşünce içinse mit, tiyatro, dans, şarkı söyleme. Her şey kandan, duyulardan gelir. Akıl yoktur. Akıl, fiziksel ısının yayılmasıdır, bir başına bırakılmaz, bir şeyin içinde saklanır.

Yukarılarda karların sonsuz ve olumsuz aydınlığı vardır her zaman. Yaşam aşağıdadır, doğasını belli ederek oynayan kanın sıcak fışkırmaları. Yukarıdaysa değişmeyenin ve var olmayanın parıltısı. Ve yaşam, bu değişmez parlaklığın içinden geçer. Yaz biter, toprağın bereketli, mavi-beyaz çiçeklenmesi sona erer, insanın emeği ve sevinçleri de kaybolur, tepemizde asılı duran parlaklıkta, varlığa bir an ayak basmış bütün bu şeyleri yeniden geri almayı bekleyen parlak soğukta, hepsi yokluğa karışır.

Konu açık seçik ortadadır. Köylüye bir seçim bırakmaz. Yazgısı başının üzerinde aşkın biçimde parıldar, sonsuz olanın parlaklığı, düşünülemeyecek olan var olmayış. Ve şu yaşamımız, bedenin çektiği zahmetle kaslardaki sıcak deneyimin karışımı, yukarılardaki sonsuz parlaklığa doğru buharlaşıyor, hiç erimeyen karların sürekli ışığına doğru. Tükenmez tartışma konusudur bu.

İster şarkı söylensin, dans edilsin ya da bir oyunda rol alınsın; ister sevginin fiziksel aktarımı, öç alma ya da acımasızlık; isterse çalışma, üzüntü ya da din olsun, tartışma konusu hep aynıdır. Geçmiş ve geleceğin parlak olumsuzluğuna varılır. İşte bu yüzdendir dağ köylüsünün güzelliği, bütünlüğü ve erekliliği. Boyu bosu, kolları, bacakları, yüzü ve hareketleri hep güzellik içinde oluşmuş ve mükemmele ulaşmıştır. Değişiklik, umut ya da oluş yoktur; her şey vardır, ilk ve son olarak. Konu sonsuz, zamansız ve değişmezdir. Bütün varlıklar ve gelip geçenler ezeli ve değişmez konunun bir parçasıdır. Bu yüzden oluş ve gelip geçme yoktur. Her şey şimdidir ve sonsuza dektir. İşte bu yüzdendir Bavyera köylüsünün yabansı güzelliği, erekliliği ve başkalarından ayrı duruşu.

Çarmıhlarda her şey yalındır. Tahtadan yapılmış heykele aktarılan öz işte buradadır. Heykelin yüzü boş, katı, neredeyse anlamsızdır. Bu bölgelerde yaşayan kadın ve erkek yüzlerinin ne kadar değişmez ve geleneksel olduğunu, güzel ama katıksız biçimleri içindeki hareketsizliğini insan şaşırarak fark eder. Ayrıca bu çizgilerin altında kurnazlık da yatar, ağzı sıkı ve acımasız bir kurnazlık. Güzelliğin, katışıksız ve plastik güzelliğin parçalarıdır bunlar. İsa'nın da bedeni donuk ve gelenekseldir; ama vücudunun oranlarını dengeli duruşuyla birleştiren görüntü olağandışı güzeldir. Hiçbir hareket yoktur, olası hiçbir hareket yoktur. Varlık bağlanmıştır, kesin olarak. Tüm beden bir tek bilgiye kilitlenmiştir; güzel ve mükemmel. Bedeni çivilerle bütünleşmiştir. Güçsüz düşmüş ya da ölü değildir. Direngendir, yadsınamaz varlığının bilincinde, duyusal deneyiminin mutlak gerçekliğinden emin. İsa geriye dönülmez bir yazgıya

çivilendiği halde, bu yazgıdaki tüm duyusal deneyimlere yetecek güce ve sevince sahiptir. Bu yüzden o yazgıyı ve duyuların mistik sevincini isteyerek kabul eder; mükemmeldir ve son'dur. Onun duyusal deneyimi en üstün mertebedir, yaşamın ve ölümün bir arada gerçekleşmesidir.

Hep aynıdır; ister dağ yamaçlarında ot biçmek, baltayla odun yarmak ya da buzlarla köpüren ırmakta salın dümenini tutmak; ister meyhanede içki içmek, sevişmek, soytarı rolüne çıkmak ya da acımasızca sürekli nefret etmek; isterse tütsü kokulu kilisede büyülenmiş gibi boyun eğip diz çökmek ya da tarlaları kutsamak için yapılan tuhaf ve gizemli tören alaylarında yürümek ya da Frohenleichnam[3] festivali için genç kayın ağaçları kesmek; hepsi her zaman aynıdır, karanlık ve güçlü gizemdir, bütünüyle duyusal deneyimdir, düşüncelere yer vermez ve konunun mutlaklığına bağımlıdır, sonsuza dek iyiyi barındıran ve her şeyin üstünde olan büyük, buzdan yapılmış varlıkolmayışın değişmezliğine bağımlıdır.

Isar'dan yukarı, Avusturya'ya doğru, ırmak küçülüp beyazlaşana, hava daha da soğuyana dek ilerlediğimizde, çiçeklerle ışıl ışıl parıldayan kuzey tepelerinin tüm ışıltısı solar ve bu ışıltı yerini karanlığa, bir uğursuzluk duygusuna bırakır. O yukarlarda bana bu yerlerin ruhu gibi görünen bir başka küçük İsa daha gördüm. Kayaların ve kurt gibi yüksek çamların altında, pembe kumsalların arasında karlı buz kabarcıklarıyla fokurdayan ırmağın yanı sıra gidiyordu yol. Hava soğuk, sert ve görkemliydi, her şey soğuk ve kendi başınaydı. Yolun kenarında duran küçük, cam bir kutuda, elle yontulmuş ufak bir İsa oturuyordu. Heykelin başı ellerinin arasında, düşüncelere dalmış, hafif yorgun ve sabırlı, dirseklerini dizlerine dayamış öylece duruyordu, kaşlarında garip bir içekapanıklık asılıydı. İnsanlardan ayrı düşmüş, hayaller içinde, derin düşüncelere dalmış. Başında küçük, dikenli altın tacı, sırtında da, bir köylü kadının onun için diktiği flanel kumaştan küçük kırmızı bir pelerin...

Kuşkusuz hâlâ oturuyor orada, kırmızı flanel pelerininin içinde hayal kuran, düşünen, sabır ve sebat eden, anlamsız yüzlü, küçük İsa. Sanki bütün olanların kendisi için çok fazla olduğunu biliyor gibi düşünceli bir ifade var yüzünde. Hiçbir çözüm yok, ölümde bile. Ölüm, ruhun kaygılarına yanıt vermedi. Her şey nasılsa öyledir. Ölüm ne yaratabilir, ne de yok edebilir. Her şey ne ise odur.

Düşüncelere dalmış minik İsa bilir bunu. Neyi düşünür öyleyse? Sarsılmayan sabır ve sebatıyla sır vermez. Nedir gizli gizli özlemini çektiği şey, yazgının bu dinginliği içinde? “Olmak ya da olmamak” soru bu

olabilir; ama ölümün yanıtlayacağı bir soru değildir ki bu. Yaşama ya da yaşamama sorusu değildir. Olmakla ilgili bir sorudur, olmak ya da olmamak. Soru, ısrar etmek ya da etmemek sorusu değildir, dayanmak ya da dayanmamak da değil. Peki ya sorun, sonsuz var olmayan o mudur? Değilse nedir o zaman varlık? Çünkü karın ezeli ışıltısı eksilmeden parlıyor yukarıda, tüm yaşamın çiçeklenişini içine alıyor ve değişmiyor. Sorun parlak ve ölümsüzdür, karla kaplı var olmayandır. Peki, varlık nedir o zaman?

İnsan en yüksek bölgeye ve güney yamacına doğru Alplerin su bölümü çizgisine yaklaştığında, eğitimli dünyanın etkisi bir kez daha fark edilir. Bavyera ruhsal olarak bu etkiden uzaktır, bugüne dek erden kalmıştır. Çarmıhları eski, gri ve soyuttur, gerçeğin çekirdeği gibi küçüktür. Çarmıhlar daha ileride Avusturya'ya doğru yenileşmeye başlar, beyaza boyanmış, daha büyük ve göze çarpıcıdır. Daha geç ve yeni bir dönemin izlerini taşırlar, daha içrek ve bilinçlidirler. Ama halk ruhu hâlâ en iyi onlarda dile gelir.

Bazen insan bir bölgedeki bir sanatçının çalışmalarını ötekilerden ayırt edebilir. Inssbruck'un ötesinde, Tirol'ün göbeğindeki Zemm Vadisi'nde, tek bir heykeltıraşın elinden çıkma beş altı çarmıh vardır. O sanatçı artık bir düşünceden yola çıkan, bir dogmayı yansıtmaya çalışan köylü değildir. Eğitimli ve bilinçli bir sanatçıdır ve büyük olasılıkla Viyana'da çalışmaktadır. Bir duyguyu yansıtmaya çalışır bilinçli olarak; yoksa bir hakikati, dinsel bir olguyu yansıtmak için beceriksizce çabalamaz artık.

Onun yaptığı çarmıhların en önemlisi Klamm'da, sürekli yarı gece gibi karanlık olan nemli bir geçitte duruyor. Yol, geçidin yarı yüksekliğinde, kayaların ve ağaçların altından kıvrıla kıvrıla uzanır. Aşağıda ırmak, büyük taşların arasında köpürerek, kulakları sağır eden bir gümbürtüyle hiç durmadan akar. Karşıdaki dağ yamacı yukarılara, gökyüzüne doğru dimdik yükselir. Sanki yolcu yarı gece boyunca yeraltında gitmektedir. Ve patikanın hemen altında, yük beygirlerinin uzaklardaki tek tük köylere tırmandığı yerde, geçidin soğuk karanlığında, iri ve rengi solmuş İsa asılı durur. Normalden büyüktür. Öne doğru kaykılmıştır, öleli çok olmamıştır; gelişmiş, olgun bedeninin ağırlığı ellerindeki çivilere asılı kalmıştır. Cansız ve ağır beden sanki parçalanıp kendi ağırlığıyla aşağı düşecekmiş gibi bel verip öne sarkmıştır.

Bu sondur. Yorgunluğun getirdiği cansız ifadeyle yavanlaşmış, acı ve üzüntülerden yabanıllaşmış bir yüz. Ölümün getirdiği düş kırıklığına

sonsuza dek kazınmış, enikonu çirkin ve tutkulu bir ağız. Ölüm kesin bir düş kırıklığıdır, tüm bedene, varlığa, acıya, yorgunluğa ve bedensel tutkuya bir mühür gibi basılmış düş kırıklığı.

Geçit kasvetli ve nemlidir, su sürekli bir acıya dönüşene kadar durmaksızın kükrer. Yük beygirlerinin sürücüsü geçidin kenarındaki dar patikadan çıkıp yukarı ulaştığında, iri ve solgun İsa'ya yaklaşırken taşkın neşesini bastırır, sanki kendini silmek ister gibidir. Önünden geçerken şapkasını çıkarır, ona bakmadığı gibi yüzünü de çarmıhtan yana döndürmez. Atlarının ardından dik patikayı tırmanarak acele içinde karanlıktan geçer. Büyük, beyaz İsa, yukarıda, açılmış kollarıyla asılı durmaktadır.

Beygirlerin sürücüsü korkuyor. Sağlıklı ve dayanıklı yapısına karşın korku her zaman yüreğinde onun. Ruhu dayanıklı değil. Korkuyla ürkmüş ve sararmış. Dağlar yukarıda ve karanlıktır, su aşağıdaki karanlıklarda kükrer. İnsanın yüreği korkunun değirmen taşlarında ezilir. Ölü İsa'nın kolları açık bedeninin önünden geçtiğinde, şapkasını çıkarır ölümün efendisine. İsa ölüme aittir, ete kemiğe bürünmüş ölümdür o.

Beygirlerin sürücüsü, bu ölüme ait İsa'yı en yüce Tanrı olarak tanır. Dağ köylüsü yaşamını korku üstüne, ölüm korkusu üstüne kurmuşa benzer, fiziksel ölüm korkusu üstüne. Bunun ötesinde bir şey bilmez. En yücelmiş duyguları fiziksel acıda ve acının en yüksek noktasındadır. Ruhsal doruk noktası ve mükemmele ulaşmaktır ölüm. Bu yüzden ona tapınır, önünde eğilir ve büyüsüne kapılır her zaman. Ölüm onun kendini gerçekleştirmesidir ve bu gerçekleşmeye giden yol fiziksel acıdan geçer.

İşte bu yüzden, fiziksel ölüm için dikilmiş bu anıtlar, vadilerin her yanında bulunur. Biraz ötede, köprünün sonunda, büyük İsa'yı yontmuş olan elden çıkma, daha küçük başka bir çarmıh daha vardır. Buradaki İsa'nın sakalı sarı, gövdesi incedir, çarmıhta hafifçe asılı durmaktadır. Oysa öteki İsa iri yarı, esmer ve yakışıklıydı. Ama bunda da, tıpkı ötekinde olduğu gibi, ölümün yan tutmayan aynı zaferi var, mükemmel ve olumsuz ölümün zaferi, soyut olacak kadar mükemmel, vazgeçmesinin mükemmelliğindeki kinizmin ötesinde.

Her yerde aynı saplantı, fiziksel acı olgusunun saplantısı vardır, kazalar ve ansızın gelen ölüm. Nerede bir adamın başına bir şanssızlık gelse, oraya acı ve ölüm tanrısının öfkesini yatıştırmak için küçük bir anıt dikilir. Yarı beline kadar suyun üzerinde duran bir adam, kolları havada, hızla akan ırmakta boğulmaktadır. Bu ahşap çerçeveli ufak tablo bir ağaca çivilenir; o yer kazalar için kutsaldır artık. Yine bir başka küçük, acemi işi resim bir

kayaya iliştirilmiştir: Resimde bir adamın bacağına devrilen ağaç, bacağı bir bitki sapı gibi ezer, yaradan kanlar fışkırmaktadır. Şiddetli elem ve korkunun garip fışkırışı vardır her zaman, felaket yerine çivilenmiş küçük tablolarda ölümsüzleştirilen garip fışkırış.

Bir tapınmadır bu öyleyse, ölüme tapınma, ölüme doğru yaklaşmaya tapınma, fiziksel şiddete ve acıya tapınma. Burada neredeyse ahlaksızlığa benzer, kaba saba ve uğursuz bir şey vardır, kanından geldiğimiz soya sırtımızı dönmeye, daha eskilere yönelmeye benzer bir şey.

Güneye giden büyük yoldaki –Roma'ya giden imparator yolundaki– dağ arkada kaldığında, kesin bir değişiklik olur. İsalar çok çeşitli karakterlere bürünür, hepsi de aşağı yukarı gerçeğe uygun yansıtılmıştır. İsalardan biri çarmıhında, Gabriele D'Annunzio'nun[4] şehit ermiş pozundaki oğlu gibi, taranmış, temizlenmiş, şık ve züppece durmaktadır. İsa'nın buradaki şehit pozu en yüksek görenek gereğidir. Şıklık çok önemlidir ve Avusturyalıdır. İnsan neredeyse bu genç adamın kadınlara ilgi çekici görünebilmek için bu göze çarpıcı, özel pozu aldığını düşünebilir. Viyana ruhuna çok uygundur bu. Cesur ve keskin bir şey de vardır dokusunda. Bedenin bireysel gururu, durumdaki bütün zorlukların üstesinden gelir. Temiz ve şık duruştaki gurur ve kendinden hoşnutluk, kusursuzca düzeltilmiş saçlar ve zarif bir tavır, acı ve ölüm gerçeğinden daha önemlidir. Aptalca olabilir; ama hayranlık vericidir.

Ancak çarmıhlardaki farklılaşma eğilimi, güneye bakan dağ sırtına yaklaştıkça zayıf ve duygusal olmaya yöneliktir. İsa yontuları yüzlerini yukarı çevirir, gözlerini de o çok beğenilen Guido Reni'nin[5] acınılası edasıyla yana devirirler. Bu dokunaklı baş çevirişi çok abartıyorlar. Cennete doğru bakarken kendilerine acıyor, kendilerini düşünüyorlar. Yine başka çarmıhlar var ki, ağıtlar kadar güzel. Daha iyi görülsün diye yukarı kaldırılmış ve kolları iki yana açılmış ölü Hyacinth,[6] bütününde güzel, ölü gençlik. Genç, erkeksi bedeni, ölü bir çiçek gibi çarmıhtan öne doğru eğilmiş. Sanki tek gerçek doğası ölü olmaktır. Ne güzeldir ölüm, ne dokunaklı, gerçek ve doyurucu! Sahici bir ağıt ruhudur bu.

Çok önemli olmayan, sıradan, fabrika yapımı İsalar da var; İngiltere'de gördüğümüz İsalar kadar anlamsızlar, yalnızca bayağı bir hiçlik taşıyorlar. Oysa bu figürlerde ilgi uyandıran kırmızı yaralar, kırmızı kan lekeleri var.

Brenner'in[7] ötesinde, yalnızca bayağı ya da duygulara seslenen çarmıhlar gördüm. İsa figürünün göğsünde ve dizlerinde büyük yaralar vardı ve bu yaralardan sızan kızıl renkte bir sıvı yerlere damlıyordu; bu hal,

çarmıha gerilmiş bedene kırmızı beyaz çizgili korkutucu bir nesne görüntüsü vermiş, kırmızı çizgili, hastalıklı bir nesne haline getirmişti onu.

Dağların arasındaki patikaların kesiştikleri yerlerde kayaları boyarlar; mavi ve beyaz bir halka Ginzling yolu için, kırmızı bir leke St. Jacob'a giden yol içindir. Böylece insan, gideceği yola göre, mavi beyaz halkayı, mavili beyazlı üç çizgiyi ya da kırmızı lekeyi izleyebilir. Ve kayalardaki kırmızı renk, nokta ve çizgi imleri için kullanılmış bu kırmızı boya, çarmıhlardaki kırmızının aynısıdır; çarmıhları boyamak için kullanılan kırmızının, kayalarda yol işareti olarak kullanılması, kan gibi heyecan verici.

Isar'daki küçük ve düşünceli İsa'yı, kırmızı flanelden küçük pelerini ve yaldızlı dikenlerden yapılmış tacıyla hatırlıyorum. O, benim için, tüm bu şiddet görüntüleri arasında, hem gerçek, hem de sevimli olarak kalıyor.

"Couvre-toi de gloire, Tartarin-couvre-toi de flanelle."[8] Pelerininin kırmızı flanelden olması niçin bu denli sevindiriyor beni?

St. Jacob yakınlarındaki bir vadide, dağ yamacının hemen üzerinde ve tren yolundan uzakta, yol kenarında çok büyük ve önemli bir tapınak var. Dış cephesi bej ve pembe renklerle süslü ve çok sayıda küçük kemerle donatılmış, barok tarzında bir kilise bu. Şimdiye kadar gördüğüm en çarpıcı ve heyecan verici İsa var içinde. Çarmıha gerildikten sonra, belki de yeniden dirilişten hemen sonra, mezar kıyısında oturmuş büyük ve güçlü bir adam. Sanki felaket bitmiş, kaygılar sona ermiş, geriye yalnızca yaşananların sonucu kalmış gibi bir kenarda oturuyor. Devasa irilikte, güçlü, çıplak ve yenilmiş bedenin üzerinde kan lekeleri var. Ama asıl korkutucu olan yanı yüzü: Çarmıha çakılı duran kocaman omzuna doğru hafifçe döndürmüştür yüzünü, bakmak için. Bedeni öldürülmüş olan yüzün bu bakışı, her türlü beklentinin ötesinde korkunçtur. Gözler birisine bakmakta; ama hiçbir şey görmemektedir, yalnızca kendi kanını görür gibidir. Gözlerinin akı kıpkırmızı kanlandığı için irisleri de morarmıştır. Tapınağa giren herkesin üzerine dikilmiş duran bu dehşet verici, gözbebekleri bulanık, kızıl, kanlı, acımasızca uzamış ölümün kanını görmek istercesine bakan bu gözler korkunçtur. Çıplak ve güçlü beden ölümü tanıyordur ve sonsuz bir üzgünlük içinde, tükenmiş, yıkılmış, utanç dolu bir halde oturmaktadır. Yaşamdan geriye kalan şey yüzündeki ifadedir; işkence görmüş, acımasız bir suçlunun yüzündeki kötücül ve tüyler ürpertici ifade. Taş kesilmiş ve saldırıya uğramış yüzdeki ve kan oturmuş gözlerdeki ifadeyi, o sefalet ve nefret dolu suçlu bakışı anlamak neredeyse olanaksız.

Fethedilmiş, dövülmüş ve yıkılmıştır; bedeni bir işkenceler artığı. Akla sığmayan bir utançtır bu. Ama iradesi inatçı, çirkin ve nefret dolu kalacaktır.

Bu figüre, bizler için sadece çiçeklerden ve romanstan oluşan Alp vadilerinin birindeki güzel, barok tarzında, pembe boyalı bir tapınakta, tıpkı Tate Galerisi'nde bir resme rastlar gibi rastlamak büyük bir şok. Avusturya Tirol'ünde Bahar[9] bizim gözümüzde eski tür sevimliliğin temsilcisidir. Bu resim, İsa'nın işkence ve ölümle kirletilmiş acılar dolu bedenini, fiziksel şiddet tarafından alt edilmiş yiğitçe yaşamını ve sonsuz nefret ve sefaletle hâlâ geriye doğru bakmakta olan kan oturmuş gözlerini de içerir.

Tapınak bakımlıydı ve belli ki çok kullanılmıştı. Ermiş resimleriyle ve çok sayıda armağanla doluydu. Bir ibadet merkeziydi, neredeyse bir tür açık ibadet yeriydi. Sonraları sanki orada kirli bir ruh yaşıyormuş gibi vadideki siyah çam ağaçları ve ırmak da kirli bir görünüm aldı. Birçok çiçek yapay göründü, dağların doruklarındaki beyaz parıltı ise yüce ve sinik bir korkunun parlaklığıydı artık.

Bundan sonra kalabalık vadilerdeki tüm çarmıhlar az çok lekelendi ve bayağılaştı. Yalnızca yukarıda, çarmıhın küçüldüğü yerlerde, eski güzellikten ve dinden bir şeyler kaldı. Yükseklere, daha yükseklere çıkıldıkça, çarmıh anıtı da küçüldükçe küçülür, ta karlar arasında bir direk ya da sivri ucu yukarı bakan kalın bir ok halinde kalana kadar. Çarmıhın kendisi sivri uçlu başlığın ya da okun ucunun altında ufacık bir şeydir. Karlar, daracık sundurmanın altında ve orada sergilenen küçük İsa'nın üzerinde savrulur. Çevreyi baştan başa kaplayan karın donmuş beyazlığı, dağın doruğundaki saf beyazlığın yükselti ya da çukurlarda oluşturduğu ürkütücü eğriler ve patikanın geçitte en yüksek, en uç noktalara ulaştığı sivri tepeler arasındaki oyuk beyazlık. Son çarmıh buradadır, yarı yarıya gömülmüş, küçük ve yer yer karlarla örtülü, Rehberler ağır adımlarla yürüyüp, yavaşça geçer önünden, simgenin oradaki varlığına dikkat etmeden, onu selamlamadan. Biraz aşağıda ise tek tek her dağ köylüsü şapkasını çıkarır. Ama rehber aldırmadan sürdürür yürümesini. Mesleğinin itibarı vardır onun.

Meran yakınlarında Jaufen'de küçük bir dağ patikasında devrilmiş bir İsa vardı. Neredeyse bilincimi donduran buz gibi rüzgârdan kaçmak için dağdan aşağı aceleyle iniyor, bir yandan da çevredeki pırıl pırıl, değişmez karlı doruklara bakıyordum, gökyüzünde ölümsüz kılıçlar gibiydiler. Bu

yüzden çok eski bir Martertafel'dan[10] içeri neredeyse koşarak girdim. Burası yüksek beyaz doruklarla çevrilmiş soğuk ve taşlı bayıra yaslanmıştı.

Tahta başlık zamanla gümüşsü gri bir renk almıştı ve üst bölümü sık liken çalılarıyla kaplıydı. Kayanın üzerinde, direğin dibine düşmüş ve çarpık bir durumda yatan kolsuz İsa vardı, eski tahtadan oyulmuş çıplak gövde, çıplak ve canlı kayanın üzerinde duruyordu. Ham tahtadan yontulmuş, uzun ve kama biçimindeki kolları ve gerçek ruhun belirtisi olan ince ve yassı bacaklarıyla, eski derme çatma İsalardan biriydi bu; heyecan veren bir deneyimi değil, dinsel bir gerçeği dile getirme isteğiyle yapılmıştı.

Yere düşen İsa'nın kolları omuzlarından kırıktı ve bu kollar tıpkı tapınakta adak olarak asılan kollar gibi çiviyle asılıydı. Ama burada kolların her biri haçın bir ucunda avuçlarından çiviliydi. Kol kasları eski tahtadan zayıf ve incecik yontulmuş, yadırgatıcı bir görünüşle baş aşağı duruyorlardı; dondurucu rüzgâr, kaskatı kıraç kayalarda ve ayazda onları sağa sola sallayarak, acıklı bir görüntü yaratıyordu. Direğin dibinde garip bir halde sırt üstü yatan İsa'nın bedenine dokunmaya cesaret edemedim. Merak ettim, acaba kim gelip bu kırılmış şeyi alıp götürecekti ve bunu hangi amaçla yapacaktı?

Gustav Klimt, Garda Gölü'ndeki Malcesine, 1913

GARDA GÖLÜ’NDE

I Yün Eğiren Kadın ve Keşişler

Kutsal Ruh, bir güvercin ya da kartaldır. Eski Ahit'te kartaldı, Yeni Ahit'te ise bir güvercin.[11]

Hıristiyan dünyasının her yerinde Güvercin Kiliseleri ve Kartal Kiliseleri vardır. Bir de yalnızca zevk ve mantık için yapılmış, Kutsal Ruh'a ait olmayan Londra'daki Wren Kiliseleri.[12]

Güvercin Kiliseleri utangaç ve gizlidir: Ağaçlar arasındadır ve çanları pazar gününün yumuşaklığında duyulur; ya da kimse onları fark etmesin diye kasabaların ortasında kendi sessizliklerinde toplanırlar. Sanki görünmezdirler; yoğun trafik akımını engellemezler.

Ama Kartal Kiliseleri, göklere yükselen başlarıyla, aşağıdaki dünyaya meydan okur gibi hep yükseklerde durur. Onlar Davut ruhunun kiliseleridir ve çanları tutkuyla, buyururcasına, aşağıdaki boyun eğenler dünyasına saldırırcasına çalar.

San Francesco Kilisesi, bir güvercin kilisesiydi. Birkaç kez onun bir kilise olduğunu fark etmeden o karanlık, sessiz ve küçük meydandan geçtim. Pembe badanalı duvarlar donuklaşmıştı, penceresizdi ve göze çarpmıyordu; insan kapıdaki meşe kabuğu renkli perdeyi ya da perdenin altındaki karanlık aralığı fark etmedikçe, kendini belli etmiyordu. Oysa köyün ana kilisesiydi.

Buna karşılık San Tommaso Kilisesi köyün tepesine tünemişti. Parke taşlarıyla döşeli, sular altında kalmış sokaktan geçerken, pek çok kez evlerin arasına baktım, ışıkta yükselen ve evlerin çatılarına tünemiş gibi duran o eski ve ince kiliseyi gördüm. İnce ve gri boynu dimdikti, arkada koyu renkli yapraklar ve yüksek tepenin yamaçları uzanıyordu.

Onu sık sık görüyordum, ama uzunca bir süre bana gerçekten varmış gibi gelmedi. Sanki birisinin ona yaklaşmayı umamayacağı bir şeydi, bir hayaldi. Yeşilliklerle kaplı yamacın göz kamaştırıcılığı karşısında, uzakta, ev çatılarının üstünde dikiliyordu. Köyde parke taşlı eğri büğrü sokaklar, eski yüksek duvarlar, mağaraya benzeyen dükkânlar ve kapılarında bir iki basamak merdiven bulunan evler arasında gömülü kalmıştım.

Günün nasıl geçtiğini, öğle ve akşam çanlarının evlere ve göl kenarına çarpan buyurganca çınlamasından anladım uzun süre. Ama, bu çanların nerede çaldığını sormak aklıma gelmemişti. Ta ki gündelik huzurum

bozulana kadar... Artık San Tommaso Kilisesi’nin sesini biliyordum. Kiliseyle aramda canlı bir ilişki oluşmuştu.

Böylece onu bulmak için yola koyuldum, onu ziyaret etmek istiyordum. Çok yakındaydı. Göl kıyısındaki alandan görebiliyordum onu. Köyde yalnızca birkaç yüz kişi yaşıyordu. Kilise bir taş atımlık yerde olmalıydı.

Ama bulamadım. Evin arka kapısından çıkarak arka sokağın dar aralığına saptım. Kadınlar merdiven basamaklarından bana baktı, yaşlı adamlar duvarların karanlık gölgelerinin altında durmuş, bana bakmak için yarı dönerek, yarı çömelerek dikiliyorlardı. Sanki gölgeler dünyasının tuhaf yaratıkları bana bakıyor gibiydi. Başka bir maddedendim ben.

İtalyanlar için “güneşin çocukları” denir. “Gölgenin çocukları” dense daha iyi olurdu. Ruhları karanlık çünkü ve geceye ait. Bu durum onlar için fark etmiyor, karanlık inlerde ve mağaralarda saklanabiliyor olmalılar. Köyün o daracık ve karmakarışık arka yollarında gezinmek, tıpkı başka bir maddeden yaratılmış olanı izleyen sinsi yaratıklar tarafından yapılmış bir labirente girmeye cüret etmek gibiydi. Ben ışık gibi solgun, berrak ve uçucuydum; onlarsa gölge gibi karanlık, kapalı ve sürekliydi.

Bu nedenle köyün dolambaçlı, küçük, derin geçitleri beni çok şaşırtıyordu. Yolumu bulamıyordum. Bir sokağın çıkmaz ucuna doğru koştum, orada güneş ışığı ve zeytin ağaçları seraba benziyordu. Karşımda, yukarıda eski San Tommaso’nun ince, dimdik boynunu gördüm, güneşin altında gri ve solgundu. Ama kiliseye bir türlü ulaşamıyordum. Kendimi yine alanda buldum.

Bir başka gün harap bir taş merdivene rastladım, yürürken insanı tökezleten yarıklarında yaban otları boy vermiş ve duvarın karanlık yüzünden baldırıkara[13] otları sarkan bir yerdi burası. İsteksizce yukarı çıktım; çünkü İtalyanlar bütün derin yan geçitlerde olduğu gibi bu eski merdiveni de tuvalet olarak kullanmıştı.

Yine de kırık merdivenleri tırmandım ve birden San Tommaso’nun sahanlığı, göz kamaştırıcı gün ışığında, bir mucize gibi çıktı karşıma.

Bambaşka bir dünyaydı burası, kartalların dünyasıydı, gururlu bir soyutlanma dünyası. Her şeyin üstünde, gün ışığını bastıran bir aydınlıktaydı; ışıkta asılı bir düzlüktü. Aşağısında köyün birbirine karışmış kiremitli çatıları, onların ötesinde, aşağılarda soluk mavi renkteki su ve karşıda, yüzümün ve göğsümün tam hizasında, aslında çok daha yüksekte olduğu halde benimle aynı düzeyde görünen dağın, gölün öte yakasındaki dağın, berrak ve ışıltılı karları duruyordu.

O anda cennetteydim. Eski kilisenin eşiği gibi aşınmış olan kaldırım taşlarıyla döşeli dörtgen terastan bakıyordum. Terasın çevresini alçak, geniş bir duvar çeviriyordu; tırmandığım cennetin kenar çitleri.

Zeytin ağaçlarının çevredeki topraktan yükselen gümüşi yeşil dumanı toprak rengindeki çatıların arasında yayılırken, aşağıdaki mavi sularda, bir kelebeği andıran kan kırmızı bir yelkenli ilerliyordu.

Bu bana, San Tommaso'nun ve terasının, tıpkı cennetin en alçak basamağı olan Yakup'un merdiveni[14] gibi köyün üzerinde duruşunu anımsatır hep. Arkada zemin keskin bir eğri çizerek yükselir. Ama San Tommaso terası cennetten inmiştir, dünyaya değmez.

Kiliseye girdim. Karanlıktı ve dokusuna yüzyılların tütsüsü işlemişti. Dev bir yaratığın ini gibi etkiliyordu beni. Tüm duyularım ayaklanmış, sıcak ve baharatlı bir karanlıkta uykusundan uyanmıştı. Tenim hazırdı, bir dokunuşu, bir sarılışı bekler gibiydi; tıpkı maddenin bileşimine, karanlığa ve kapalı mekânın ağır ve imalı özüne yabancı değilmiş gibi. Duyuların koyu ve yabanıl karanlığıydı bu. Ama ruhum ürktü bundan.

Yeniden dışarı çıktım. Taş eşik bir mücevher gibi berraktı. Yükseklerde maviye dönüşen güneş ışığının görkemli duruluğu beni sanki içine soğuruyordu.

Karşıda ağır yüklü dağ, göl kıyısı boyunca yere çömelmişti; üst yarısı göğe ait gibi parlak beyazdı, alt yarısı ise karanlık ve zalim. Bir bakıma burası cennetle yeryüzünün ayrıldığı yerdi.[15] Arkamda, solda, dağ eteklerinin başlangıcını oluşturan bir burun, geniş, soluk gri ve kıraç bir yükseltiden başlayarak, koyu kırmızıdan yaprak kurusuna dek türlü renklere bürünerek, zeytinlerin buğusuna ve göl yüzeyine kadar uzanmıştı. Ve arada kalan soluk mavi göl, yere saplanan göğün kılıcı gibi toprağı ikiye ayırmış, gökyüzünün zaferini gösterir gibi, dağı dağdan ayırmıştı.

Bir süre sonra önümdeki alçak korkuluk duvarına –cennetin duvarına– serilmiş mavi damalı, geniş bir örtü dikkatimi çekti. Merak ettim, niçin oraya serilmiş diye.

Başımı terasın öbür ucuna çevirdiğimde, gri duvardan bir kan lekesi gibi sarkan gebreotu çalısının altında ufak tefek, gri bir kadın gördüm. Parmakları sürekli işliyordu. Tıpkı o gri kilise gibi bu kadın da etkiledi beni, sanki varlık dünyasına ait değilmişim duygusuna kapıldım. Cennetin alçak duvarından aşağılara bakarak yürüyordum. Ama kadın hâlâ gebreotunun altında ve sağlam duvarın önünde dineliyordu, çevresine dikkat etmeden ve dikkat çekmeden. Toprağın bir parçası gibiydi, terasın

canlı ve güneşten ağarmış bir taşıydı. Beni fark etmedi, aşağıda uzanan yeryüzüne bakıp bakmamakta kararsız, öylece durduğumun farkında değildi. Güneşten ağarmış sağlam duvarın altında dineliyordu, yuvarlana yuvarlana gelip bir yarığa girmiş bir taş gibiydi sanki...

Başı koyu kırmızı bir yemeniyle bağlıydı; ama kirli karı andıran kısa saçlarının bir tutamı kulağının üstüne çıkmıştı. Ve yün eğiriyordu. Onu o kadar merak ettim ki, geçip gidemedim. Kadın griydi ve önlüğü ve elbisesi ve yemenisi ve elleri ve yüzü güneşten solmuş, güneş lekeli, grimsi, mavimsi, kahverengimsi ve taşlar gibi, solgun yapraklar gibi kendi renksizliklerinde ışıklıydılar. Siyah paltomun içinde kendimi yanlış, sahicilikten yoksun ve dışlanmış hissettim.

Kadın hafif bir yel eser gibi hamaratça yün eğiriyordu. Kolunun altında kurumuş bir tahta parçasından yapılma koyu renkli bir öreke tutuyordu, ucunda sapı bulunan düz bir çubuktu bu. Kadının bir pençeye benzeyen kahverengi parmaklarının arasında bir topak koyu renkli ham yapağı vardı, bu eli omuzuna yakın duruyordu, parmakları aşağıdaki yün yığınından habire yün tutamları yoluyordu. Ayak ucunda, tatlı bir esintiye kapılmış bir nesne gibi sürekli dönerek kara iplik eğiren mekik asılıydı; eğirdiği koyu renkli, kaba yün iplik tahta iğin çevresinde biriktikçe birikiyordu.

Parmakları düşünmeksizin sürekli olarak yapağı yünden bir tutam çekip uzatıyor ve hep aynı kalınlıkta büküyordu onu. Kahverengi, kocamış, doğuştan hünerli parmakları uykuda gibi işliyordu; başparmağının tırnağı uzun ve griydi. Başparmağı ile işaretparmağı arasında bükülüp, önlüğüne yaslanarak gelen iplikte, zaman zaman aşağıya doğru bir çekme oluyordu. Ağır iğ daha hızlı hareket edip yün ipliği aşağı doğru çektiğinde kadın bunu hissediyordu; yapağı yünden biraz daha alarak iplik haline getiriyor, sonra iğe hız verip ipliği daha hızlı sarıyordu.

Gözleri gök kadar berraktı, maviydi, gökmavisiydi, gökseldi. Berrak ama bakışsızdılar. Yüzü güneşten ağarmış bir taş gibiydi.

“Yün eğiriyorsunuz,” dedim.

Gözlerini bana çevirdi, hiçbir dikkat belirtisi göstermeden.

“Evet,” dedi.

Yakınında duran bir adamı, bir yabancıyı görmüştü yalnızca. Ben dış dünyanın herhangi bir parçasıydım, fark etmezdi onun için. İstifini bozmadı, yamaçta duran gün görmüş bir taş gibi saf ve dayanıklı, yerinde kaldı. Ufak tefek, sebatlı, çoğu zaman önüne bakarak, yaptığı işi görmeden; ama zaman zaman kısa ve bilinçsiz bir bakışla ipliği kollayarak yerinde duruyordu. Gün ışığından, taştan ve başının biraz üstündeki kımıltısız gebreotundan biraz daha canlıydı. Parmakları hâlâ göğüs hizasındaki yapağının liflerinde gidip geliyordu.

“Çok eski bir eğirme yöntemi bu,” dedim.[16]

“Ne?”

Cennet kadar saf ve aşkın bakışlarla bana baktı. Hafiften etkilenmişti. Bana bakmak için yaptığı dönüşte bir kartalın hafifliği vardı. Gözlerinde uzaklardaki bir ışığın solgun parıltısı. Kulağına yabancı gelen İtalyancamdan ötürüydü bu.

“Yün eğirmek için eski bir yöntem,” diye yineledim.

“Evet, eski bir yöntem.” Bu sözcükleri söylemek onun için doğalmış gibi yineledi. Ve ben onun için yeniden geçici bir olaya dönüştüm, bir adam, çevrenin bir parçası oldum. İkimiz de konuşma yetisine sahiptik, hepsi bu kadardı.

Bana yine baktı, olağanüstü, değişmez, düşünceden uzak, görünür hale gelmiş cennete benzeyen gözlerle, ya da saf, duru bir bilinçsizlikte açmış iki

çiçeği andıran gözleriyle. Ben onun için çevrenin bir parçasıydım. Hepsi bu. Dünyası saf ve mutlaktı, benlik bilincinden yoksundu. Benliğinin farkında değildi; çünkü evrende kendi evreni dışında bir şeyin var olduğundan haberi yoktu. Onun dünyasında bir yabancıydım, yabancı bir signore.[17] Onunkinden farklı bir dünyam olduğunu düşünemiyordu. Kafa yormuyordu böyle şeylere.

Biz de yıldızları böyle algılarız. Başka dünyalar olduğu söylenir bize. Ama yıldızlar dünyamızın gece göğünde kümeler halinde ya da tek tek parlayan ışıklardır. Gece eve geldiğimde yıldızlar vardır. Mikrokozmos olarak tek başıma var olmaktan vazgeçip, makrokozmosu, evreni düşünmeye başladığımda, bu kez yıldızlar başka dünyalardır. Ve evren beni emip içine alır. Ama evren ben değildir. O, ben olmayan, yani mikrokozmos olmayan bir şeydir.

Demek ki benim için bilinmez bile olsa, yine de var olan bir şey var. Ben sonluyum ve kavrayışımın sınırları var. Evren, hem akıl yoluyla hem de ruhsal olarak, benim görebileceğimden daha büyük. Yani ben olmayan bir şey var.

“Mars’ta yerleşilmiş,” dersem, Mars’a yapılan gönderme bağlamında “yerleşilmiş” sözcüğü ile ne demek istediğimi tam bilemem. Yalnızca o dünyanın benim dünyam olmadığını kastedebilirim. Ben küçük evrenim, ama bir de ben olmayan büyük evren var.

Terasta, güneşin altında duran yaşlı kadın bunu bilmiyordu. O, dünyanın merkezi, çekirdeği, güneşi ve gök kubbesiydi. Hiç görmediği yerlerde oturduğumu biliyordu. Ama ne vardı bunda! Kendi bedeninde de vardı hiç görmediği ve fizyolojik olarak göremeyeceği yerler. Sonuçta onlar yine de kendi bedenine aitti, onları hiç görmemiş olsa bile. Görmediği topraklar kendi yaşayan bedeninin parçasıydı, habersiz olduğu bilgi yalnızca kendiyle ilgili saklı bilgiydi. Bilginin özü kendisi idi, bilse de bilmese de. Sonuçta o olmayan hiçbir şey yoktu. Erkek bile, erkek cinsi bile onun bir parçasıydı. Hareket eden, ayrı bir parçaydı erkek, bununla birlikte kadının bir parçasıydı, bazen kadından ayrılıyor olsa bile. Dünyadaki elmalar ikiye bölünse bile, elma olarak kalırlar. Gerçeklik elmadır, yarım elma da olsa, bütün elma da olsa, aynıdır.[18]

Ve o, yün eğiren yaşlı kadın, elmaydı, ezeli, değişmez, parçalı oluşunda bile bütün kalan. İşte buydu, gözlerine o olağanüstü saf bilinçsizliği veren şey. Her şey kendisiyken, kendini nasıl ayırt edebilirdi?

Ölmüş bir koyundan söz ediyordu bana, ama şivesinden dolayı iyi anlamıyordum onu. Kendisini anlayamadığımı hiç fark etmedi. Benim yalnızca farklı, aptal olduğumu düşündü. Ve konuşmasını sürdürdü. Koyunlar evin altındaydı, bir bölümü koçun döllemesi için seçilip ayrılmıştı, çünkü başkaları da koyunlarını koça çektirmek için oraya getiriyordu. Ama o koyunun nasıl öldüğünü anlayamadım.

Parmakları yarı sinirli ve küçük hareketlerle sürekli olarak çalışıyor, kelebeklerin ordan oraya kalkıp konması gibi, görünür bir çaba harcamadan işliyordu. Bir yandan yüzüme bakarken, bir yandan da o anlamadığım İtalyancasıyla hızlı hızlı konuşuyordu, çünkü anlattığı öykü onu bir biçimde etkilemişti. Ama yüzünde tek bir çizgi kıpırdamadı. Bakışları saf, içten ve gökler kadar bilinçsiz kaldı. Yalnızca gözlerindeki keskin irade, egemenliği altına almak için, arada bir bana doğru ışıldar gibiydi.

Mekiği kuru bir hindiba dalına takılıp durdu. Kadın farkına varmadı. Eğilip dalları kırdım. Üzerlerinde mavi bir parıltı çakıp söndü. Ne yaptığımı gören kadın, bitkiden beş on santim geriye çekildi. Mekiği serbest kaldı.

Bana olağanüstü bir bakışla bakarak öyküsüne devam etti. Sanki yaratılışı seyrediyordum, dünyanın başlangıcıydı, ilk sabahtı. Gözleri dünyanın ilk sabahı gibiydi, yaşı yok denecek gibiydi.

İpliği koptu. Farkına varmamış göründü, ama eli kendiliğinden mekiğe gitti, biraz iplik boşalttı, ucunu yün lifine bağladı, eğirmeye başlamak için iği ayarladı ve konuşmasını yarı dostça yarı bilinçsiz biçimde, sanki bendeki kendi dünyasına sesleniyormuşçasına sürdürdü.

Güneşte o ufak platformun üzerinde duruyordu. Yaşlı ama sabah gibi dimdik ve tek başına, güneşten bronzlaşmış, güneşten solmuş... Bu arada ben, varlığımı reddedebilir korkusuyla onun dirseğine yakın, ay ve geceden bir parça gibi, gözlerinin içine gülerek öylece duruyordum.

Varlığımı reddetti. Konuşmayı kesti, bana bir daha bakmadı, keyifli keyifli dönen kahverengi mekiğiyle yün eğirmeye devam etti. Öylece güneşe ve havaya ait olarak kaldı, başının üstündeki duvarda asılı koyu renkli gebreotu çalısından daha fazla ilgi göstermedi bana. Bu arada ben, yanında beklemekteyken, siyah giysilerime karşın, gündüz göğünde solmuş, ışığı tükenmiş ay gibiydim.

“Bu kadar ipliği eğirmeniz ne kadar zaman aldı?” diye sordum.

Biraz bekledi, mekiğine baktı.

“Bu kadarını mı? Bilmem. Bir ya da iki gün.”

“Ama çok hızlı eğiriyorsunuz.”

Bana kuşkuyla ve alaylıca baktı. Sonra birden öne doğru yürüdü, terası geçerek duvarda kuruyan mavi beyaz damalı örtüye gitti. Duraksadım. Beni aklından silmişti. Arkamı döndüm ve koşmaya başladım, ondan uzaklaşabilmek için adımlarımı çabuk çabuk atıyordum. Bir süre sonra duvarların arasındaydım, kendimi gizleyerek yukarı tırmanıyordum.

Okul Müdiresi[19] bana kardelenleri San Tommaso'nun arkasında bulacağımı söylemişti. Bilgisine o kadar güvenir bir edayla konuşmamış olsaydı, pekala onun perce-neige'i[20] yanlış çevirdiğinden kuşkulanacaktım. Konuşma boyunca hep Noel çiçeklerini kastetmişti.

Ama ben kardelenleri aramaya gittim. Birdenbire duvarlar yıkıldı, kendimi çimenli bir zeytinlikte buldum ve yıkıntılarının üzerini otlar kaplamış duvarın yanındaki yolu izledim. Yürüye yürüye dik ve dar bir koyağın kenarına geldim, koyağın dibinde bir ırmak göle doğru hızla akıyordu. Kardelenlerimi aramak için burada durdum. Ayaklarımın altında otlarla kaplı kayalık yamaç aşağıya doğru dimdik uzanıyordu. Aşağıdaki derin gölgeliklerde fısıldayarak akan suyun sesini dinledim. Loş ışıkta solgun benekler vardı, ama biliyordum ki, bunlar çuhaçiçekleriydi. Bu yüzden oradan ayrıldım.

Koyağın dibindeki koyu gölgelerden başımı kaldırıp yukarıya, doğrudan gökyüzüne baktığımda, en yüksek gök katında aşkın biçimde parlayan gri kayaları görebiliyordum. "O kadar yüksekteler mi sahiden?" diye düşündüm. "Ben bu kadar alçakta mıyım?" diye sormaya cesaretim yoktu. Ama huzursuzdum. Her şeye karşın soğuk gölgelikte burası güzel bir yerdi, kusursuzdu; insan çok yükseklerde parlayan kayaları düşünmeyecek olursa; gölgenin kusursuz dünyasıydı. Çuhaçiçekleri, koyağın karanlık, dik yamacında öbekler halinde her yeri kaplamıştı; ve eğreltiotu yaprakları her yerden sarkıyordu; çalı altlarında Noel çiçeği öbekleri vardı, neredeyse kuruyup gitmişlerdi, ama hâlâ bazı en soğuk köşelerde bir avuç karı andıran sevimli tomurcuklar da vardı. Karanlık kış boyunca ırmak yatağında o kadar çok Noel çiçeği yetiştiği halde, şimdi bu tek tük kalan çiçekler güçlükle fark ediliyordu.

Onların yerine hava ve toprak kokan çuhaçiçekleri topladım. Hiç kardelen yoktu. Bir gün önce zeytin ağaçlarının altında, çimenlerin arasında küçük küçük on binlerce aleve benzeyen, mor, soluk, kırılgan, koyu damarlı çiğdemler görmüştüm. Ve karanlıkta asılı duran kardelenleri görmeyi çok istiyordum. Ama bir tane bile yoktu.

Bir demet çuhaçiçeği topladım, sonra akşam çökmeden bir an önce güneş ışığına dönebilmek için hızlı hızlı derin dere yatağından yukarı doğru tırmandım. Yukarıda güneşli altın çimenlerin arasında zeytin ağaçlarını gördüm, daha da yukarıda üzerine güneş vurmuş gri kayalar uzanıyordu. Bu karanlık ve nemli yerde bir susamuru gibi el yordamıyla yürürken, akşam karanlığı çökecek, güneş ışığı geçip gidecek diye korkuyordum.

Az sonra yeniden yukarıda, güneş ışığında, zeytin ağaçlarının altındaki çimenlikteydim, yeniden güvenlikteydim. Parıldayan ışığın doruk dünyasıydı burası ve ben yine güven altındaydım.

Tüm zeytinler toplanmıştı ve göl kıyısındaki değirmenler sabah akşam ağır, keskin bir zeytinyağı kokusu salarak işliyordu. Küçük ırmak çağıldayarak akıyordu. Strada Vecchia'da[21] bir adam katırlarına "Hued!"[22] diye bağırdı. Yukarıda, Strada Nuova'da, güzel, yeni, askeri yolda; dağ yamaçlarında hoş kıvrımlar oluşturan, zarif kemerli köprülerle aynı ırmağı birkaç kez kesen, gölün yükseklerinde, dik yamaçlarda oyulmuş bir şerit halinde ilerleyen, Avusturya sınırına doğru hoş bir biçimde kıvrılan ve orada sona eren bu yolda, bu güzel kıvrımlı yolun yukarılarında bir yerde, akşam güneşinde bir hayal gibi ilerleyen bir öküz arabası gördüm. Ama arabanın gıcırtıları ve kamçının şaklayışı sanki yakından geliyormuş gibi kulağımda yankılandı.

Yukarıda her şey berraktı ve güneş rengindeydi, göğün bir parçası olan parlak gri kayalar, koyu sarı otlar ve fundalıklar, servi ağaçlarının kahverengi-yeşil yaprakları ve göle doğru buğulanan gri-yeşil zeytinlerin buğusu. Gölge yoktu; yalnızca göğe kat kat yayılmış parlak güneş cevheri, askeri yolun en yukarı noktasında, güneş altında ağır ağır ilerleyen öküz arabası vardı. Beni benden alan öğle sonrasının sıcak sessizliğinde yere oturdum.

Saat dört vapuru, gölün Avusturya yakasından yola çıkmış, uçurumların altından süzülerek aheste aheste seyrediyordu. Çok açıklarda, gölün Verona kıyısı, adanın ardında donuk altın renginde erimiş gibi uzanıyordu. Karşıdaki dağ öyle sessizdi ki, sanki yüreğimin atışları da yavaşlayıp tıpkı onun gibi duracakmış gibi geldi bana. Her şey olağanüstü durgundu, tepeden tırnağa tözdü. Aşağılardaki dünyanın yüzeyindeki minik vapurun ve yoldaki katırların gölgesi bile oluşmuyordu. Onlar da salt güneş-özüydü ve güneşten oluşmuş dünyanın yüzeyinde hareket ediyorlardı.

Bir çekirge sıçradı yakınımda. Sonra anımsadım ki, dünyayı o tuhaf durgunluk kapladığında günlerden cumartesiydi, öğleden sonraydı. Daha

sonra hemen aşağımda, bahçelerindeki çıplak, budaklı asma kütüklerinin arasında yürüyen iki keşiş gördüm; asma kütüklerinin ve zeytin ağaçlarının kışa yaraşır bahçesinde yürüyorlardı; kahverengi cüppeleri, kahverengi kütükler arasından geçiyordu; güneşin altında başları açıktı. Arada sırada, uzun bir adım attıklarında, eteklerinin altından bir ışık parıltısı kımıldıyordu.

Her şey o kadar durgundu ve bütünüyle donup kalmıştı ki, onların konuştuğunu sandım. Keşiş yürüyüşüyle yürüyorlardı; uzun ve rahat adımlarla yapılan bir yürüyüştü bu; başları birbirine yakındı, etekleri hafifçe sallanıyordu; kahverengi iki keşiş, elleri görünmeyen, ve asmaların altından, lahanaların yanından kayar gibi yürüyen iki keşiş, mahrem bir konuşmayı sürdürüyordu birbirine yakın başlarıyla. Sanki karanlık ruhumla onların işitilmeyen fısıltılarına kulak veriyordum. Bütün bu süre boyunca kıpırdamadan sessizce oturdum, onlarla birdim, seslerini işitemiyordum ama konuşmada ben de vardım. Bahçeyi bir uçtan öteki uca, sessizce ve usulca kayan cüppelerinin altındaki ayaklarıyla attıkları geniş adımlarla yürüdüm, sonra geri döndüm. Giysilerinin uzun kol yenlerine ve cüppelerinin eteklerine gizlenmiş elleri yanlarında sarkıyordu. Keşişler yürürken birbirlerine değmedikleri gibi, el kol hareketleri de yapmadı. Uzun adımlarla gizli gizli yürüyüşlerinden ve başlarının birbirine eğilmesinden başka hareket yoktu. Ama konuşmalarında bir heves vardı. Sanki soğuk ve belirsiz varlıklarını tehlikeye atan gölgeyaratıklar gibiydiler, hiç kimsenin kendilerini görmeyeceğini düşünerek, kış izlenimi veren bahçelerinde bir ileri bir geri yürüyorlardı.

Öte yakada, başlarının hizasında, karlar belli belirsiz ve heyecan verici biçimde gözleri kamaştırıyordu. Gözlerini kaldırıp bir kez bile bakmadılar. Ama yürümeyi sürdürürlerken kardaki parıltılar da kızıllaşmaya başladı, akşam inerken cennette göz alabildiğine uzanan karlı tepelerin semavi ve solgun kızıllığı alevlenmeye başladı. Bambaşka bir dünya oluşuyordu, soğuk, benzersiz bir gece. Karşıdaki dağ zirvelerinin üstündeki zarif ve buz tutmuş gülde gün ağarıyordu. Keşişler akşam karanlığının ilk gölgeleri altında, konuşarak bir aşağı bir yukarı yürüyordu.

Yukarlarda karların üstünde, mavimsi gökte kırılgan bir ay yükseliyordu, yaklaşan gecenin usul usul akışında yüzen tarazlanmış bir buz tabakasına benzeyen kırılgan ay. Bir çan çaldı.

Keşişler gezinmeyi sürdürüyor, tuhaf ve yansız bir düzenlilikle, bir ileri bir geri, bir ileri bir geri gidip geliyorlardı.

Batıdaki dağlar yüzünden gölgeler her şeyin üzerini kaplıyordu. Üzerine oturduğum zeytin kütüğü çoktandır görünmez olmuştu. Keşişlerin dünyasıydı burası, gece ve gündüz arasındaki solgunluk sınırıydı. Bu sınırda bir ileri bir geri geziniyorlardı, gölgenin yansız ışığında bir ileri bir geri, bir ileri bir geri.

Ne günün göz alıcı ışığı erişebiliyordu onlara, ne de gecenin mükemmelliği; yasaların yansızlığına ayak basan alacakaranlığın dar patikasında yürüyorlardı. Yüreklerinde konuşan ne kanlarıydı, ne de ruhları, konuşan yalnızca yasaydı, sıradanın dışlanmasıydı. Sonsuz olan olumlu ve olumsuzdu. Sıradan olan ise yalnızca yansızdı. Ve keşişler bu yansızlık çizgisinde bir ileri bir geri yürüyordu.

Bu sırada dağ silsilesi boyunca karlar, çiçeğe dönüşen cennet gibi, pembe akkor rengini aldı. En sonunda sonsuz olmayanla sonsuz varlık aynı şey oldu. Mükemmelliğin kendinden geçiriciliği pembe karda, yani karanlık dünyanın üzerinde parlayan cennetteydi. Gece ve gündüz birdi, aydınlık ve karanlık birdi, her ikisi de kaynağında ve ondan doğan aynı şeydi ikisi de bu kendinden geçme anında aynıydı; aydınlık karanlıkta eridi, karanlık da aydınlıkta, tıpkı alacakaranlığın üstündeki pembe karda olduğu gibi.

Ama keşişlerin hali, kendinden geçme hali değil, yansızlık haliydi, dünya ötesi bir haldi. Mükemmelliğin pembe karları, alacakaranlığa gömülmüş, gölgelenmiş dünyanın üzerinde, aşkınlık katındaydı. Ama bizden çok uzaklara, ta aşağılara kadar uzanan şey, alacakaranlığın ve keşişlerin yansızlığıydı. Ruhu yansızlaştıran ten, teni yansızlaştıran ruh; keşişler bir ileri bir geri yürüdüklerinde sıradan insanın yasası gerçekleşiyordu.

Karlı, soluk renkli sırtların üstünde ay yükseldi; yavaş yavaş adına yaraşır hale geldi. Zeytin ağacının kökleri arasında pembe uçlu bir papatya uykuya dalmak üzereydi. Onu koparıp kırılgan ve üstlerine ay ışığı vurmuş küçümen çuhaçiçeklerinin arasına yerleştirdim, uykusu ötekileri de ısıtsın diye. Ayrıca bana yaşlı kadının gözlerini anımsatan masmavi cezayirmenekşelerinden de koydum birkaç tane.

Gün sona ermişti, alacakaranlık sona ermişti, göl kıyısına indiğimde karlar da görünmez oldu. Yalnızca beyaz ve parlak ay vardı gökyüzünde, güzelliğiyle övünen bir kadın gibi, bütün dünyanın bakışları altında salınarak dolaşan, kimi zaman koyu renkli zeytin yaprakları arasından göz kırpan, kimi zaman da gölün sularında çırılçıplak, titreyişler içindeki nefis vücudunu seyreden ay.

Benim minik yaşlı kadınım gitmişti. O –bütün bir gün ışığı– ayın parlaklığına sahip değildi. O her zaman tüm dünyayı bir bakışta görebilen ve her şey kendisine bağlı olan bir kuş gibi yaşamalıydı; onun uyanık bilinci, dünyanın üzerinde uçan bir şahin gibi ya da uyanıklık uykusu gibiydi. Ve gölgeler indiğinde, tıpkı bir kuş gibi uykuya dalıyordu.

Yaşlı kadın, şahane bir ay altında uyanan duygular aracılığıyla, duygulardan vazgeçmeyi ve bilinmeyenin sahiplenilmesini bilmiyordu. Bütün görkemiyle parlayan güneş, bu vazgeçmelerden habersizdi. Kendi yolunu tutturuyordu o. Ve papatyalar hemen uykuya dalıyordu. Ve yün eğiren yaşlı kadının ruhu, günbatımında işini bitirdi, gerisi bir uykuydu artık, bir ara vermeydi.

Her şey tuhaf ve çok çeşitliydi: Gecede ve ay ışığında kendilerinden geçen esmer tenli İtalyanlar, hamarat gün ışığında kendinden geçmiş mavi gözlü yaşlı kadın, yalnızca sıradanın yansızlığından geçerek, İtalyanları ve yaşlı kadını birleştirmeleri beklenen aşağı bahçedeki keşişler. Öyleyse buluşma noktası nerede; insanlıkta aydınlık ve karanlığın birlikteliği nerede; gurup kızıllığının en yüce aşkınlığı nerede; cennette birbirine sarılmış iki melek gibi, Orpheus’un kollarındaki Eurydike gibi, ya da Pluton tarafından kucaklanmış Persephone gibi, gelmekte olan gecenin kucağında eriyen gün nerede?[23]

Geceyi ve gündüzü şölene çeviren insanlıktaki o en yüce buluşma nerede; onu amaçlamak ve onda birleşmek nerede; tekil bedenin ve ruhun rahatça feda edilişinde, ay altında yaşanan o kendinden geçiş nerede? Güneşi ve karanlığı, gündüzü ve geceyi, ruhu ve duyuları birleştiren, yüreklerimizdeki o aşkın bilgi nerede? Niçin bilmiyoruz, ikisinin birleşince bir olduğunu; tek tek her birinin ancak parça olabildiğini, sonsuza dek yarım ve yalnız kalacağını; yalnızlık ve teklik zincirinin ötesinde ise, ikisinin birlikte mükemmeli oluşturduğunu?

II Limon Bahçeleri

Padrone,[24] öğle yemeğinden sonra, kahvelerimizi içerken geldi. Saat ikiydi; çünkü gölden Desenzano'ya giden vapur gün ışığında hızla yol almış ve suyun dalgaları piyanonun yanındaki duvarda, gölgeler arasında oynaşan ışıklar yaratmıştı.

Signore[25] beni rahatsız ettiğini düşündüğü için olmalı, mahcuptu. Onu girişte, bir elinde şapkası, ötekinde bir kâğıt parçasıyla bozuk bir Fransızcayla konuşurken buldum.

Kısa kesilmiş gri saçları ve hareketleri, yaşlı, soylu bir maymunu anımsatan çıkıntılı dişleri vardı. Kurumuş, büzüşmüş bir adamdı. Signore, bir beyefendiydi; kendi soyunun tükenmekte olan son temsilcisi. Köylülere göre başarılı tek yönü hırsıydı.

“Mais-mais, monsieur-je crains que-que-que je vous dérange.”[26] Kollarını genişçe yana açarken damarlı bir taşa benzeyen kırışmış maymun suratındaki açık kahverengi gözleriyle bana bakarak eğiliyor. Kendini önemli hissetmesini sağladığından Fransızca konuşmayı sever. Önemli görünebilmek için garip bir tutkusu var. Ailesi yoksullaştığından durumu, hali vakti yerinde bir köylüden daha iyi değil. Ama içindeki eski ruh canlı ve etkileyicidir.

Benimle Fransızca konuşmayı sever. Çenesini tutup cümlenin ağzından çıkışını endişeyle bekler. Sonra biraz kekeleyince İtalyancayla bitirir. Ama gururu hep Fransızca konuşmak ister.

“Voyez, monsieur-cet-cet-qu'est-ce que qu'estce que veut dire cet-cela?”[27]

Bana kâğıdı gösterdi. Üzerinde bir Amerikan kapı zembereğinin resmi olan, yıpranmış bir kullanma kılavuzuydu: “Zembereği her iki ucundan bağlayın. Döndürün. Asla bırakmayın.”

İngilizce kısa cümlelerle yazılmıştı. Signore tedirgin, eli çenesinde bekleyerek beni izliyordu. İngilizcemi anlayamayacağından korkuyordu. Talimatların kısa oluşuna şaşırarak Fransızca kekeledim. Ama kâğıtta yazılanları açıklamayı başardım.

Bana inanamadı. Başka bir şeyler daha söylememi bekliyordu. Talimatlara aykırı bir şey yapmamıştı. Çok gergindi.

“Mais, monsieur, la porte-la porte-elle ferme pas-elle s'ouvre.”[28]

Kapıya gidip bana başındaki derdi gösterdi. Kapı kapanıyor – ecco![29] Deliği bıraktı ve tık! Kapı açıldı. Kapı açıldı işte!

Bir maymunu ya da damarlı bir taşı anımsatan kahverengi, anlamsız, yaşlı gözler beni bekledi. Üzerime düşen sorumluluğu fark ettim. Endişelendim.

“Kapıya bakmam için izin verin,” dedim.

Sherlock Holmes gibi tetikteydim. Padrone itiraz etti –non, monsieur, non, cela vous, dérange[30]– beni rahatsız etmek istemiyor, yalnızca sözcükleri çevirmemi istemiş. Yine de kapıyı görmeye gittik. Sanayileşmiş İngiltere’nin gurur simgesi elimdeymiş gibi hissettim.

Casa di Paoli[31] muhteşem bir yapı. Ortadaki alana bakan, bir yüzünde renkli bir sundurmanın bulunduğu büyük, pembe ve gösterişli bir yer. Yolun biraz gerisinde, gölün yukarısında duruyor. Önündeki taş döşeli kaldırımda çimenler var. Geceleri ay binanın bu solgun yüzünde parlayınca, tiyatro yapay görünümüyle yenik düşüyor.

Salon, avluya düşen gün ışığını geçiren her iki yanındaki büyük cam kapılarla geniş ve güzel. Avluda bambular gün ışığını biraz kesiyor. Sardunyalar göz kamaştırıcı kızıllıkta. Yerler, yumuşak bir tür kırmızı tozla döşeli; çimen gibi yağlı ve parlak. Duvarlar gri-beyaz, tavan pembe güller ve kuşlarla boyanmış. Burası dış ve iç dünya arasında, her ikisini de kapsıyor.

Öteki odalar karanlık ve çirkin. İçeride olmaları kayıp sayılmaz. Dayalı döşeli birer mezar gibiler. Oturma odasındaki kırmızı tuğlalı parlak bölüm, soğuk ve nemli görünüyor, bayağı bir işçiliğin süslediği ruhsuz mobilyalar mezarlık gibi, hava kararmış ve ölümcül bir yoksullukta her şey yok olmuş.

Dışarıda gün ışığı şarkı söyleyen kuşlar gibi koşuşturuyor. Yukarıda gri kayalar cennetteki güneşi inşa ediyor, San Tommaso terası koruyor. Ama içeride, burada, değiştirilemez bir gölge var.

Yine İtalyan ruhunu, onun ne kadar kapalı olduğunu ve sonsuz geceye bağlandığını düşünüyorum. Rönesans’ta böyle olmuştu ve o zamandan de beri de böyleydi.

Ortaçağlarda Hıristiyan Avrupa güçlü, ilkel ve hayvani doğasından İsa’nın özverisine ve soyutlanmasına doğru çabalıyor gibiydi. Bu, beraberinde güçlü bir tamamlanmışlık duygusunu da getirdi. İki yarı, henüz fark edilmeyen bir bütünle birleştirildi. Bütünde utkulu bir sevinç vardı.

Ama hareket her zaman tek yönde, tenin yok edilmesi yönündeydi. İnsan tamamen özgür ve tek başına olmak için hep daha fazla istiyordu.

Katışıksız özgürlük katışıksız yalnızlıktaydı. Söz kesindi. İnsan bir söz, katışıksız bir yasa olduğunda özgürdü.

Bu sonuca ulaşıldığında süreç sona erdi. Boticelli, çoktan duyguların kraliçesi Afrodit'in yanında cennetin kraliçesi Meryem'i de resimlemişti. Mikelanj birdenbire bütün bu Hıristiyan hareketine sırtını dönüp yeniden tene yönelmişti.[32] Ten, üstün ve Tanrı gibiydi, tenlerimizin ve fiziksel varlıklarımızın birleşiminde Tanrı'yla, babamızla birdik. Tanrı insanı kendi suretinde tende yarattı. Mikelanj, eski Musa durumuna[33] döndü. İsa yoktu. Mikelanj'a göre ruh için kurtuluş yoktu. Tüm tenlerin sahibi, yüce baba, Tanrı vardı. Ve tenin önlenemez yasası, son karar ve ölümsüz tenin cehenneme düşüşü vardı.

Bu, eskiden beri İtalyan duruşu oldu. Akıl ışıktı; duygular karanlık. Afrodit, duyguların kraliçesiydi, deniz köpüğünden doğmuş olandı, parıldayan duyguların aydınlığıydı, denizin fosforuydu. Duygular bilinçli bir amaç oldu. O, parlayan karanlığın, aydınlık gecenin, yıkımın tanrıçasıdır; onun beyaz soğuk ateşi yok eder ve yaratmaz.

Bu, Rönesans'tan beri İtalyanların ruhu olmuştur. O, güneşte damarlarına topladığı şarapla gece şekerleme yapar. Bu şarabı, gece coşkun tensel bir sevince, karanlık ve ay ışığının yoğun ve soğuk heyecanına, kaba ve kedi gibi yıkıcı bir eğlenceye dönüştürecektir. Rönesans'tan sonra, güneyli hatta belki de tüm Latin soyunu tüketen eğlenmenin sancılarında, bilinçli olarak çığlık atan duygulara dönüştürecektir.

Bu, eski duruma, Musa durumuna, tenin kutsallığına ve yasaların kesinliğine yapılan bir hatadır. Ama aynı zamanda Afrodit'e de tapılır. Ten ve duygular artık bilinçlidir. Amaçlarını bilirler. Amaçları en yükseği duymadır. Duyumun en üst noktasını ararlar. Tenin azalışını, bir sıkıntıda kendine tepki veren teni, heyecanı, heyecandaki ışıldayan değişimi ararlar.

Akıl her zaman duygulara boyun eğer. Tıpkı bir kedideki gibi karanlığın gizlilik, güzellik ve ağırbaşlılığı vardır. Ama tıpkı kedinin gözlerindeki gibi ateş soğuktur, yeşil bir ateştir. Akıcıdır, elektriklidir. Bu tepe noktada, karanlıkta, karanlığın tam ortasında, tıpkı bir kedinin siyah kürkünün altındaki gibi, fosforun beyaz coşkunluğudur. Kedilerin alevi gibi yıkıcı, çoğunlukla tüketen ve bir sona –duyguların en üst noktasına– indiren bir şeydir.

Ben vardır, her zaman ben. Akıl suda boğulmuş, yenilmiştir. Ama duygular kibirlidir. Duygular kesindir ve Tanrı gibidir; çünkü ben başka birinin duygularına sahip olamam. Bunlar ben'dirler, duygularım tamamen

ben'dir. Ve bunların hepsi bana duygularımla gelir. Öyleyse her şey benim ve benim için çalışıyor. Gerisi ben olmayandır, hiçbir şeydir, hiçbir şey olmayan bir şeydir. Böylece yüzyıllar boyunca İtalyanlar bizim belli bir amaç güden kuzeyli endüstrimizden kaçındı; çünkü bu onlara hiçbir şey gibi göründü.

Bu, kaplanın ruhudur. Kaplan kesinleştirilmiş duyguların en üst göstergesidir. Bu Blake'in,

"Kaplan! Kaplan! Parlayıp yanan
Gecenin ormanlarında"sıdır.[34]

Gerçekten karanlıkta yanar. Ama kaplanın esas ateşi soğuk ve beyazdır, beyaz bir heyecandır. Parlayan kedinin beyaz gözlerinde görülür. Bu, her şeyi yutan ve muhteşem benekli bir kürkün ısısına, yanan bir çalıya dönüşen tenin üstünlüğüdür.

Bu, tendeki coşkuyla sonsuz ateşe dönüşmenin bir yoludur. Gecedeki kaplan gibi tüm etleri yutarım, tüm kanları içerim, bütün bunlar beni sonsuzluğun ateşinde yakana kadar. Heyecan anında ben Sonsuz'um, yine bütün olurum; sonsuz, başlangıç, sürekli ve Yaradan olan beyaz ateşin parçasıyım. Bu tensel heyecanda bütün etleri yutarak ve bütün kanları içerek ben yeniden sonsuz ateş olurum, ben Sonsuz'um.

İşte kaplan böyle yaşar; kaplan büyüktür. Kafasının üstünde çok büyük bir ağırlık, sanki onu tepesinden eziyor, eziyor, eziyormuşçasına düzleşmiştir alnı; aklı, âdeta o ağırlıkla bir taşın altına sıkışmıştır. Onu, kana doğru sıkıştırır. Sanki kana hizmet etmesini ister onun. O, kanın kana yenik düşmüş aracıdır. Kan onunla kullanır aklı. Arzu ise belin üstünde kalır; orada, omiriliğin köküne yerleşmiş, ona tutunmuş haliyle oradadır yaşayan arzu; kaplanın yaşayan aklı, o kalıptan çıkmış gibi duran ince kasıkların arasında.

İtalyan da böyledir, asker de. Bu, askerin ruhudur. O da aklı belinin altında yürür, aklı yenilmiş, boğulmuştur. Askerin isteği, kaplanların isteği, yıkmak, yaşamı kendi yaşamına, kendi yüce yaşamına çekme heyecanıdır. Ta ki bu heyecan sınırsızlık ve sonsuzluğun ateşi olarak patlayana dek. Sonra doyuma ulaşır, tamamlanır.

Bu, gerçek bir askerdir; bu, duyguların ölümsüz doruğudur. Bu, tenin doruğudur. Yaşayan tüm canlıları yutan görkemli kaplan kör, vahşi ve içine alan –hiçlik olan– gözleriyle yanarak kendi sonsuz kafesinde bir ileri bir geri yürür.

Kaplanın gözleri kendi ışığından, kendi arzusunun ışığından başka şey göremez. Kendi beyaz, soğuk ışığı o kadar acımasızdır ki günün ılık ışığını geçer, o artık var olmaz. Bu yüzden kaplanın beyaz gözleri var olmayan odaklanmış bir görme noktasına parlar. Onun görmeyişi korkutucudur. Bildiğim bir şey görüşündeki boşluktur; bu kaplanın görüşüne karşı gelmez. Yalnızca beni, ben olduğumu bildiği şeyi, kokuyu, direnişi, canlı maddeyi, üstün gelmeye çalıştığı savaşan ılık şiddeti, dişleri arasında akan sıcak kanı, ağzındaki canlı etin lezzetli acısını görür. İşte bunu görür. Geri kalanı değil.

Nedir geri kalan, kaplan olmayan, kaplanın olmadığı? Nedir bu?

Rönesans'ta duyguların kartala benzer meleğiyle yollarını ayıran şey nedir? İtalyanlar, "Biz Tanrı'da biriz: Geriye döneceğiz," dedi. Kuzeyliler, "Biz İsa'da biriz: Devam edeceğiz," dedi.

İsa'da sona erme nedir? İnsan ancak tüm durumları geçtiğinde, sonsuzda sona erdiğinde, bir sonsuzluğa eriştiğinde doyumu bilir. İnsan, tenin bu müthiş heyecanında, Dionistik heyecanda[35] bu duruma erişir. Ama bu nasıl oluyor da İsa'ya geçiyor?

Bu, ruhsal bir coşku değildir. Ruhsal coşku farklı duyusal bir coşkudur, kendi yarattıkları bir nesneyle kendilerini tatmin eden duygulardır. Kendine dönüştüren, kendinde doyuma ulaşan duyusal benliktir.

Ne mutlu ruhta yoksul olanlara!

Çünkü göklerin hükümranlığı onlarındır.

Ne mutlu doğruluk yüzünden saldırıya uğrayanlara!

Çünkü göklerin hükümranlığı onlarındır.

Göklerin hükümranlığı, eğer ruhta yoksulsak ya da doğruluk yüzünden saldırıya uğruyorsak, içinde tamamlanacağımız sonsuzluktur.

Ama size derim ki, kötü kişiye karşı direnmeyin. Tam tersine, sağ yanağına kim vurursa, ona öbürünü de çevir.

Ama siz dinleyenlere söylüyorum: Düşmanınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik edin. Sizi lanetleyenlere kutluluk dileyin. Size kötülük edenler yararına dua edin.

Göksel babanız yetkin olduğu gibi, sizler de yetkin kişiler olun.[36]

Yetkin olmak, Tanrı'yla bir olmak, başsız ve sonsuz olmak... Ne yapacağız? Öteki yanağımızı çevirmeli ve düşmanlarımızı sevmeliyiz.

İsa, kartalın saldırdığı kuzu, şahinin kaptığı güvercin, kaplanın yuttuğu geyiktir.

Peki öyleyse beni öldürmek için kılıçla gelen adama direnmezsem, kılıcının altında acı çekip ölürsem, neyim o zaman? Ondan büyük müyüm,

ondan güçlü müyüm? Bir av olarak ben, beni yutan kaplanın karşısında bilir miyim Sonsuzluk'ta son bulmayı? Karşı koymayarak onun sonunu hazırladım. Çünkü bir kaplan çıldırmış ve çabalayan bir avı öldürmedikçe bilmez son bulmayı? Ne bir kasap için, ne de bir sırtlan için bitmişlik yoktur. Karşı koymayışımla kaplanın coşkusunu, sona erişini, raison d'être'ini[37] çalabilirim. Kaplan benim karşı koymayışımda sonsuza dek yok olur.

Ama ben, ben neyim? "Sizler de yetkin kişiler olun." Bu boyun eğmede nerede yetkinim ben? Kendi olumsuzluğumun ardında, kaplanın kendi görkemli sonsuzluğunu onaylamasından farklı bir onaylama mı var?

Karşı koymayan ben'in bağlı olduğu birlik nedir?

Yalnızca muhteşem ve korkunç Tanrı'nın, Moleke'nin[38] bir parçası olma ve yenilip yutulmanın olumsuz heyecanına mı sahibim? Sona ermenin coşkusuna da sahibim. Ama başka bir şey yok mu?

Kaplanın sözü bu: Duygularım tamamen ben ve benim duygularım da içimdeki Tanrı. Ama İsa dedi ki: Tanrı başkalarında, ben olmayandadır. Tanrı başkalarının oluşturduğu çokluktadır ve bu büyük Tanrı'dır, ben olan Tanrı'dan daha büyük bir Tanrı. Ben olmayan Tanrı.

Bu Hıristiyan doğrusudur. Putperest öğretiyi tamamlayan doğru: "Ben olan Tanrı."

Ben olmayan Tanrı. Ben olmayanı anlarken sona ererim, sonsuz olurum. Öteki yanağımı çevirirken benden büyük, benden farklı, ben olmayan Tanrı'ya boyun eğerim. Bu, en yüksek sona eriştir. Bu sona erişi başarmak için komşumu kendim gibi severim. Komşum ben olmayan şeydir. Ve eğer onu seversem, Bütün'le bir olmaz mıyım, sona erişim tamamlanmaz mı, Tanrı'yla bir olmaz mıyım, sonsuzluğa ulaşmaz mıyım?

Rönesans'tan sonra Kuzeyliler, ben olmayan Tanrı'ya olan dini inançlarını eyleme dökmek için daha da ilerledi. Ruhu kurtarma düşüncesi bile olumsuzdu: Bu lanetlenmeden kaçmayla ilgili bir soruydu. Püritenler, ben olan Tanrı'ya son bir büyük saldırıda bulundu. I. Charles'ın, tanrısal güçle kral olanın, başını kestiklerinde sembolik olarak Tanrı suretinde olan benin, tenin ve duyguların beninin, parlayıp yanan kaplanın, kral, efendi, soylu olan benin, Tanrı'nın bedeni olduğu için ilahi olan benin egemenliğini de sonsuza dek yok ettiler.[39]

Püritenler'den sonra ben olmayan Tanrı üzerine daha fazla bilgi toplayabiliyoruz. Pope, "Kendini bil her şeyden önce, bırak Tanrı'yı geri / İnsandır insanın asıl bileceği,"[40] dediğinde, şunu belirtiyordu: İnsan

insanı, –büyük soyut kavramı– anlamak istediğinde haklıdır, tamamlanmıştır, kusursuz olmuştur ve bilginin yöntemi, kendini yok etme olan incelemedir. Bu önerme bugüne kadar şöyledir: İnsan, evrenin bir örneğidir. Kendini anlatmak, isteklerini gerçekleştirmek, duygularını doyurmak zorundadır.

Şimdi bir değişiklik olmak zorundadır. Tek başına insan sınırlı, kendinde sonu olan bir varlıktır. Ama kendi olmayan şeyleri kavrayabilir. "İnsandır insanın asıl bileceği." Bu, "Komşunu en az kendin kadar sev," demenin bir başka yoludur. Bu da, insan kendi olmayanla, soyut olanla ilgili bilgisinde tamamlanır, demektir. Bu yüzden, tamamlanma, ötekini aramak ve bilmekte yatar. Öte yanda Stuart önermesi şöyleydi: "İnsan kendini anlattığında tamamlanır."

Yeni ruh felsefenin deneysel ve ideal öğretileri şöyle gelişti.[41] Her şey bilinçliliktir. Ve her insanın bilincinde birey küçük ve bölük pörçükken insan büyük ve sınırsızdır. Bu yüzden birey kendini insanlığın büyük varlığında eritmelidir.

Bu, Shelley'nin dinselliği, insanın kusursuzluğudur.[42] Bu, vahyi gerçekleştirdiğimiz yoldur. "Gökteki babanız yetkin olduğu gibi, sizler de yetkin kişiler olun." Bu, Aziz Paul'ün, "Şimdi bir parça biliyorum; ama daha sonra bilindiğim kadar bileceğim"idir.

İnsan, her şeyi bildiğinde ve anladığında yetkin olacaktır ve yaşam kutsanacaktır. O, her şeyi bilme ve anlama yetisine sahiptir. Bu yüzden taşıdığı sonsuz özgürlük ve kutsanma umuduyla haklıdır.

Yeni dinin büyük esini özgürlüğün esinidir. Ben somut bedenimi ve sınırlı isteklerimi gömdüğümde ya da geriye ittiğimde, bir tarlakuşu gibi cenneti ve yeryüzünü şarkıyla donatarak gökyüzünde yittiğimde kusursuz olurum ve sonsuzlukta sona ererim.[43] Ben, ben olmayan olduğumda, kusursuz özgürlüğüm vardır, sınır tanımam. Yalnızca kendimi yok etmeliyim.

Bu, kendini bilimde anlatan dini bir inançtı. Bilim dışarıyı, benliğin maddesini, dış dünyayı inceleme demekti. Ve makine, yapılmış, kocaman, benliksiz bir güçtü. Bu yüzden geçen yüzyılın sonunda yaptığımız asıl ibadet, makine gücündeydi.

Bize yardım etmesi için benliğimizi hâlâ getiremeyeceğimiz halde, ben olmayan, kendini düşünmeyen dünyaya tapıyoruz. Askerlere Shakespeare'in önerisini haykırıyoruz: "Öyleyse kaplanı harekete

geçirin.”[44] Kaplan, en yüce, imparator ve savaşçı olmak istiyoruz yeniden, oysa idealimiz, eşitliğin kendini düşünmeyen dünyası.

Bizler kendini düşünmeden Tanrı’ya hizmet etmeyi sürdürür, ruhtaki ve ben olmayan insanlığa hizmet etmedeki birliğe tapınırız. Bu, kendini düşünmeyen Tanrı, duraksamadan herkes için çalışandır. Ve onun sureti bize hükmeden ve göz dağı veren bir makinedir, biz karşısında eğiliriz, ona hizmet etmek için can atarız. Çünkü bu, tüm insanlık için aynı şekilde işler.

Aynı zamanda savaşçı kaplanlar olmak isteriz. İşte korkunç olan budur: İkisinin karışması. Biz savaşçı kaplanlar, kendimizi makinelerle donatırız ve bizim kızgın kaplan öfkemiz makineler tarafından yayılır. Makinelerin kaplanların acıması altında ve onlara sarılarak onları anlatmaya zorlanmasını görmek korkunç bir şeydir. Kaplanları bu makinelerde yakalanmış, tuzağa düşürülmüş ve parçalanmış görmek daha da korkunçtur. Bu, karmaşadan da öte bir karmaşa, betimlenemez bir cehennemdir.

Kaplan hatalı değildir, makine hatalı değildir; ama biz, yalancılar, sözde destekçiler, tek tornadan çıkmış salaklar, biz affedilemeyecek kadar hatalıyız. Biz, “Bir kaplan olacağım; çünkü insanlığı seviyorum; başkalarına olan sevgimden, ben olmayanlara kendimi düşünmeden hizmet etme isteğinden dolayı bir kaplana bile dönüşeceğim,” deriz. Bu çok saçma. Bir kaplan her şeyi yiyip yutar; çünkü o, bu yutmayla var olur, bu yutmada kendi mutlak benliğini elde eder. Bencil olmayan vicdanı öteki geyiklerin, güvercinlerin ya da kaplanların hatırına ona böyle emrettiği için yemez.

Mekanik yolla kendini düşünmemeye ulaştığımızda hemen öteki uç olan aşkın benliğe de kucak açarız. Ama aynı anda her ikisi de olmak isteriz. Ötekine dönüşmeden beriki olmayı bırakmayız. Karşılığında gerekli rolleri bile oynamayız. Aynı anda hem kaplan hem de geyik olmak isteriz. Bu, yalnızca dehşet verici bir hiçliktir. Biz, “Kaplan kuzudur ve kuzu da kaplan,” demeye çalışırız. Bu bir hiçtir.

Padrone beni kalın duvarların korumasındaki küçük odaya aldı. İçeriye girdiğimi gören Signora’nın koyu renk gözleri şaşkınlıkla ve huzursuzca parladı. Signore’den daha gençti, köydeki küçük tüccarlardan birinin kızıydı ve ne yazık, çocuğu yoktu.

Doğruydu, kapı açık duruyordu. Hanımefendi tornavidayı bırakıp dikildi. Gözleri heyecandan parlıyordu. Kapıyı kapatması gerekirken açılmasına neden olan zemberek onun ruhunda parlak bir kıvılcım çakmıştı. Bu mekanizma meleğiyle boğuşuyordu.

Kırk yaşlarındaydı, alev gibiydi ve çok mutsuzdu. Sanırım mutsuz olduğunun farkında değildi. Ama yüreği, yaşamındaki bir güçsüzlük tarafından kemiriliyordu.

Yaşamının ateşi küçük padrone'ye bağlıydı. Padrone, garip, durgun, yaşlıydı ve insandan çok bir maymuna benziyordu. Kadın onun durgun, yaşlı ve güzel haline kendi ateşiyle destek oluyor, onu zarar görmekten koruyor; ama ona inanmıyordu.

Şimdi Signora Gemma, zembereği tutan vidayı söken kocasını tutuyordu. Yalnız olsalar, o, bu işi kocasının buyruğuyla kendi yapardı. Ama ben orada olduğum için, o ak saçlı, titrek ve iyi yetiştirilmiş beyefendi, uzun bir tornavidayla bir iskemlenin üstünde, karısı düşmesin diye onu tutarken bu işi yapıyordu. Yetiştirilişindeki şaşılası gücün verdiği olgunluktaydı.

Zembereği kapalı kapıya göre ayarladılar ve mandal bırakıldığında kapı açılabilsin diye kapı pervazına bağlayarak yavaşça uzattılar.

Kısa sürede yapıvermiştik. Bir endişe ânı oldu, vida sabitlendi. Ve kapı çalıştı. Mutlu oldular. İçimde kıpırtılı bir melankoli uyandıran Signora Gemma kapı hızlıca kapanınca heyecanla ellerini çırptı.

"Ecco!" diye bağırdı o titreşen, neredeyse savaşçı kadın sesiyle: "Ecco!"

Gözleri kapıya baktığında alev gibi yanıyordu. Bir daha denemek için kapıya koştu. Kapıyı umutla ve heyecanla açtı. Pat! Gürültüyle kapandı kapı.

"Ecco!" diye bağırdı bronz gibi titreşen gergin ama utkulu sesiyle.

Ben de denemeliyim. Kapıyı açtım. Pat! Kapı gürültüyle kapandı. Hep beraber neşeyle bağırdık.

Sonra Signor di Paoli, cana yakın, terbiyeli, yapmacık bir gülüşle bana döndü. Kadına sırtını dönüp o garip, ata benzer ağzıyla görkemli bir şekilde gülerek eli çenesinde durdu. Bu, bir beyefendinin işiydi. Karısı kovulmuş gibi ortadan kayboldu. Sonra padrone yakınlık gösterilerine girişti: İçmeliyiz.

Bana mülkünü gösterecekti. Ben evi çoktan görmüştüm. Soldaki cam kapılardan geçerek içteki avluya çıktık.

Bu bahçe çevresindekilerden daha alçaktaydı ve güneş ışığı boşluklarında yemyeşil çimenlerin yetiştiği karoların üzerine dik oturtulmuş kemerlerden geçerek geliyordu; her şey ıssız, geniş ve durgundu. Işıkta bir ya da iki portakal sepeti vardı.

Sonra bir ses duydum, orada, köşede, pembe sardunyalar ve güneş ışığının arasında Signora Gemma gülümseyerek bir bebekle oturuyordu. On sekiz aylık, açık tenli ve gürbüz bir bebekti. Signora, her şeyden uzakta, oturmuş, banktan aşağı sarkarak minik beyaz şapkasına pembe sardunyalar toplayan bu çocuğa vermişti bütün dikkatini.

Kadın güldü; eğildiğinde esmer yüzü, heyecanla gülen ve sesler çıkaran sevimli bebeğin yanında gölgeden güneşin parıltısına dönüştü. Çocuk ona bakmadı. Kadın onu hızlıca gölgeye çekti ve her ikisi de belirsizleşti; esmer başı bebeğin yün ceketine dayalıydı, oğlanın boynunu asma yapraklarının altında istekle öpüyordu. Pembe sardunyalar güneşte neşeyle kıvrılıyorlardı.

Padrone’yi unutmuştum. Birden, soran bir bakışla ona döndüm.

“Signora’nın yeğeni,” diye kısaca, nazikçe, alçak sesle açıkladı. Sanki utanıyordu ya da çok üzülmüştü.

Kadın ona baktığımızı gördü, bu yüzden çocukla konuşarak ve gülerek güneşe, yanımıza geldi. Kendi dünyasından çıkmamıştı... Resmi durumlar dışında bizi tanımıyordu...

Signor Pietro, bu yaşlı ve garip beygir, çocuğa tuhaf ve kindar bir kıskançlıkla güldü ve kişnedi. Çocuk yüzünü ağlayacak gibi buruşturdu. Signora yaşlı kocasından uzağa doğru dans ederek oğlanla birlikte uzaklaştı.

Uzaktan, “Ben yabancıyım,” dedim kadına, “yabancıdan korkuyor.”

“Hayır, hayır!” diye bağırdı gözleri parlayarak, “ne zaman bir erkek görse ağlar.”

Kollarındaki çocukla gülerek ve heyecanla ilerledi yine. Kocası sanki gölgede kalmış, unutulmuş gibi dikiliyordu. Kadın, ben ve bebek güneşte bir süre gülüştük. Sonra adamın kişnemesini, zorlama gülüşünü duydum. Yok sayılamazdı. Kendini gösterdi. Varlığını kabul ettirmek istercesine sertleşti, üzüntü ve unutulmuşlukla ayaklanıp savunmaya geçmişti.

Kadın da rahatsızdı. Çocukla birlikte uzaklaşmak, çocuğun keyfini tek başına çıkarmak istediğini görebiliyordum. Erkek kardeşinin çocuğuydu. Yaşlı padrone kadının çocukla ilgili heyecanıyla uyuşmuştu. Karamsar, sinirli, önemsiz, çenesini tuttu.

Etkisizleşmişti. Bunun farkına vardığımda çok şaşırdım. Sanki varlığı, bir çocuğu olana dek kanıtlanmayacaktı. Sanki raison d’être’i bir oğlan sahibi olmasıydı. Oysa hiç çocuğu yoktu. Bu yüzden raison d’être’i de yoktu. Hiçbir şeydi, hiçbir şeyde yiten bir gölge. Ve kendi hiçliğinde tükenmiş, utanıyordu.

Şaşırdım. Bu, bizim için İtalyan çekiciliğinin sırrıdır; erkeklik organına tapınma. İtalyanlara göre erkeklik organı, bireysel yaratıcı ölümsüzlüğün simgesi, her erkeğin kendi Tanrı'sıdır. Çocuk, bu Tanrı'nın kanıtıdır.

Bu yüzden bir İtalyan çekici, uysal ve güzeldir; çünkü bedenindeki Tanrı'ya tapar. Kıskanıyoruz, onun yanında kendimizi önemsiz ve silik hissediyoruz. Ama aynı zamanda sanki o bir çocuk biz de yetişkinmişiz gibi kendimizi üstün hissediyoruz.

Hangi konuda daha üstünüz? Yalnızca asıl yaratıcıyı, Tanrı'yı aramada erkeklik organının ötesine gittiğimiz için. Biz fiziksel güçleri ve bilimin sırlarını bulduk.

İnsanı, içimizden biri olan insandan daha yücelttik. Amacımız kusursuz insanlık, kusursuz ve eşit insan bilincidir. Ve bunu, benliğimizi boyun eğdirerek, aza indirerek, inceleyerek ve yok ederek elde ederiz. Böyle sürdürürüz, bilimde, mekanikte ve toplumsal reformda...

Ama kendimizi bu süreçte yorduk. Büyük hazineler bulduk; ama bunları kullanmada yetersiziz. Bu yüzden, "Bu hazineler de ne ki, bunlar aşağılık hiçlikler," dedik. "Bu maceradan geri dönelim, İtalyanlar gibi kendi bedenimizin keyfini çıkaralım," dedik. Ama yaşamdaki alışkanlıklarımız, anayasamız, İtalyanlar gibi olmamızı engeller. Erkeklik organı bizim için hiçbir zaman bir Tanrı olmayacaktır; çünkü biz ona inanmıyoruz: Hiçbir Kuzeyli inanmaz. Bu yüzden ya çocukları "gelecek" olarak tanımlayarak kendimizi onlara hizmet etmeye adıyoruz, ya da sapkın ve yıkıcı oluyor, kendimizi bedenin yok edilmesindeki heyecana bırakıyoruz.

Çocuklar gelecek değildir. Yaşayan gerçek gelecektir. Zaman ve insanlar geleceği oluşturmaz. Gerileme gelecek değildir. Amaçsız büyüyen elli milyon çocuk kendi bireysel isteklerini gerçekleştirmek isterse, onlar gelecek değildir, onlar yalnızca geçmişin parçalanmasıdır.[45] Gelecek yaşayan, gelişen gerçekte, ilerleyen başarıdadır.

Bu iyi bir şey değildir. Ne yaparsak yapalım, bu kendinden vazgeçip kusursuz bir topluma karşı duyulan daha büyük bir arzunun içindedir. Bu arzunun bir yanında çözümleme ötekinde mekanik yapılanma durur. Bu arzu bir bütün olarak bize hükmeder ve bütün parçalanıp yok olana dek arzu var olmalıdır. Şimdi kusursuz derecede bencillikten uzak bir insanlığa duyulan o bilindik, muhteşem arzuyla bencilleştik ve kendi kendimize zarar verir duruma geldik. Kusursuzluğa giden yolda yarattığımız büyük mekanikleşmiş toplumun birer parçasıyız. Bu bencil, büyük mekanik

toplum acımasızdır. Mekanik bir biçimde çalışır ve bizi yok eder, efendimiz ve Tanrımızdır.

Ayrılmanın, yaptığımız ve yüzyıllardır yapmakta olduğumuz şeyi bırakmanın zamanı çoktan geldi. Tek bir sonsuzluğu aramayı, ötekini görmezden gelmeyi, silmeye çalışmayı bırakmanın zamanı çoktan geldi. Sonsuz iki katmanlıdır: Baba ve Oğul, Karanlık ve Aydınlık, Duygular ve Akıl, Öz ve Zihin, Benlik ve Benlik dışı, Kartal ve Güvercin, Kaplan ve Kuzu. İnsanın sona tamamlanışı iki katmanlıdır; kendinde ve kendi dışında. Ben'de, benliğimde, duygularımın derinliğinde karanlığın kaynağına doğru gerileyerek yüce yaratıcıya, sonsuzluğa erişirim. Kendimden ileriye giderek, mutlak duyusal benliğimi silerek temel sonsuzluğa, ruhtaki birliğe erişirim. Bunlar iki sonsuzluktur, Tanrı'ya yaklaşmanın iki katmanı. Ve insan her ikisini de bilmelidir.

Ama bunları hiçbir zaman birbirine karıştırmamalıdır. İkisi sonsuza dek ayrıdır. Aslan hiçbir zaman kuzuyla birlikte yatmayacaktır. Aslan sonsuza dek kuzuyu yiyecek, kuzu sonsuza dek aslan tarafından yenilecektir. İnsan, bedendeki büyük tamamlanışı, bedensel heyecanı bilir ve bu hep böyledir. Ayrıca birliğin ruhsal heyecanını da –bu da hep böyledir. Ama ikisi ayrıdır ve hiçbir zaman karıştırılamaz. Birini ötekiyle dengelemek düşünülemez, kötüdür. İkisini birbirine karıştırma korkunçtur ve hiçliktir.

İki sonsuzluk, olumsuz ve olumlu, hep bağlıdır birbirine; ama hiçbir zaman aynı değildir. Hep birbirlerine karşıtlardır; ama aralarında bir ilinti vardır. Bu, Hıristiyanlıktaki üçlülüğün Kutsal Ruh olanıdır. Geçip gittiğimiz, unuttuğumuz, günah işlediğimiz, tecavüz ettiğimiz iki sonsuzluk, Tanrı'nın iki yanı arasında kurulan ilişkidir. Baba babadır ve oğul oğuldur. Oğlu tanıyıp babayı yadsıyabilirim ya da babayı tanıyıp oğlu yadsıyabilirim. Ama asla yadsıyamayacağım şey iki sonsuzluğu bir bütüne bağlayan, Tanrı'nın iki yönünü birbirine bağlayan ve onları ayrı tutan, Kutsal Ruh'tur. İki'nin Bir olduğunu söylemek kabul edilemez bir yalandır. İki, Üçüncü'nün araya girmesiyle Bir'e bağlanır.

İki yol vardır, yalnızca bir tek değil. Sona ermede iki karşıt yol vardır. Ama onları bir üçgenin tabanı gibi birleştiren şey sürekli ve kesindir, temel bütünü oluşturur. Ve Kutsal Ruh'ta ben iki yolu, iki sonsuzluğu, iki sona erişi bilirim. Ve İki'yi bildiğimde, bütünü kabul ederim. Ama Bir'i dışarıda bırakarak Bütün'ü dışarıda bırakırım. Ve İki'sini birbirine karıştırdığımda elde ettiğim hiçlik, yokluktur.

“Mais,” dedi Signore karısının başka bir adamın çocuğuyla oynadığı rezil sahneden başlayarak, “mais voulez – vous vous promener dans mes petites terres?“[46]

Sözler akıcı bir şekilde geldi, kendini savunmak ve göstermek için çok heyecanlanmıştı.

Duvarlar arasında güneşten korunmuş cılız asma dallarından oluşan çardağın altından yürüdük. Aradan bakan yalnızca, bize paralel duran yüksek dağdı.

Büyük üzüm bağını ne kadar sevdiğimi söyleyip bağın nerede bittiğini sordum. Padrone’nin gururu bir şakırtıyla geldi. Bana terası, yukarıdaki büyük limonlukları gösterdi. Hepsi onundu. Ama –İtalyan omuzlarını silkeledi– bu hiçbir şeydi, yalnızca küçük bir bahçe, vous savez, monsieur.[47] Güzel olduğunu, beğendiğimi ve bana gerçekten çok büyük göründüğünü söyleyip karşı çıktım. Belki de bugün güzel olduğunu söyleyip dediğimi kabullendi.

“Perché – parceque – il fait un tempocositrés bell’ – trés beau, ecco!”[48]

Küçük bir sıçrayışla, yerdeki bir kuş gibi, “güzel” sözcüğüne aceleyle tüneyiverdi.

Bahçenin terasları güneş içindeydi, doğrudan üstlerine düşen, görkemli ve güçlü ışığı yakalamak için bir kanal gibi açılmışlardı. Duvarların arasında yabancı, kusursuz ve asmaların cılız bulvarının altında, güçlü bahar güneşinde yürüyorduk. Padrone anlamsız, küçük sesler çıkarıyor ve bana sebzelerin adını öğretiyordu. Toprak, verimli ve esmerdi.

Karşımızda, güvende oluşumuzu küçümseyen yüksek ve kemer oluşturmuş bir kar yığını vardı. Bir basamağa çıkınca, gölün karşı tarafındaki küçük köyleri görebiliyorduk. Bir basamak daha çıkınca da dalgalanan suyu görebildik.

Depo olduğunu düşündüğüm büyük bir taş binaya geldik. Daha çok bir açık hava deposuna benziyordu; çünkü duvarları yarıya kadar yıkılmıştı; köşe sütunu çok beyaz, kare ve ötekilerden ayrıydı.

Karanlıktan içeriye dikkatsizce girdiğimde ayaklarımda berrak ve belirsizlikte yeşil bir su birikintisi olduğunu fark ettim. Karanlık bir su deposuydu.[49] Signore şaşkınlığıma güldü. Bunun sulama için olduğunu söyledi. Doğal bir kokusu vardı, hafifçe kokuyordu; öyle olmasa güzel bir banyo olacağını söyledim. Yaşlı Signore bu düşünceye küçük, kişneyen sırıtışıyla güldü.

Sonra çatının altındaki büyük yerde depolanmış kırmızıkahve yaprak yığınına tırmandık. Yapraklar tepelerin hoş kokularını salarken küçük, kırmızı bir ısı da yayıyor gibiydi. Aralarından geçtik ve limonluğun dibinde durduk. Heybetli, karanlık bina güneşte önümüzde yükseldi.

Yaz boyu, göl kenarındaki dik dağ yamaçları üzerinde, yeşil yaprakların arasından, tapınak kalıntıları gibi yükselerek durdu çıplak sütun sıraları: Duvarın beyaz ve kare sütunları. Sütun sıraları arasında ve alanda kimsesiz durarak... Sanki daha önce burada tapınmış büyük bir soydan kalmış gibi dağ yamaçlarının her yerinden yükselerek... Ve hâlâ kışın bazıları güneşin olduğu yerlerde uzakta yalnız dururken görülür. Yıkık bir duvarın ardından yükselen gri sütunlar... Dizi dizi... Çırılçıplak... Terk edilmiş...

Bunlar limon bahçeleridir ve sütunlar ağaçların ağır dallarını desteklemek içindir; ama sonunda kışın limonlukları örterek karanlık ve çirkin büyük ahşap evlerin yapı malzemesi olarak kullanılırlar.

Kasım ayında soğuk rüzgârlar başladığında ve dağlara kar düştüğünde, insanlar, depolardan dışarı kereste taşıdı ve biz düşen kalasların sesini duyduk. Sonra dağ sırasındaki askeri yoldan yürüdüğümüzde, aşağıda, limon bahçelerinin üstünde, bir sütundan bir başkasına doğru dizilmiş uzun direkleri gördük. Ve direkleri yerleştirip yürürken konuşan ve şarkı söyleyen iki adam gördük. Ayakları kaysa sekiz on metre sonra düşecek gibi olmalarına karşın dengesiz zoccoli’leriyle[50] kolayca yürüyorlardı. Diklemesine yükselen dağ, yücelik duygusunu yok edercesine yakın görünüyordu. Başlarının üstündeki kayalar gökyüzünde parlıyordu. Sonra yine sırayla dizilen direklerin mavi göl üzerinden dağlarda çınlayan gürültüsü vardı. Kerestelerin dağlardan dışarı fırlamış eski ve kahverengi platformu, yukardan bakıldığında yere, aşağıdan bakıldığında çatıya benziyordu. Sonra yol üzerinde adamları dayanıksız ve sallanan platformda direklere çekiçle vururken gördük. Çekiç sesleri tüm gün boyunca kayalarda ve zeytin ağaçlarında yankılandı. Çatılar hazır olduğunda, beyaz direklerle eski tahtalar arasına, kabaca yapılmış panoları koydular. Kimi burada kimi orada, düzensiz aralıklarla yerleştirilmiş cam panolar vardı. Dar pencerenin uzun şeridinde üst üste yerleştirilmiş panolar. Şimdi bu kocaman, çirkin yapılar gerideki iki üç sıradan yükselerek dağlardan çıkıyor. Başıboş, karanlık, utanç verici yapılar...

Sabahları sık sık yatakta kalıp gün doğumunu izlerim. Göl karanlık ve süt gibidir, üstlerinden gökyüzü akarken ve ışıkla parlarken dağlar gerilerde laciverttir. Dağ sıralarında bir noktada ışık altın gibi yanar, tepenin

kenarında küçük bir yeri eritir, oyuk açar gibidir. Bu noktada eritir, eritir ve aniden yoğun, ergin, canlı bir ışık ortaya çıkar. Aniden erir dağlar, ışık aşağıya iner; bir parıltı, bir parlaklık, parıltılar topluluğu, süte benzeyen göl boyu parlayan dayanılmaz bir güneş izi vardır ve ışık yüzüme düşer. Sonra öbür yana bakarak bana limon bahçelerini açtıklarını belirten küçük bir açılma sesi duyarım. Bir uzun pano burada ve orada... Kahverengi tahta ve cam parçaları arasında düzensiz aralıklardaki uzun karanlık...

“Vouley vous” – uzattığı eliyle önümde eğilir Signore. “Vouley vous entrer, monsieur.”[51]

Zavallı ağaçların karanlıkta üzgün gibi göründükleri limonluğa girdim. Burası geniş, karanlık ve soğuk bir yerdi. Tam görülmeyen meyveleriyle yüklü uzun limon ağaçları bir araya gelmiş ve karanlıkta yükselmişti. Yeraltının karanlığındaki hayaletlere benziyorlardı, yaşamda yalnızca kendilerinin gölgeleriydiler. Ve göze çarpmadan dolaşırken direklerden birini gördüm. Ama o da tanıdığım göz kamaştıran beyaz adamlardan değildi, bir gölgeydi. Burada bizler, ağaçlar, insanlar, direkler, koyu toprak, üzgün kara yollar bu büyük kutunun içinde kapalıyız. Doğru, önümüz açıktı ve rasgele bir ışık huzmesi kendi halindeki ağaca ve hastalıklı yuvarlak limonlara doğru geliyordu. Ama yine de burası kasvetliydi.

“Burası dışardan daha soğuk,” dedim.

“Evet,” diye yanıtladı Signore, “Şimdi. Ama geceleri – sanırım –”

Neredeyse gece olmasını istedim, denemek için. Ağaçları sevimli bir durumda hayal etmek istiyordum. Şu anda yeraltındaymış gibiydiler. Limon ağaçlarının arasında, yolun kıyısında minik portakal ağaçları vardı ve alacakaranlıkta kor olmuş kömür gibi sallanan düzinelerce portakal. Ellerimi onlarla ısıttığımda Signore, koyu yapraklar arasında ben bir sürü yanan portakal –koca bir buket–[52] sahip olana dek kopardı onları dallardan birbiri ardına. Limonluğun Hades’ine bakarken yolun kıyısındaki kıpkırmızı bir sürü portakal bana gece göl kıyısındaki köyün ışıklarını anımsattı. Bu sırada yukarıdaki solgun limonlar da yıldızlardı. Limon çiçeklerinin belli belirsiz ve muhteşem bir kokusu vardı. Sonra bir limon dikkatimi çekti. O kadar ufak bir ağaçta o kadar ağır ve büyük duruyordu ki, koyu yeşil bir ura benziyordu. Bütün limonların sahibi gibiydi.

Yolun köşelerinde küçük, yuvarlak kül birikintileri ve soğuk gecelerde evin içinde ateşin yandığı yerlerde yanmış odun kütükleri vardı. Ocak ayının ikinci ve üçüncü haftaları boyunca kar dağlara o kadar yavaş indi ki

bir saat tırmandıktan sonra kendimi bir kar tabakasında buldum ve zeytin bahçelerini karlarla kaplı gördüm.

Padrone bütün limonların ve tatlı portakalların ekşi bir portakalla aşılandığını söyledi. Tohumdan çıkan bitkiler, limon ve tatlı portakallar hastalığa yenik düştü, böylece üreticiler yalnızca doğal ekşi portakal üretmeyi ve onun üzerinden aşılama yapmayı güvenli buldu.

Ve maestra[53] –bize İtalyanca öğretirken siyah eldivenler giyen okul müdiresi– limonun Garda'ya gelip bir kilise ve manastır kuran Assisi'li Aziz Francis tarafından getirildiğini söyler. Kuşkusuz ki San Fransisco Kilisesi çok eski ve yıkıktır, yollarında sütunlar üstünde çok güzel ve orijinal meyve ve yaprak süslemeleri vardır.[54] Bu San Fransisco'yu limonla bağdaştıran şey gibi görünüyor. Onu buralarda cebinde bir limonla dolaşırken düşledim. Belki yaz sıcağında limonata yapmıştır kendine. Ama Bacchus içecek işinde onun daha önündeymiş.

Signore limonlarına bakarak iç geçirdi. Sanırım onlardan nefret ediyor. Onu yüz üstü bırakıyorlar. Bütün yıl perakendede bir peninin yarısına satılıyorlar. "Bunlar İngiltere'dekiler kadar, hatta onlardan daha bile güzel," diyorum. "Ama," diyor maestra, "sizin limonlarınız Sicilya'dan geliyor. Pero[55] – bizim bir limonumuz başka yerlerin iki limonuna bedeldir."[56]

Doğru, bu limonların nefis bir kokusu var; ama limon olarak güçlerinin sıradan bir limonunkini ikiye katlayacağı belli değil. Portakallar kilosu dört buçuk peniye satılıyor –küçük oldu mu beş tanesi iki peniye geliyor. Limonlar "Cedro"[57] olarak bilinen likörün yapımı için Salo'da da kiloyla satılıyor. Bir limon bazen bir şilin ya da daha fazla ediyor ama o zaman talep çok az oluyor. Bütün bunlardan belli ki, Garda Gölü limon üreterek daha fazla geçinemez. Bahçelerin büyük kısmı çoktan yıkılmış ve pek çoğu "Da Vendere".[58]

Limonluğun gölgesinden çıktık, aşağımızdaki bölümün çatısına gittik. Çatının kenarına geldiğimizde oturdum. Padrone, arkamda durdu. Gökyüzündeki çatısında eski, yıpranmış, minik bir figür. Yıkılmışlığın minik figürü. Limonluklar gibi yıkılmış.

Karşımızda yer alan dağdaki karlarla hep aynı seviyedeydik. Tepelerde, sağda ve solda, keskin mavi bir tabaka vardı. Rüzgâr hafiflemişti. Köylerin benekler topluluğu olduğu uzak kıyıda su yanar döner bir toz üfürdü.

Dünyanın alçak seviyesinde, gölde turuncu yelkenli bir tekne, köpük lekeli lacivert suya doğru eğildi. Bir kadın, iki keçi ve bir koyunla çabucak tepeden aşağı indi. Zeytinlerin arasında bir adam ıslık çalıyordu.

“Voyez,” dedi padrone uzak ve kusursuz bir melankoli içinde. “Bir zamanlar orada başka bir limon bahçesi daha vardı –kısa direkleri gördün mü, asmalara çardak yapmak için kesildiler. Bir zamanlar şimdikinin iki katı kadar limon vardı buralarda. Şimdi onlar yerine asmalar var. Bu topraktan her yıl limonlar için iki yüz liret alırdım. Asmalardan yalnızca sekiz liret alıyorum.”

“Ama şarap değerli bir ürün,” dedim.

“Ah cosi-cosi![59] Çok yetiştiren adam için. Ama benim için – poco, poco – peu.”[60]

Birdenbire yüzü derin melankolik bir gülüşe, neredeyse bir oluk ağzına benzeyen bir sırıtmaya dönüştü. Bu, gerçek İtalyan melankolisiydi, çok derin, durağan.

“Vous voyez, monsieur[61] – limon, bütün yıl boyu, bütün yıl boyu. Ama asma – yalnızca bir ürün –”

Omuzlarını kaldırıp ellerini bir bitiş ve ölümlülük belirtisiyle uzattığı zaman yüzü bir maymun gibi sefaletin boş ve yaşlı bakışını almıştı. Umut yoktu. Şu an vardı. Ya şu an yeterliydi ya da hiçbir şey yoktu.

Oturdum ve göle baktım. Cennet kadar, ilk yaradılış kadar güzeldi. Kıyılarında melankoliyle duran yıkılmış limon direkleri vardı, asma sopalarının ve zeytin ağaçlarının arasından çıkıntı yapan biçimsiz, kapalı limonluklar derme çatma görünüyordu. Kiliseleriyle sıkışıp kalan köyler de geçmişe ait gibi görünüyordu. Geçmiş yüzyıllarda oyalanıyor gibiydiler.

“Ama bu çok güzel,” diye karşı çıktım. “İngiltere’de...”

“Ah, İngiltere’de,” diye haykırdı padrone yüzüne yerleşen o yaşlı, kurnazlıkla biçimlenmiş, maymuna benzer ölümlülük sırıtışıyla. “İngiltere’de zenginlik var –les richesses– maden kömürleriniz ve makineleriniz var, vous savez. Burada bizim güneşimiz var...”[62]

Solgun elini gökyüzüne, o mavi günün muhteşem kaynağına doğru kaldırdı ve yapmacık bir zaferle güldü. Makineler onun ruhu için güneşten daha gerekliydi. Bu mekanizmaları, onların büyük, insan yapımı, insanı hiçe sayan güçlerini bilmiyordu; ama bilmek istiyordu. Güneşe gelince, o ortak maldı ve hiç kimse onunla farklı olamazdı. O, makineler, makine üretimi, para ve insan gücü istiyordu. Dünyayı avucunda tutan, onu raylara bağlayan, demir parmaklarıyla ona delikler açan, ona hükmeden adamın sevincini bilmek istiyordu. Benliğinin bu son zaferini, bu son düşünü istiyordu. İngiltere’nin gittiği yerlere –benliğin ötesine, büyük, insanlıktan

nasibini almamış bensizliğe– gitmek, bedenden önce var olan doğanın aktif güçlerinden büyük cansız yaratıcılar, makineler, yaratmak istiyordu.

Ama çok yaşlıydı. Sevgilisini –makineyi– kucaklamak genç İtalyanlara kalıyordu.

Aşağıdaki göl ve karşıdaki karlı dağ ile limonluğun çatısına oturdum ve zeytin buğulu eski kıyılardaki yıkıntılara ve güneş ışığının hâlâ kapsadığı eski dünyanın sessizliğine baktım ve geçmiş bana öyle güzel göründü ki geçmişe doğru bakılmalıydı, geriye, yalnızca geriye; uyumsuzluğun değil, barışın ve güzelliğin olduğu yere.

İngiltere'yi, Londra'nın büyük kalabalığını, siyah, sisli ve çalışan Midlands'i ve Kuzey'i düşündüm. Korkunç gözüktü. Ama yine de padrone'den, bu yaşlı, maymun gibi kurnaz ölümlüden daha iyiydi. İleri gidip hata yapmak ayrılmaz bir biçimde geçmişe saplanmaktan iyidir.

Ama bu dünyaya ne olacak? Londra ve tüm dünyaya bir siyahlık gibi yayılan, korkunç ve sonunda yıkıcı sanayi ülkeleri vardı. Ve Garda güneş ışığı göğünün altında harikaydı, dayanılmazdı. Uzakta, ötede, karlı Alplerin ötesinde siyah, kokuşmuş, kuru, ruhu yorgun düşmüş ve neredeyse yok olmuş İngiltere vardı. İngiltere, makineleriyle ve doğal yaşamın korkunç yıkımıyla dünyayı fethediyordu. İngiltere, tüm dünyayı fethediyordu.

Ama kendi de tükenmemiş miydi bu işte? Yeteri kadar almıştı. Doğal yaşamı sonuna kadar fethetmişti: Dış dünyanın fethiyle tıka basa dolmuştu, benliğin yok edilmesiyle doyuma ulaşmıştı. Duracaktı, tersine dönecekti; yoksa tükenecekti.

Hâlâ yaşasaydı, bilgisini büyük bir gerçeğe dönüştürmeye başlayacaktı. İşte orada duruyor, bir sürü ham bilgi, makineler ve gereçler, düşünceler ve yöntemler; hiçbir şey yapılmadı onlarla. Yalnızca ufalanan insan topluluklarının dolup taşması, fokurdayan ve hızlıca aralarda yok olup giden insanlar. Ta ki dünya dev yıkıntılarla kaplanmış, endüstrinin garip aletleriyle puan kazanmış, tamamen ölü, insanları yitip gitmiş ve kusursuz, bencil olmayan bir toplum için yapılan son çabalarda yenilip yutulmuş olarak kalana dek.

III Tiyatro

Karnaval zamanı bir topluluk tiyatroda bir oyun sahneliyor. Noel günü padrone elinde locasının anahtarıyla geldi, oyunu görmeyi ister miydik? Oyun önemsizdi; aslında bir şey değildi, yalnızca köylülerin sahneledikleri bir oyun. Signor di Paoli ellerini açtı ve bir papağan gibi başını yana çevirdi. Ama kimi uyarlamaları –un peu de divertment–[63] sevebilirdik. Bunu söylerken bana anahtarı uzattı.

Yeteri kadar bilgim vardı ve çok etkilendim. Bir Noel günü gri göle bakan geniş oturma odasında tiyatrodaki bir locanın anahtarının verilmesi... Hem de bu kadar basit ve hoş bir biçimde. Çok güzel bir olaydı. Anahtarın zinciri ve üstüne sekiz rakamının kazındığı bronz bir kabı vardı.

Böylece ertesi gün güzel ve katışıksız bir melodram izlemeyi umarak I Spettri'yi[64] izlemeye gittik. Tiyatro binası eski bir kilise.[65] Sağır ve dilsizin zaferi olan sinema sanatı, bize hızı, yozlaşmayı, endişeyi, uçan atomları ve karmaşanın[66] heyecanını tattırmasından bu yana, İtalya'daki pek çok kilise binası yeni bir biçim aldı.

Bu kullanılmayan kiliseden güzel bir tiyatro çıkmıştı. Dinsel törenlerin dramatik gösterimi için nasıl da zekice tasarlandığını anlayabiliyordum. Doğu ucu yuvarlak, duvarlar penceresizdi ve ses iyi dağılıyordu. Şimdi taş yerler, sahnenin arkasındaki iki sütun ve kiliseye özgü koltuklar dışında her şey tiyatroya uygundu.

Tiyatroda saçaklı, kırmızı kadifeli ve koyu kırmızı şeritlerle süslü –gerçek bir tiyatrodaki gerçek localara benzeyen– iki sıra –yaklaşık kırk– loca vardı. Ve padrone'ninki en iyisiydi. Yalnızca üç kişilikti.

Girişte üç penilik ücretimizi ödedik ve yukarı çıktık. Sekiz numaranın kapısını açtım ve tüm dünyaya tepeden bakan küçük odamızın içindeydik. Sonra karşı locadan bana bakan berber Luigi'yi gördüm. Çevreye eğilip selam vermek gerekliydi; ah berberin yanında yukarıdaki sırada kimyager; nasılsınız sayın otel sahibi; birkaç loca ötede uzun kahverengi sakallı, bir grup insan ona bakarken locadan öne doğru eğilen köyün yargıcına soğuk bir selamlama; sahnenin karşısında oturan Signora Gemma'nın ailesine sıcak bir gülümseme... Sonra hepimiz oturduk.

Köyün yargıcından niye nefret ettiğimi söyleyemiyorum. Hollandalı bir ressam tarafından yapılmış aile portrelerine benziyor.[67] Ailesinin yüzleri resmin iki yanındayken kendi, uzun kahverengi sakalı ve tüm şişkoluğuyla

tablonun ortasında duruyor. Sanırım bizim gelmemize kızdı. Cumhuriyetçidir ve kendini önemser. Onu büyük siyah kadife şapkası ve siyah kürküyle kolayca tanıdık; biz de pazar günü giysileri içindeydik.

Köylüler aşağıda toplanıyor, büyük bir dalga gibi hareketleniyorlardı. Kadınlar kilisenin isteğine göre solda –sıranın sonunda karısının yanında oturan bir adamla birlikte– oturmuştu. Sağda gri formaları ve kuştüyü şapkalarıyla sıraya sere serpe oturmuş bersaglieri'ler[68] vardı; sonra köylüler, balıkçılar, erkeklerin yanında yerlerini alan tuhaf bir çift ya da arsız kızlar.

Arkada sütunlara dayanan, karanlık ve kasvetli köyün umursamaz tipleri. Siyah fötr şapkaları ellerinde, pelerinleri kenara savrulmuş. Kendi sessizliklerinde karanlık ve çevreden dışlanmış duruyor; bir şey olduğunda birbirlerine bağırıp el kol hareketleri yapıyorlar.

Erkekler bakımlı, giysileri yıkanmış. En yoksul olanların giysileri bile tertemiz. Ama yarın pazar ve yalnızca pazar günü tıraş olurlar. Bu nedenle yüzlerinde bir haftanın siyahlığı var. Koyu, yumuşak, bilinçsiz ve kırılgan gözleri var. Tıkırdayan zoccoli'leri[69] üzerinde rahat ve düşüncesizce geziniyorlar; giysilerindeki yamalara ve boyunlarındaki kırmızı bez parçasına aldırmadan arkadaki duvara ya da iki sütuna karşı dikilmiş aylaklık ediyorlar. Rahat ve başıboşlar, kendi aralarında konuşuyorlar ya da oynanan oyunu büyük bir dikkatle izliyorlar.

Kendi çevrelerinden tuhaf bir biçimde dışlanmışlar. Sanki kırıldıkları bir şey var ortada ve onların bunu gizlemek için yeterli hünerleri yok gibi. Fiziksel duyarlılığın ve kültürel yetersizliğin acısı var içlerinde. Düşünceleri hızlı ve sıcak duyularıyla birlikte hareket etmeye yetecek kadar uyanık değil.

Erkekler birbirini destekler biçimde, kadınlar da güçlü bir sürü görünümünde bir aradalar. Bu görüntü, sanki bu küçük İtalyan köyünde bile gücün, zorluğun, zaferin kadınlarda –kadınların acımasız ve kinci birliklerinde– olduğunu gösteriyor.

Kadın ve erkeği bir araya getiren –o karşı konulmaz zorunluluk– insanlar için köleliktir. Zorla ve baskı altında boyun eğiyorlar birbirlerine. Çoğunlukla kızgın ve yıkıcı bir tutkunun şiddetiyle bir araya geliyorlar. Kadın ve erkek arasında arkadaşlıktan daha çok bir savaş, birbirini yedekte tutma ve düşman olma durumu var.

Pazar öğleden sonraları, heyecandan yerinde duramayan, öte yandan isteksiz genç adam sevgilisiyle, ondan biraz uzakta durarak, bir saat

yürüyüşe çıkar. Bu, evliliğin gerektirdiği bir ödündür. Gerçek bir sevişme ya da birlikte olmanın verdiği mutluluk yoktur; yalnızca temel karşıtlığa dayanarak artan bir heyecan vardır. Bir cinsiyet çekişmesi gibi sert ve gizli bir cilveleşme vardır. Genelde kadın ve erkek birbirlerinden kaçar, neredeyse birbirlerini yok sayarlar. Karı ve koca taptıkları çocukta bir araya gelir. Ama her ikisi de birbirine yalnızca çocuk için saygı duyar; babalığa ya da anneliğe saygı; içten bir sevgi yoktur.

Evlilikte karı ve koca birbirlerine karşı bu gizli ve doyuma giden cinsiyet savaşını sürdürür. Bu çekişme derin bir doyum ve yakınlık verir. Ama tüm neşeyi ve hareketlerdeki birlikteliği de yok eder.

Pazar öğleden sonraları heyecanlı genç, bütün köyün gezindiği yolda sevgilisinin yanında bir saat yürür. Sonra tutsaklıktan kaçar ve erkek arkadaşlarının yanına gider. Pazar günü öğleden sonraları ve akşamüstleri evli kadın, bir arkadaş ya da çocuğunun eşliğinde –çünkü sarhoş kocasıyla arasındaki o anlaşılmaz ve korkunç savaştan korktuğu için yalnız gitmeye cesaret edemez– sarhoş kocasını eve götürürken görülür. Bazen eve gidince üstüne bir de dayak yer. Bu da, hayatın bir parçasıdır. Ama kadın ve erkek arasında yaşanan yapay bir sevgi değil, daha çok bir tutkudur. Ve tutku denilen şey aslında nefrettir; bu da sevgiyi savaşa dönüştürmektedir.

Ortaya çıkan şey, yani çocuk, tanrısaldır. Birleşme belirleyicidir. Tutku sırasındaki ölümcül çekişmede ruh ruhla savaşırken, beden bedenle birleşir. Erkeklik organı hâlâ tanrısaldır. Ama ruh, erkeğin aklı, eriyip gitmiştir.

Böylece kadınlar zafer kazanır. Taranmış saçları parlayarak, dik tuttukları sırtları ve başlarıyla tiyatronun aşağı kısmında otururlar. Çok dikkat çekmezler. Yedekte duruyor gibidirler. Erkeklerin laçka hallerine karşın ciddidirler. Anlaşılmaz bir güdü onları gergin tutar. Silahlara benzerler; tehlikelidirler. Onlar için alımlı ve çekici bir şey yoktur; en iyi durumda üretken bir annelikleri; en kötü durumda uyuşturucuya benzer sarı, zehirli, acı bir tenleri vardır. Ama erkekler için fazla güçlüdürler. İlk gördüğü bedene bilinçli ya da toplumsal bir nedenle boyun eğen erkek ruhu bir kenara atılmıştır. Kadın anneliğinde yasa koyucudur, en üst yetkilidir. Toplumsal olaylardaki erkek otoritesi kadınınkiyle karşılaştırıldığında önemsiz kalır. Köy erkeğinin acınası rezaleti, pazar öğleden sonraları –özgürlük gününde– sarhoş, günahkâr bir durumda dikbaşlı, kararlı ve gözü korkmuş karısı tarafından evine götürüldüğünde tamamlanır. Onun sarhoş korkutuculuğu yalnızca acınacak bir durumdur; kadın ise belirgin bir biçimde baskın bir güçtür.

İşte bu yüzden erkek, Amerika'ya gitmek zorundadır. Sorun para değildir. Bu, kendilerini yenileme, bedenden çok ruhlarıyla erkek, üretici, işçi ve yaratıcı olarak bir saygınlık kazanma isteğidir. Bu, kadınlara, öteki cinsiyete boyun eğmekten kaçma isteğidir.

Kumpanyadaki oyuncular Brescia'nın ilerisindeki küçük bir kasabadan geliyor. Perde kalktı, herkes çocuklar gibi masum, pür dikkat sessizleşti. Birkaç dakika sonra I Spettri'nin Ibsen'in Hayaletler'i olduğunu anladım. Norveç oyunu başladığında Garda'nın köylüleri, balıkçıları, hatta köyün yaramaz çocukları ilgiyle izliyordu.

Oyuncular köylülerdi. Liderleri, bir köylü efendisinin oğlu. Kimyager, ama sahneyi ve başıboş yaşamayı yeğlemiş. Signor Pietro di Paoli omuzlarını silkti ve oyuncuların bozuk şiveleri için özür diledi. Benim için hepsi aynı. Münih'te yeni izlediğim kusursuz sahnelenmiş oyunla ilgili doğruları bulmaya çalışıyordum.

Almanların sahnelediği aynı oyundaki sert, ahlaki ve mekanik karakterlerden İtalyan köylülerinin acınası durumuna geçişteki değişim o kadar büyüktü ki, alışmakta zorlandım.

Anne, nedenini tam olarak bilmediği bir şeyden rahatsız bir köylü kadındı. Rahipse, Kuzeyli taklidi, dindar olmayan, kızıl sakallı bir karikatür. Köylüler hiç gülmedi, çocuklar gibi ciddi bir biçimde izlediler. Hizmetçi, hoppa, utanmaz ve hafifmeşrep biriydi. Kumpanya yöneticisi ise, esmer tenli, kırmızı yanaklı ve yapılı bir adamdı. Aslında köylüydü ama biraz eğitim görmüştü. Önemli bir kişiydi, oyun onundu.

Esmer tenli, kırmızı yanaklı ve güçlü adam, Hayaletler'deki soluk oğlan, o hastalıklı babanın telaşlı, hastalıklı ve Kuzeyli oğlu olamazdı. Onun üvey kız kardeşi için duyduğu İtalyan tutkusu bizi rahatsız edecek kadar gerçekçiydi: Bir yanda istediği ve sahip olacağı bir şey, ötedeyse istemediği. Oyunu bu kadar ilginç yapan bu çelişkiydi. Otuz sekiz yaşında, sağlam, güçlü, gösterişli bir adam. Ama onu engelleyen bir hastalığı var. Bu, fiziksel bir hastalık değil, ruhundaki bir dermansızlık. İstediği ve sahip olacağı şey –fiziksel heyecan– ruhunda istemediği hem de hiç istemediği bir şeydi.

Asıl benliği güçsüz ve yalnızdı. Çocuksu ve annesine bağımlıydı. Onun "Grazia, mamma!"[70] deyişini duymak, yaşayan her kadındaki annelik duygusunu üzerdi. Gece böyle bağıran bir çocuk![71] Ve ne için?

Heyecan dolu, sağlıklı, genç ve bu koşullarda olabileceği kadar özgürdü. Kendi yolları vardı, engelsizdi. Bizim köyümüze kendi grubuyla

gelerek ve kendi seçtiği oyunu oynayarak zaten kendi koşullarını oluşturuyordu. Yine de bunlar gerçekten istediği şey değildi. Onu bu kadar ısrarcı yapan şey yalnızca ateşli bir inattı. Kadınlar tarafından yönetilmeyecekti, kimse tarafından bir şey yaptırılmayacaktı ona; çünkü kendi bedenini yenmişti.

Onun boşluktan yeni bir dünya yaratan gerçek erkek ruhu çaresizdi. Yalnızca duyulara sesleniyordu. Erkek bir tanrısallığı vardı. Dünyayı yeni bir tohumla dolduran ısrarcı erkek ruhu kullanılmamıştı. Israrcı ve kolayca tutuşabilen bedeninden çaresizce haykıran işte bu ruhtu. Bu oyun da onun için bir çeşit fiziksel doyumdu, içinde akıl ve ruh yoktu.

Oyun, Ibsen'in yazdığından çok farklıydı, daha dokunaklıydı. Ibsen heyecanlı ve duygusaldır. Ama buradaki gerçekten dokunaklıydı, gecenin içinde bir çığlıktı. Biri, bir İtalyan gördüğünde ona var gücüyle yardım etmek ister. Ama aynı kişi Ibsen'i izlediğinde Norveç ve İsveçlilerden nefret eder. Dayanılmazdırlar.

Gizli yerlere, kanın kaynağına, ahlaksız ve küstah şeylere parmak sokar gibidirler. Gerçek Ibsen'de katlanılmaz bir çirkinlik vardır: Aynı şeyi Strindberg'te[72] ve pek çok Norveç ve İsveç yazarında da görebilirsiniz. Erkeklik organına tapınma onlarda da vardır; ama bu kirliliğin, bozulmanın, ölümün kaynağıdır; gizli gizli tapınılan Moleke'dir.

Karşı konulamayan erkeklik organı yaratıcı gücün simgesidir; ama yalnızca bir bölümü. İtalyanlar bunu yaratıcılığın bütünü olarak görür. Bu da onların bir hatası. Çünkü İtalyan erkekler kendilerindeki simgeyi yok etmek durumunda.

Bu yüzden İtalyanların savaşa düşkünlükleri utanılacak bir şey değil. Bunun bir nedeni, tüm yaşamı içine alan, denetleyen erkeklik organına tapınma ise, bir başka nedeni de kendilerini ölüme sunma ve ölümü tanıma arzusudur. Ölüm içlerindeki kanın bu çok güçlü hükümranlığını yok edebilir; beden onları özgürleştirmek ve yeni bir düşünce yaratmak için karmaşadan yeni bir düzen kurarken, ölüm de dış dünyadaki karmaşadan düzen yaratmayı ve birleşmeyi olanaklı kılar.

Köylüler, duyduğunu anlamayan yine de büyülenerek dinleyen çocuklar gibi dikkatlice dinledi. Çocuklar sıralarda oyun bitene kadar hayran hayran oturdu. Kıpırdamadılar, dikkatleri dağılmadı. Büyümüş gözlerle, duyguların tutsağı olarak oturdular.

Gerçekte köylüler Ibsen'le ilgilenmiyor. Ziyaret Yortusu'nda[73] D'Annunzio'nun La Fiaccola sotto il Moggio[74] adlı oyunu sahnelenmiş.

Fazla önemi olmayan aptal bir romantik dram. Birçok cinayet ve uyduruk bir korku var. Yapmacık davranışlarla kurmaca dünyasından romantik bir yapıt.

Seyirciler oyunu sevdi. Hayaletler'in sahneleni̇şinden sonra berberi gördüm, yüzünde umutsuzluğa düşmüş bir İtalyanın tuhaf bakışı vardı. Ateşli ulusların bildiği o soğuk hareketsizlik yüzüne yerleşmişti. Sokakta, sanki ölü gibi kendini unutarak yürüyordu.

Oysa D'Annunzio'nun oyunundan sonra şarap içmiş, çakırkeyf bir adam gibi görmüştüm onu.

Beni görünce kendinden geçmiş bir tonda, "Ah, bellissimo, bellissimo!"[75] demişti.

"I Spettri'den daha mı iyiydi?" diye sordum.

Sorunun aptallığını ima eder gibi ellerini kaldırdı.

"Evet, ama –bu D'Annunzio'ydu. Öteki..."

"Ibsen'di, Norveçli. Tüm dünyada tanınır."

"Ama D'Annunzio bir şair; ah harika, harika!" Bu sözlerin üstüne söylenecek bir şey yoktu.

Bu duyguyu yaratan dildi. Akıldan çok duyulara seslenen bu konuşma ve gösterişli sözler İtalyanlara özgü bir tutkuydu. Bir İngiliz bir konuşmayı dinlediğinde yalnızca anlamıyla ilgilenir. İtalyanlar ise yalnızca duygularla ilgilenir. Bu, onlara göre dilin doyum sağlayan bir etkisidir. Bir İtalyanın zihninde çok az şey vardır. Anlamadan duyan ve hisseden bir çocuk gibidir o. İstediği şey duygusal bir hoşnutluktur. Bu yüzden D'Annunzio İtalya'da bir tanrıdır. Söylediklerinin çoğu saçma da olsa, sözleriyle kanın akışını kontrol edebilir ve dinleyiciyi doyuma ulaştırır.

Karnaval 5 Şubat'ta bitiyor. Her salı bir oyuncu için Serata d'Onore[76] günü. Giriş ücretleri baş kadın oyuncu için üç peniden dört peniye yükseltilmişti. Oyun, bir özelliği olmayan; ama beni güldüren bir farstı; güncel bir yapıt, Doktorun Karısı.[77] Onur gecesi olduğundan Adelaida görülecek kişiydi. Artık genç olmamasına karşın ünlüydü. Aslında genç adamın annesiydi, Hayaletler'in hoppa karakteri.

Yine de dinç, sarışın, acınası Adelaida tiyatronun gerçek kahramanı, baş oyuncusuydu. Ağlarken başarılıydı. Erkekler ardından isteksizce, "Bella, bella!"[78] diye bağırdı. Kadınlar bir şey demedi. Dimdik oturdular. Sahnedekinin gözyaşı dökmüş, çok hata yapmış bir kadın olduğunu kabul ederler. Bu yüzden erkeklerin hıçkırıklarını ve seslenişlerini bir saygı olarak

görürler. Bu, kendi hatalarının farkında olma halidir. “Kadın ceza çeker.”[79] Ama yine de tombul Adelaida’dan nefret ederler.

Sevgili Adelaida ise kusursuzdur. Bu gözyaşı dökmüş, hata yapmış sarışın kadın, her dönemde ve her durumda bir erkek yüreği için çok sevilendir. Çok şanssız olmalı. Sevgili Gretchen, sevgili Desdemona, sevgili Iphigenia, sevgili Kamelyalı Kadın, sevgili Lucy, sevgili Mary Magdalene, [80] sevgili şanssız ve acınası ruh! Hepinizi her çağda ve her toprakta ne kadar da seviyoruz. Sahnede çiçek açar, sahnenin zambağıdır. Genç ve deneyimsiz olduğumdan pek çok kez onun için acı çektim. Ona bir sone dizisi yazabilirim. Evet, sarışın, solgun, beyaz elbiseli, saçları sırtına düşmüş kadın! Onu yüz dilde yüz farklı adla çağırabilirim: Mélisande, Elizabeth, Juliet, Butterfly, Phédre, Minnehaha... vb. Her seferinde gözyaşlarının solgun sesiyle birlikte onun sesini duyarım; yüreğim ısınır ve büyür, kemiklerim erir. Ondan nefret ederim; ama bu iyi bir şey değildir. Yüreğim yağmur altındaki bir tomurcuk gibi kabarır.

Onu en son Garda’da, Salo’da[81] gördüm. Rigoletto’nun beyaz, ince kollu kızıydı.[82] Ondan nefret ettim, sesinde tebeşir gıcırtısı gibi bir tını vardı. Ama yüreğim göğsümde durmadan büyüyordu ve sevgiden taşmak üzereydi. Sahneye çıkmaya, onun çirkin ve vicdansız sevgilisini yok etmeye, “İstediğin gerçek aşk ve onu bulacaksın. Aşkı sana ben vereceğim,” diyerek ona tüm benliğimi sunmaya hazırdım.

Gretchen büyüsünün sırrı, “Kurtar beni, Herkül!” cümlesinde saklı. Onun çekingenliği, güvenirliği ve gözyaşları benim gücümü besliyor. Ben evrenin olumlu yanıyım. En az evrenin öbür yarısı kadar olumlu.

Adelaida şişmancadır; sesi, kişiye tehlikeli bir çığlık gibi gelen üzgün bir güç taşır. Sahneye çıktığı anda biraz korkuyla çevreye bakınır. İşte ordadır: Electra, Isolde, Sieglinde, Marguérite. Mahkemede ağlayan kadın gibi siyah vualden bir elbise giyer. Bu, onun çağdaş üniformasıdır. Eski giysisinde bir çiçek ve uzun beyaz bir kuyruk vardır. Aslında, siyah vual ve bir mendilden ibarettir üzerindekiler.

Adelaida’nın hep bir mendili vardır. Ona dayanamıyorum. “İşte yine o mendil!” diyorum. Gözyaşları düşmeye başladığında onu güçsüz ve tombul elinde sıkıyor. Ah, yazgı ne kadar önlenemez ve acımasız. Bir hıçkırma duyuluyor; o, yumruğunu ve mendili bir gözünden ötekine götürüyor. Onun kırılgan ve yumuşak kadınlığının derinliklerinden akıyor gerçek gözyaşları. Buna dayanamıyorum. Orada padrone’nin locasında otururken bir yandan içimden, “Ne yazık, ah yavrum, ne yazık!” diye tekrarlarken duygularımı

boğmaya çalışıyorum. Yaşı benimkinin iki katı; ama böyle bir durumda yaş nedir ki? “Senin o küçük mendilin sırılsıklam. Ağlama, hepsi geçecek. Senin iyi biri olduğunu biliyorum. Ama sen de bilmelisin ki, henüz bütün erkekler insanlıklarını yitirmedi.” Böylece onu korur gibi kollarıma alıyorum, birazdan öpeceğim onu rahatlatmak ve cesaretimi göstermek için. Onu yumuşak, tombul yanaklarından öperek daha da sakinleşeceğim.

Bu, benim için hoş ve heyecan verici bir rol. Robert Burns bu duyguyu kusursuzlaştırdı:

Ah! Sevgilim sen o soğuk rüzgârda

Ötedeki çimenlikteydin, ötedeki çimenlikte.

Dünyadaki bütün Ofelya ve Gretchen’lara kaç kez ezberden okur bu satırı birisi:

Senin sığınağın benim göğsüm olmalı.[83]

Bu durumda nasıl da hayran olur birisinin göğsüne bir başkası! Yüzü o kişinin gömleğine dönük olduğunda içi güç ve gururla dolar.

Niçin kadınlar gerçek hayatta bu Ofelya-Gretchen rolünü oynamada bu kadar başarısızdır? Niçin erkeklerin uğruna delirmek ve ölmek için bu kadar isteksizdirler? Oysa bunu sahnede sıkça yaparlar.

Belki de sonuçta biz yazıyoruz oyunları. Ne kadar kötüyüm ben; sahnedeki baş kadın oyuncuya karşı ne acımasız, tutkulu, erkeksi, kötü bir karakterim ben. Öte yanda, sevgili yüreğim, ne büyük bir kahraman, ne büyük bir cömertlik ve bağlılık pınarıyım ben! Hiçbir şeyim, yalnızca sıkıcı ve kuralcı bir birey. Saflık ve ruhsallıkla dolu Galahad’ım. Şehvet ve yiğitlikle dolu Lancelot’um.[84] Ellerimi kavuşturuyorum ve şapkamı kenara koyuyorum; kendimim. Yalnızca saygıdeğer bir vatandaş değilim özellikle bu zafer saatinde.

Sevgili Cennet, nasıl ağladı Adelaida, nasıl benim bu acımasız ve erkeksi vahşiliğimde bir keman gibi çağıldadı sesi! Yüreğim, o kadın nasıl da benim koruyucu göğsümde dinlenmek için iç çekti! Nasıl bayılıyorum bu iki taraflı yanıma! Nasıl da hayranım kendime!

Adelaida kendi onur gecesi için La Moglie del Dottore’yi[85] seçti. Bir sonraki hafta renkli kâğıtlar geldi: “Enrico Persevalli’nin[86] Onur Gecesi”

Bu adam hem oyuncu, hem de tiyatronun yöneticisiydi. Ovadaki köylü efendisinin şişman ve sağlıklı dölü, bu büyük gün için hangi oyunu seçmeliydi? Kimse bilmiyordu. Oyunun adı açıklanmadı.

Biz evde kaldık. Hava soğuk ve yağmurluydu. Ama maestra perşembe akşamı telaşla geldi. Tiyatroya Amleto’yu görmeye gitmiyor muyduk?

Zavallı maestra ellisine yaklaşmış, sarı benizli bir kadındı; ama koyu gözlerinde hâlâ kemiren bir ateş taşıyordu. Boğularak ölen bir süvari teğmeniyle yirmi bir yaşında nişanlanmıştı. O zamandan beri büyümeden, gelişmeden, hep sarararak asılı duruyordu ağaçta.

"Amleto!" dedim. "Non lo conosco."[87]

Bir an korku geldi gözlerine. Okul müdiresiydi ve yanılmaktan ölümcül derecede korkuyordu.

"Si," diye bağırdı sendeleyerek, "una dramma inglese."[88]

"İngiliz!" diye yineledim.

"Evet, bir İngiliz oyunu."

"Nasıl yazıyorsunuz?"

Ufak el çantasından endişeyle bir kalem çıkardı ve büyük bir titizlikle "Amleto" yazdı.

"Hamlet!" diye şaşkınlıkla bağırdım.

"Ecco, Amleto!" diye bağırdı gözleri doğrulanmanın mutluluğuyla parlayarak.

Signor Enrico Persevalli'nin bana bir seyirci gibi baktığını gördüm. Eğer İngiliz oyununu görmek için orada olmasaydı onur gecesi berbat olacaktı.

Hazırlanmak için acele ettim, yağmurda koştum. Onur gecesinde yağmur yağmasını kötü bir olay olarak düşüneceğini biliyordum. Kendini yazgısıyla çatışık bir adam gibi görüyordu.

"Sono un dsigraziato, io."[89]

Geç kaldım. İlk perde bitmek üzereydi. Oyun henüz ne oyuncuların yüreğinde ne de seyircilerde yaşıyordu. Locanın kapısını usulca kapattım. Hamlet'in yuvarlak İtalyan gözleri bana baktı. Danimarka tahtından yeni bir uyarı geldi.

Siyah giysisi içinde Enrico üzgün bir ahmak gibi görünüyordu. Onu dik ve bayağı gösteren yelek üstüne oturmuştu; kalın ve çalımlı pantolonu kalın bacaklarının sıradanlığını abartıyor gibiydi. Kimi teatral amaçlar için uzun, siyah bir pelerin giymişti. Yüzünde kendini üstün görmenin verdiği uğursuz bir asıklık vardı. Hamlet melankolisinin komik bir durumunu yaşıyor gibiydi.

Sandalyemi ve yüz ifademi düzeltmek için eğildim. Sırıtmamaya çalışıyordum. İlk kez felsefi bir melankoli içinde siyahlar giymiş Enrico kaba saba ve aptal görünüyordu. Kadınsı bir yeleği vardı. Kısa saçlı kafası

bir hayvanınkine benziyordu. Güçlü gövdesiyle melankolik duruşu gülünç görünüyordu.

Bütün oyuncular kendilerinden geçmişti. Danimarka Kralı etkileyiciydi. İri yarı köylü bir kadının oynadığı Kraliçe, pembe saten giysisinde rahatsızdı. Enrico'nun hiç acıması yoktu. Onun başı bezle bağlanmış, azarlanan ve şikâyetçi bir hizmetçi olmak istediğini biliyordu. Oysa o, burada geniş bir saten kumaş içinde la Regina[90] olarak ortaya çıktı. Gerçek bir la Regina!

Kraliçe, önemli olmak için elinden geleni yaptı. Kendini beğeniyordu. Görkemli ve soylu bir insan olarak kabul edilmek için bilinçsizce yanlara, seyircilere bakıyordu. Sesi boğuktu. Ama ona uymayan şey ya pembe satendi ya da soğuk, bilmiyorum. Hareket etmekten bir çocuk gibi korkuyordu. Tiradına başlamadan önce aşağıya baktı, kontrol altında olduğundan emin olmak için eteğini hırsla düzeltti. Sonra bıraktı. İri yarı, sağlam, altmış yaşında bir bedeni vardı, daha çok onun Hamlet'e vurması beklenirdi.

Tahta oturduğunda yalnızca kraliçe olmayı sevdi. Oraya büyük bir memnuniyetle tünedi; elbisesinin kuyruğu basamaklara yayıldı. Bir çocuk gibi kibirliydi ve ellinci altın yılındaki Kraliçe Viktorya'yı andırıyordu.

Onun soylu eşlikçisi kral da yeni başarılar, yeni onurlar ve giysiler kazanmıştı.[91] Bedeni gerçekti; ama bütün bu giysilerle ilgisi yoktu. Giysilerin kendi başlarına bir kimliği vardı. Ama nereye giderse gitsin onunla gidiyorlardı. Bu herkesin kafasını karıştırıyordu.

Nazik, zayıf, hasta görünüşlü, acınacak bir köylüydü. Onunla ilgili temiz, güzel bir şey vardı, çok nazikti ve doğuştan ince düşünceliydi. Ama soylu bir görünümü yoktu, bu bölümü kendince oynuyordu.

Enrico Persevalli kendini dört bir yana atıyordu; ama bu yapabileceğinin en kötüsüydü. Başı omuzlarının arasında sürünen, öteki insanları rahatsız eden, onlara burun kıvıran, tuzaklar kuran, kendiyle ilgilenen iri cüsseli bir adama dönüşmüştü. Bacakları siyah pantolonunda sinsi duruyordu. Siyah bir pelerin giymişti. Bir sapkınlığın üstesinden gelmek için ruhunu döndürürken eliyle döndürebileceği bir nesneydi pelerin.

Hamlet'ten hep kaçındım: İster Forbes Robertson[92] olsun, ister başkası sahnede hep sürünen, kirli bir eşyadır. Annesine burun kıvırışı, krala tuzaklar hazırlayışı, Ofelya'yı kibirli baştan çıkarışı onu hep katlanılmaz

yapar. Bir parçalanmışlığa ve kendini beğenmemeye dayanan bu karakter iticidir.

Sanırım Rönesans sanatı ve geç Shakespeare dönemi boyunca bu kendinden nefret etme sürdü. Shakespeare'de bedende bir çürüme ve buna karşı bilinçli bir başkaldırı vardır. Bedenindeki bu çürüme duygusu Hamlet'i çılgına çevirir; çünkü o bunun kendi bedeni olduğunu asla kabul etmez. Leonardo da Vinci de aynıdır; ama o, bu çürümeyi sever. Michael Angelo her türlü çürümeyi reddeder; çünkü o, yalnız ve yalnız bedenin yanındadır. Bu, karşıt yönde bir tepkidir. Ama bu dört yüz yıl öncedir. Enrico Persevalli bu duruma yeni ulaştı. O, Hamlet'tir ve açıkça doyuma ulaşır. O, kuşkucu, dışlanmış, bedensel çürüme için uğraşan mide bulandırıcı bir çağdaş İtalyan'dır. Ama bu duygunun içinde olduğunu kabul etmez. Kendi iğrençliğini değiştirerek kibirle sokulur. Nasıl bir doyumla çürümeyi, yolsuzluğu ortaya döker! Annesine onun ensest ilişkisini öğrendiğini söylediğinde, onun kirliliğinden zevk duyar. Aslında hepsinin içinde Hamlet en kirlisidir. Ama yalnızca başkalarını suçlar.

Büyük tiratlar dışında Enrico aldatılmıştı. Hamlet, kendinden, kendi fiziksel bedeninden nefret etmenin acısını çekiyordu. Oyun, Rönesans'ın en önemli felsefi konumunun yazılı anlatımıdır. Hamlet, aklını kullanan, duyuları reddeden Orestes'ten[93] daha ilerdedir. Tüm oyun, bedene karşı aklın sarsılmış tepkisinin, aristokrasinin demokratik ilkelere verdiği tepkinin trajedisidir.

Hamlet'in durumundaki sıradan insan ya refleks olarak amcasını öldürecekti ya da kaçıp gidecekti. Hamlet'in annesini öldürmesine hiç gerek kalmayacaktı. Eğer amcasını öldürürse kan davası için yeterli olacaktı. Ama bu aristokratik ilkelere göre bir anlatımdır.

Orestes iki yüz yıl önce, daha az bir deneyimle aynı durumdaydı. Bu yüzden bu sorgulama Hamlet'teki kadar ayrıntılı değildi; o tam anlamıyla bilinçli değildi. Tüm Yunan yaşamı benliğin önceliğine dayanır, bu benlik hep erkektir. Orestes babasının oğluydu, annesi nasıl olursa olsun o babası gibi olacaktı. Anne yalnızca babadan gelen tohumun ekildiği bir araçtı. Klytemnestra Agamemnon'u öldürdüğünde Yunanlılar için sanki sıradan bir insan, Tanrı'yı öldürmüştü.

Ama Tanrı ve kral Agamemnon yanılmaz değildi. Yanılgıya düşebilirdi. Kızı İphigenia'yı savaşta zafer için, kendi benliğini doyurmak için kurban etti. Öte yanda savaşta kaçırılan köle kızlar için bir uyuşmazlık yarattı. Bu babadan gelen beden yanılgıya düşebilir, Tanrı değildir. Beden zafer, savaş

ve öldürmeden daha bayağı şeyler peşinde koşar, benliğin en ideal noktasına bağlı değildir. Orestes annesinin intikamıyla adaleti gösterdiği için çılgına dönmüştü. Yine de sonunda temize çıktı. Üçlemenin son oyunu tanrılarıyla neredeyse ahmakçadır. Yunan anlayışına göre Orestes'in haklı, Klytemnestra'nın tamamen suçlu olduğunu ima eder. Ama yenilmez kral, hata bilmez erkek benliği Klytemnestra'dan alınan intikamla öldürülür, Orestes'te son bulur. Kendi fiziksel yanılgılarından, hatalarından uzaklaştığında huzura erer; ama asla Agamemnon gibi tartışılmaz bir kral olamayacaktır. Orestes huzur içinde, tarafsız bir durumdadır. Soylular dışındaki Hıristiyanlığın başlangıcıdır.

Hamlet'in babası olan kral, Agamemnon gibi savaşçı bir kraldır. Ama Agamemnon'dan farklı olarak Gertrude'a karşı suçsuzdur. Yine de Gertrude da Klytemnestra, Lady Macbeth ve Kral Lear'ın kızları gibi, kocasının potansiyel katilidir. Kadınlar erkeği, ideal benliği, kralı ve babayı öldürür.

Bu, Shakespeare'in yaslanmak zorunda olduğu trajik durumdur. Kadın, erkeğin ona sunduğu ideal benliği reddeder, yadsır. En üstteki temsilci, Kral ve Baba, eşler ve kızlar tarafından öldürülür.

Nedeni nedir? Hamlet bir iğrenme ve kızgınlık anında deliye döner. Ama kadın katiller onun ruhundaki son kararı temsil eder. Ruhunun derinliklerinde Hamlet hükümdar olan benliğin, Kral ve Baba'nın ölmesi gerektiğine karar vermiştir. Bu, kendi gönülsüz ruhu için vardığı bir intihar kararıdır. Ortaçağ boyunca kabaran büyük dini ve felsefi dalga onu buraya taşır.

Hamlet'in kendine sorduğu soru, "olmak ya da olmamak", yaşamak ya da yaşamamak demek değildir. Kendine bu soruyu soran sıradan bir insan değildir, yüce bendir; Kral ve Babadır. Bir baba, kral, üstün varlık olmak ya da olmamak? Ve karar, olmamaktır.

Bu, Rönesans'ın kaçınılmaz felsefi sonucudur. İnsandaki en derin dürtü, dinsel dürtü, sonsuz ve ölümsüz olma isteğidir. Bu dürtü, düzenli ilerlemeyle, bir düşüncenin tamamlanmasıyla sağlanır. Bu ilerlemede insan doyuma ulaşır; sonsuzluğa, ölümsüzlüğe, amacına attığı her adımla ulaşmış gibidir.

Bu tamamlanma düşüncesine göre insan yaşamın tüm düzenini kurar. Eğer benim doyumum bilinmez tanrısal benliğin kurulmasıysa, o zaman benliğimde, kendimle ilgili yüksek ideallerde ilerlerim. Yaşamdaki düzenim krallara özgü ve baskıcı olur. Zaferle doldurulmuş ve güçle beslenmiş bu

beden, etin tanrısallığında son bulacaktır. Bu bedende aynı zamanda tam bir zorba, bir kral, bir imparator hayal ederim. Bu kaçınılmazdır.

Ortaçağ boyunca egonun dönüşümüyle uğraşmak bir doyumsuzluk, tersi bir istek yarattı. Kralların ve papaların görkeminin ortasında Meryem ve Çocuk İsa vardı. Kral olan İsa giderek küçüldü. Tüm dünyanın merhametini bekleyen, yardıma muhtaç Çocuk İsa vardı. Bir de çarmıha gerilen İsa.

Bu dönüşüm, egonun doyumu, Davud'un heyecanı,[94] tüm gücü ve zaferi kendinde var sayma, yalnızca benliği içine alarak sonsuz olma yavaş yavaş yeterli olmamaya başladı. Bu, sonsuzluk değildi; ölümsüzlük değil. Sonsuz ölümdü; lanetlenmeydi.

Keşiş, farklı bir heyecanla, Hıristiyan heyecanıyla ayağa kalktı. Ölmek için ölüm vardı. Beden ve benlik, ruh yeniden sonsuzluğa, ölümsüzlüğe erişebilsin diye ölmeliydi. Kendimde ölüyüm; ama sonsuzlukta yaşıyorum. Sonlu olan ben artık yok; yalnızca sonsuz olan, kalıcı olan ben var.

Rönesans'ta bu yarı gerçeklik öteki yarı gerçekliğe üstün geldi. Bir özveri, kendin dışındakine karışma, onunla bir olmayla erişilen Hıristiyanlıktaki sonsuzluk, benliğin evreni kucaklayan, evrenle bütünleşen dallar ve filizler veren bir köke benzediği putperest sonsuzluğun yerini almıştı.

Şimdi dünya haykırıyordu, yalnızca tek bir sonsuzluk var. Yalnızca kendi dışında ve özveriyle erişilen bir Hıristiyan sonsuzluğu. Öteki, o eski kibir, lanetlenmiştir. Günahların günahı kibirdir; lanetlenmeye giden yoldur. Halbuki çoktanrılılar yaşamlarını kibir üzerine kurmuştu.

Özveriyle ve başkalarına, komşularına karışmayla ulaşılan bu yeni sonsuzluğa göre, insan kendi yaşamını kurmalıydı. Roma Kilisesi hâlâ putperest olduğundan, Savonarola ve Martin Luther'le var olan kilise kendini değiştirdi. VIII. Henry kısaca şöyle dedi: "Kilise yoktur, yalnızca devlet vardır."[95] Ama Shakespeare ile bu dönüşüm devlete de sıçradı. Baba, kral, benliğin temsilcisi, sonsuzluğun sembolü ölmeli ve bu dünyadan göçmeliydi. Sonsuz olan sonsuz değildi; sona ermiş olan tamamlanmamıştı. Hepsi yanılgıydı. Hepsi çürümüş ve bozulmuştu. Gitmeliydi. Ama Shakespeare korkusuna, çılgınlığına karşın nesnenin kendisiydi.

Kral ve imparator insan ruhunda öldü; eski düzen bitti; ağaç köklerinden kurudu. Böyle dedi Shakespeare. Bu, sonunda Cromwell döneminde yasalaştı. I. Charles tanrısal güçle aldı krallığı. Hamlet'in babası gibi suçsuzdu. Ama insanlığın delicesine nefret ettiği eski düzenin

temsilcisi olduğu için devrilmeli, alaşağı edilmeliydi. Sembolik bir hareketti bu.

Dünya, bizim Avrupa'mız, şimdi yeni bir amaca, yeni bir düşünceye döndü. Tanrı ben olmayan her şeydir. Benliğim, bu direngen madde, ben olmayanın içine –komşuma, düşmanıma, başkalarına– karıştığında, onlarla azaldığında ben bütünüm. İşte o zaman kusursuzum.

İşte bu görüşten yola çıkarak, dünya yavaş yavaş içinden kişinin silineceği yeni bir devlet, yeni bir politika kurmaya başladı. Krallar, lordlar ve soylular olmamalıydı. Dünya, Fransız Devrimi'nin ve Shelley ve Godwin hareketinin ötesinde kendi dini görüşünü sürdürdü. Benlik olmamalıydı. Esas olan ben olmayandı; ötekiydi. Devleti yöneten temel unsur başkalarının iyiliğiydi; genel iyileşmeydi. Cromwell'den bu yana devletteki en önemli düşünce bu olmuştur.

Cromwell'den önce temel görüş "Kral için"di; çünkü herkes kendini kralda bütün görüyordu. Cromwell'den sonra bu görüş "komşumun iyiliği için", "insanların iyiliği için", "bütünün iyiliği için"e dönüştü. Bu, bizim aşağı yukarı uyguladığımız temel görüşümüz oldu.

Şimdi bu bitti. Şimdi Hıristiyan sonsuzluğunun sonsuzluk olmadığını söylüyoruz. Nietzsche gibi eski çoktanrılı sonsuzluğa dönmek çeliyor bizi ya da İngiliz Pragmatist[96] gibi, "Sonsuzluk yok, kesinlik yok. Tek kesinlik amaca uygunluk, çıkarcılıktır. Tek gerçek duyular ve anlardır," demeye eğilimliyiz. Bunu söyleyebiliriz, hatta uygulayabiliriz, a la Sanine.[97] Ama buna asla inanmayız.

Kesin olan şey, sonsuzlukları ve Tanrı'nın iki yanını birleştiren gizemli bir mantıktır. Şimdi bir devlet kurmak istesek, bunu kutsal ruh görüşüyle yapmalıyız. Çoktanrılı sonsuzluğun ve Hıristiyanlıktaki sonsuzluğun sonsuzluk olduğunu söylemeliyiz. Bunlar bizim sonsuzluklarımızdır, biz her ikisinde de sona ereriz. Onları birbirine bağlayan şey kesindir.

Bu kutsal ruhun kesinliğini gerçek, adalet ve hak olarak adlandırabiliriz. Bu iki sonsuzluk, çoktanrılı sonsuzluk ve Hıristiyan sonsuzluğu, bilinmedikçe bu adlar belirsiz ve yetersizdir. Her ikisi de bir araya geldiğinde onlar kişinin üstünde durup tüm dünyayı, evrenin her iki yarısını da anlayabilecekleri muhteşem bir köprü gibidir.

"Essere, o non essere, é qui il punto."[98]

Olmak ya da olmamak, Hamlet için yanıtlanması gerekli bir soruydu. Artık bizim sorumuz değil. Bu bir ölüm sorgulaması olduğunda, genç adam, intiharın kendi yadsınamaz benliğinin son kanıtı olduğunu açıklar.

Başkalarına karşı bunu istediğimiz kadar, gerekli olduğu kadar başarırız. Kendi özel yaşamımızda inancımız değersiz bir bencilliğe doğru kayar. Savaşta tarafsızlık ve hiçlik durumu vardır. Bu, nasıl var olmayı ve olmamayı bilmenin sorusudur, çünkü her ikisini de tamamlamalıyız.

Enrico Persevalli, kendi “Essere, o non essere”siyle iğrençti. Sanki az sonra işleyeceği melodram yüklü bir cinayetmiş gibi kaba bir şekilde fısıldadı. Aslında çoktanrılı sonsuzluğun, bedenin dönüşümünün ve erkek egemenliğinin yetersiz olduğunu biliyordu; yaşamı boyunca bilmişti. İtalyan benliğini sevmesine karşın yaşamı boyunca kuzeyin benlik dışındaki sonsuzluk anlayışına karşı sinmişti. Ama yalnızca alışkanlıktı bu.

İstediği yalnızca bir uzlaşmaysa, ikisi arasında bir uzlaşma, nasıl bilebilir varlığı ve var olmayanı? Ne biri, ne ötekidir. Ne varlığa sahiptir, ne de varlığın dışındakine. Keşişler gibi tarafsızdır. Hamlet’in samimi sözlerini kullanırken iğrençtir. Yine de her şeyi bırakmalıydı; bir şey olmadan önce var olmamanın ne olduğunu bilmeliydi. Hıristiyanlıktaki özveriyi uyguladığından ve Hıristiyan sonsuzluğunu bildiğinden beri yalnızca şekilsiz bir yığın oldu.

Hamlet’in tiratları insan ruhunun bir yönde gidebileceği kadar derin; Kutsal Ruh kadar samimi. Ama Tanrı’ya şükür ki Hamlet’in içinde yüzdüğü bataklık neredeyse kurudu.

İnsan yüzünü örttüğünde ve kör gözlerle konuştuğunda ne kadar önemli ve dokunaklı oluyor! Bu tuhaf gerçekten. Hamlet’in hayaleti çok sıradandı. Ayakları büyük beyaz bir bezle sarılmıştı; yüzünü yün bir atkı kaplamıştı. Ama sesindeki masum çaresizlik ve gerçeklik garip bir biçimde inandırıcıydı. Oyundaki en gerçekçi şey gibiydi. Dizlerinden aşağısı Laertes’ti; çünkü Laertes’in beyaz pantolonunu ve deri ayakkabılarını giymişti. Yine de gerçekti o karanlıktan gelen ses.

Hayalet, oyunun hatalarından biriydi. Çok önemsiz ve basitti. İlk andan itibaren farklıydı. Çocukken Hamlet’i görmek için iki peni ödeyip gezici bir tiyatroya gittim. Hayaletin bir miğferi ve göğüs zırhı vardı. Kendimden geçerek izledim.

“Hamlet, Hamlet, ben babanın hayaletiyim.”

Sonra karanlıktan, sessiz seyircilerden ruhuma bıçak gibi değen bir ses geldi:

“Sesini tanıyorum.”

Köylüler Ofelya’yı seviyordu: Sırtına dökülmüş saçlarıyla beyazlar içindeydi. Zavallı kız acınacak durumdaydı. Hamlet’in, “Bu da, bu katı

beden de eriyecek!”inden[99] sonra ne oldu onun rahmine ve diri göğüslerine? Yanında Hamlet’in görüntüsü hoş değildi. Köylüler Ofelya’yı sevdi. Onun sahnesinin sonunda biraz kızgınlık, biraz öfke ve kaba bir haykırma oldu.

Mezar sahnesi de çok başarılıydı ama Hamlet’e dayanamıyordum. İtalyan mezar kazıcısı bir soytarıydı. Tüm sahne İtalyanca, “Questo cranio, Signore...”den[100] dolayı bana gülünç göründü. Ama nazik adam Enrico kafatasını siyah pelerinin altına sakladı. Bir İtalyan olarak ona, o kirli şeye dokunmak istemiyordu. Bu davranışıyla bir ahmak gibi görünüyordu. Kendini en az D’Annunzio kadar önemli görüyordu.

Son yaklaştı. Köylüler mezarlık sahnesini çılgınca alkışladı. Ama sonra sanki aceleleri varmış gibi hepsi ayağa kalktı ve kapıya koştu. Enrico, üç basamak aşağıya kaydı ve düştü ama kalın tahtalar onu zıplattı ve Signor Amleto yeniden yukarıya çıktı.

Bu, Amleto’nun sonuydu ve bittiğine memnundum. Tiyatroyu sevmiştim ve oyunu büyülenmişcesine izleyen köylülere bakmaya bayıldım. Sahnelerin sonunda erkekler şapkalarını geriye atıp mutluluk ve heyecanla saçlarını düzeltti. Kadınlar biraz daha yerleşti sıralara.

Yalnızca bir adamın karısı ve çocuğu vardı. O, San Tommaso’daki benim yaşlı kadınımla aynı soydandı. Sarışın, zayıf ve yalnızdı. Dağlardandı. Karısını ve çocuğunu, dağların havası gibi, daha iyi bir ortamda bir araya getirmiş ve onları bu ortamda korur gibiydi. O, çocuğun babasıdır, Yusuf’tur.[101] Gözlerinde yuvasında aşkla vahşileşmiş bir şahinin yabani ve yırtıcı bakışı var. Dışarı çıkıp bir peniye bir şişe limonata alıyor. O, kanatlarını açan bir şahin gibi anne ve çocuğun üzerine eğilirken onlar limonatayı küçük yudumlarla içiyorlar.

Bu, egonun vahşi, dışlanmış ve soylu durumu. O, esmer tenli bir İtalyan değil; içindeki dağcı kanıyla örülü sarışın bir adam. Benim yaşlı yün eğiren kadınım. Yükseklerde ve parlayan güneşin altında yuva kuran şahin gibi bu adamın aşağıdaki karısı ve çocuğuyla nasıl küçük ve ayrı bir dünya yarattığı şaşırtıcı.

Bersaglieri grup halinde oturuyor; böylece aralarındaki tuhaf bağ belirginleşiyor. Kısa kesilmiş saçları, koyu ve kaba başları, geniş omuzları ve birbirlerinin omuzlarında koyu kahverengi elleri var. Bir perde bittiğinde şapkalarını alıyorlar ve pelerinlerini savurarak fuayeye çıkıyorlar. Onlar zengin, onlar bersaglieri.

Genç ve yırtıcı öküzler gibiydiler. O kadar güçlü ve dayanıklı. Bu kalın yapılı, sert başlı, esmer tenli gençler, genç erkek heykellerine benziyordu. Sanki onları bir araya getiren fiziksel bir içgüdü varmış gibi birbirlerine yakın duruyorlardı. Kadınsızdılar. Aralarında tuhaf bir çekim, onları bir arada tutan ve beyinlerini uyuşturan bir çeşit hipnoz vardı. Şapkalarını kenara koyup sanki bedenleri birbirine değmeliymişçesine yan yana durarak dışarı çıktıklarında aralarında ilginç bir söz birliği vardı. Bu fiziksel birlik içinde kendilerini güvende ve mutlu hissediyorlar. Birbirlerine âşıklar. Genç erkekler başka genç erkekleri seviyor. Dışarıdaki dünyadan, öteki insanlardan, kendi kışlaları dışındaki tüm bersaglieri'den ürküyorlar.

İçlerinden biri liderleri gibi. Kusursuz bir dirençle, bir duvar gibi düz ve sert duruyor. Siyah şapkasındaki tüyler şapkasından omzuna gür akan bir ırmak gibi kayarak iniyor. Çevresinde dönüyor. Tüyleri çağlayan gibi akıyor. Sonra fuayeye çıkarken tüyleri birbirine çarpıp düşüyor. Zengin olmalı. Maestra bersaglieri'nin horoz tüylerini kendileri aldıklarını ve bir demete yirmi-otuz frank verdiklerini söylüyor. Yoksul olanların yalnızca sıska tüyleri var.

Bu adamlarla ilgili ilkel bir şey var. Bana sahilde bir araya gelmiş Agamemnon'un askerlerini hatırlatıyorlar.[102] Erkek, hepsi erkek, güçlü ve canlı bir grup erkek. Ama bu İtalyan askerlerinin üzerinde bir baskı var. Sanki beyinlerini uyuşturan, etkisiz duruma getiren ağır bir yük var başlarında. Heykeller gibi. Sanki beyinleri işlemez olmuş ve yaşadıkları başka bir fiziksel gerçeklik varmış gibi duruyor.

Gemiden eşyaları taşımak için rıhtımda dolaşan Pietro onlardan farklı. Birisi omzuna dokunduğunda uykudan uyanmış vahşi bir kediye benziyor. Bu, düşmanları olan bir adamın uyanışı. Neredeyse bir kanun kaçağı. Hiç düşecek mi hapse? Köyün nefret edilen yumurcağı.

Yirmi dört yaşında, zayıf, yakışıklı ve esmer tenli. Onda bir vahşi kedideki gösteriş ve yüzünde yumurcak çocuklara has tiksindirici bir kötülük var. Herkesin temiz ve düzenli olduğu zamanlarda o kirli ve bakımsız. Bir haftalık sakalı çukur yanaklarında simsiyah duruyor. Kendisini sırtına vurarak uyandıranlardan nefret ediyor.

Pietro evli; ama evli değilmiş gibi davranıyor. Limon rengindeki berberin hafifmeşrep karısıyla bir süredir beraber. Tiyatroda kadının yanına, onunla konuşan, kötü ünlenmiş Bogliaco'lu genç adamın arkasına oturuyor. Kollarını önündeki koltuğa dayayıp öne eğiliyor. Otelin padrona'sı ondan

nefret ediyor. İleriye bakıp tiksinerek, “Ein frecher Kerl,”[103] diyor. Onu görmek bile istemiyor.

Köyde çoğunluğu dinci parti elinde tutuyor. Onun dışında laik olanlar ve ufak bölünmeler var.[104] Dindar insanlar esmer tenli ve soğuk. Onlarda bir taşın soğukluğu ve düşünceli bir koyuluk var. Syndaco’nun başkanlığındaki öteki grup daha saygın ve burjuva. Kendilerini dini partiden bir duvarla ayırıyorlar. Bu gençler yörenin taze kanı. Her gece pahalı ve saygın bir kahvede toplanıyorlar. Bu gençlerin beyinleri açık; dans ediyor, şarkı söylüyor, gitar çalıyorlar. Ahlaksız ve biraz da kötüler. Liderleri Viyana’da yaşamış bir dükkân sahibi. Kendini iyi göstermeye çalışan bir aşağılık. Zengin biri. Hafif kadınların bu gençlerle dans ettiği partiler veriyor, eğlenceler düzenliyor; bu karnaval tiyatronun köye gelmesinden de o sorumlu. Bu genç adamlar pek sevilmez; ama önemli bir sınıfın üyesiler, zenginler ve köy yaşamını ellerinde tutuyorlar. Dindar köylüler iyi insanlar ama rahip tarafından güdülüyorlar; çünkü yoksullar, korkuyorlar ve batıl inançları var. Bir de son olarak askerlerin içki içtiği hanı işleten eğlence düşkünü kadınlar var. Bu kadınlar oldukları gibi. Ne olduklarını biliyorlar ve başka türlü görünmek için oyun oynamıyorlar. Orospu değiller; yalnızca eğlenmek istiyorlar. Kendi içlerinde bir gruplar. Başkalarının arasına karışmak istemiyorlar.

Bunların dışında kahverengi elbiseleri içinde sessiz ve çekingen Fransisken keşişleri var. Dükkânın arkasında, öteki müşterilerin işleri bitene kadar manastır için alacakları ekmekleri bekliyorlar. Köylü kadınlar onlarla resmi ve biraz da aşağılayıcı bir sesle konuşur. Onlarsa alçakgönüllü ve kesin yanıtlar verir.

Tiyatroda oyun bitti. Siyah şapkalı ve pelerinli köylüler çıkışa doğru gidiyor. Yalnızca rıhtımda yürüyen Pietro’nun pelerini yok. Kafasında siyah fötr şapka yerine bir kasket var. Giysileri bu zayıf bedeninde ince ve gevşek. Üşüyor; ama aldırmıyor. Elleri hep ceplerinde ve omuzları hafif yukarıda. Birkaç kadın eve gitti. Tiyatronun küçük barında birkaç zengin genç ateist birer içki daha içiyor. Fazla para harcamıyorlar. Bir bardak şarap ya da vermut bir peni tutuyor. Şarap çok yeni bir madde. Fırıncı Agostino dizindeki solgun bebeğiyle bir bankta oturuyor. Bebeğin dudaklarına biraz şarap koyuyor ve bebek gözleri açılmamış bir kuş yavrusu gibi şarabı içiyor.

Yukarıda önemli insanlar birbirini gördü ve el sıkıştılar: Syndaco zenginlerle, ormanın yarı Avusturyalı sahipleriyle ve Bertolinilerle.

Birbirlerine dostluklarını gösterdiler. Padrone'miz Signor Pietro di Paoli yan locadaki akrabaları Grazianileri ziyaret etti, iki perde arasını da bizimle geçirdi. Bu arada aşağıdan iki köylü, saygılı gözlerle yukarıya bize doğru baktı. Sanki cennetteki meleklerdik. Onlar, o yıpranmış taşlara benzer zayıf köylüler, çok aşağıda, çok geride duruyordu.

Kimyager, manav ve müdire birbirlerine seslendi. Localarında, çerçeveli fotoğraflar gibi hep kendilerinden emin oturdular. Manav ve fırıncı birbirini gördü. Berber marangoza baktı ve merdivenlerden aşağıya, kalabalığa indi. Sınıf farklılıkları çok belirgindi. Otelin Bavyeralı padrona'sıyla geçerken kendi padrone'mizle, di Paoli'yle konuşmak için durduk. Birbirleriyle tokalaştılar ve birbirlerine bizler ve Maria Samuelli için çok nazik şeyler söylediler. Soğuk bir biçimde selamladık.

Berber –Sicilyalı olmayan, büyük bir kravat iğnesi ve saçında bukleleri olan– tiyatronun her şeyini biliyor. Hayaletler'deki hizmetçi Carina'nın[105] Enrico Persevalli'nin sevgilisi olduğunu söylüyor. Ayrıca, Hamlet'teki yaşlı ve zayıf kralın Adelaida'nın kocası ve Carina'nın onların kızı, yaşlı ve şişman vücutlu kraliçenin Adelaida'nın annesi olduğunu biliyor; hepsinin Enrico Persevalli'yi çok akıllı olduğu için sevdiğini; ama Il Brilliante'nin,[106] Francesco'nun, bundan hoşnut olmadığını söylüyor.

Ziyaret Yortusu'ndaki bu üç gösteride grup 265 frank kazandı. Bu rakam inanılmazdı. Yönetici Enrico Persevalli ve Adelaida her gösteri için ya da gösterinin yapıldığı her gece için tiyatroya –ışıklar dahil– kira olarak 24 frank verdi. Topluluk Garda Gölü'ndeki bu gösterilerden çok memnun kalmıştı.

Sonra hepsi bitti. Bersaglieri koşarak evlerine gidiyor çünkü saat çoktan on buçuğu geçti. Gece karanlık. Gölün yaklaşık altı kilometre yukarısındaki Avusturya sınırının projektörleri kaçakçı arıyor. Onlar da olmasa her yer kapkaranlık olacak.

IV San Gaudenzio

Sonbaharda küçük, pembe siklamenler gölün batı yakasının gölgeliklerinde çiçek açar. Donuk renkli ve kokuludurlar; kokuları sanki Yunanistan'a, Bakkha'ya ait gibidir. Geçmişin gerçek çiçekleridir.[107] Phaedra ve Helen'in eşliğinde çiçek açıyor gibidirler. Boyun büker, küçük, soğuk ateşler gibi kuluçkaya yatarlar. Açıklayamadığım, minik, yaşayan mitlerdir.

Siklamenlerden sonra Noel gülleri tomurcuklanır. İşte bu mevsimde Trabzon hurmaları olgunlaşır bahçedeki ağaçlarda; mavi bir kış göğüne karşı ışıldayan parlak, turuncu-sarı, cennet meyveleriyle dolu tüm çıplak ağaçlarda. Aylık güller narin ve pembe çiçeklenir, kan kırmızı ve sarı güller de hâlâ canlıdır. Ama asmalar kuru ve limonluklar kapalı. Ve sonra kışın ortasında Noel güllerinin en aşağıdaki tomurcukları çalıların ve kayaların altında, ırmakların kenarında belirir. Bu ilk, büyük, soğuk ve katışıksız tomurcuklar, menekşeler, manolyalar gibi çok sevimlidir; soğuk ve kardan gelen ışıkla aydınlanmışlardır.

Günler, kışın kısa sessizliklerinde, güneş ışığı soğuk şarap gibi çok durgun ve temiz olduğunda, ölü yapraklar kahverengi parladığında ve su vadilerde kaba sesler çıkardığında geçip gider. Her şey o kadar sessiz ve kendinden geçiricidir ki, yaz sonunda patlamaları gereken servi ağaçları unutulmuş karanlığın alevlerinde dengeli durur. Bizim gecenin karanlığını aydınlatan mumlarımız gibi, servi ağaçları da gün ışığında karanlığı aydınlık tutan mumlardır.[108]

Bu arada Noel gülleri çoğalır. Tomurcuklanmış ve bozulmamış alçakgönüllülüklerinden toprağa yakındırlar, boy atarken billurlarını atarlar, güzelleşirler, kayalıklı bir ırmağın gölgesinde sağlam ve gizemli beyazlık yığınlarıdır. Onları görmek neredeyse esrarengiz bir şeydir. Karanlığın çiçekleridir İnanışın ötesinde beyaz ve muhteşem.

Sonra parıltıları topraklanır ve kahverengiye dönüşür; erir, kırılır, dağılır ve ortadan kaybolur. Çuhaçiçekleri çoktan geliyordur ve badem tomurcuktadır. Kış geçiyor. Dağlarda acımasız kar, akşam yaklaştıkça kayısı renginde parlar. Altın gibi, kayısı renginde; ama neredeyse ürkütecek kadar parlak. Her şey bu denli gölgeliyken ne olabilir bu kadar acımasızca parlayan? İnsafsız, gökyüzüyle yeryüzü arasında sert bir şeydir.

Kış boyu gökler garip ve kibirlidir, gelişimleri loş toprağı hesaba katmadan sürer. Şafaklar, beyaz ve yarı saydam gelir; göl, karanlık tepelerde bir ay taşıdır. Sonra gölün karşısında bir ateş belirtisi uzanır, beyazlığın üzerinde, turuncu, parlayan bir iz. Günün zarif ve sessiz geçidi vardır ve sonra akşamüstü güneş batışı: Sanki mutluluk içindeki melekler gibi yukarıda asılı duran ve parlayan gülün kocaman parlaklığı. Kendinden geçmiş bir koro gibi parlar, sonra geçer ve büyük, parlak yıldızlar belirir.

Bu sırada çuhaçiçekleri toprakta doğar; ışıkları ırmak kenarlarına ve çalıların altına yayılarak güçlenir. Zeytin köklerinin arasında menekşeler çıkar, büyük, beyaz, ağırbaşlı mor menekşeler ve daha az ciddi mavi menekşeler. Zeytin yapraklarının gri dumanından aşağıya doğru bakıldığında pembe dumanlar yükselir. Bunlar, badem ve kayısı ağaçlarıdır. Bu, ilkbahardır.

Kısa bir süre sonra çuhaçiçekleri toprakta güçlenir. İlkbahara lavanta dağıtan küçük ve kırılgan çiğdemlerden bir sıra vardır. Çuhaçiçekleri öbek öbek her yerde açar, her yerde. Irmak kenarlarında, yollarda ve zeytin köklerinin çevresinde. Yol üstündeki çuhaçiçeklerinin sabahı. Pek çok menekşenin görünmez yürüyüşüyle ve bir çuhaçiçeğinin duruluğunda kendini gösteren mavi gök parçalarına benzer hepatica'ların[109] sevimli, mavi kümeleriyle. Birkaç kuş hafifçe ve çekingen, ıslık çalıyor; ırmaklar yine şarkı söylüyor. Tütsü kokulu bir çalının tuhaf çiçeklenişi var, Bohemya camı gibi[110] alabora olmuş kırmızı ve altın çiçekler. Zeytin köklerinin arasından yeni çimen çıkıyor. Gün, duru ve topraktan rengini alarak sıçrıyor, bu her şeyiyle ilkbahar: İlk ve her şeyiyle mutluluk.

Bu ilkbahar geçip gider mi yoksa yalnızca başlangıçtaki güzelliğini mi yitirir? Deneyim gibi daha derinleşir ve yoğunlaşır. Günler daha karanlık ve zengin gibi görünür, havada güç vardır. Gölün kenarlarında orkideler çıkar. Gölün üzerindeki çimenlikten ayrı duran bir sürü, bir sürü orkide. Çukurlarda öğlenin ağır ve her taraftan duyulan kokusuyla, öğle gibi mor sümbüller vardır. Çok memeli, sütle dolu, olgun ve güneşten bronzlaşmışlardır. Tıpkı çok memeli Diana gibi.[111]

Madem ki günler uzadı, genişledi ve akşamüstleri gün ışığında geri çekildi artık, köyde yaşamaya daha fazla katlanamayız. Tepemizde dağlar berrak gökte parladığında ev içlerine katlanamayız. Yukarılara gitme, güneşle birlikte tırmanma zamanıdır.

Böylece Paskalya'dan sonra San Gaudenzio'ya gittik. Beş kilometre uzaklıktaydı, göl boyunca yukarı tırmanan kavisli katır yolunun

yukarısında. Köyün son evini geride bıraktığımızda, patika, kayalıklarda toprak kaymasının olduğu çukurda kıvrılarak gölün dik, uçuruma benzer tarafına döndü ve sonra gölün tepesindeki burnun kayalığında yine dışarı çıktı.

Böylece üstünde sıradan ve küçük bir yangın sigortası tabelasının ve gittikçe daha popüler bir içecek olan bira reklamının, “Birra, Verona”nın[112] bulunduğu San Gaudenzio’nun yüksek sürgülü kapısına geldik.

Yüksek duvarın içinde, gölün üzerindeki burnun seviyesinde yaklaşık bir hektarlık bir mülk, Cennet Bahçesi var. Yüksek duvar onu karaya bağlar ve çevreden tümüyle soyutlar. Göl tarafında, bu yüksek duvar kenarlarda ve teraslarda karaya bağlanmıştır, ilk eğimlerdeki fundalık mülkü korur gibi görünsün diye uçurumun ucuna kadar meşeler ve defne çalılarıyla kaplanmıştır.

Pembe çiftlik evi zeytin ağaçlarının arasında, neredeyse ufak arazinin tam ortasındadır. Sağlam, altı odalı, Paolo’nun amcası tarafından yeniden inşa edilmiş yaklaşık elli yıllık bir yerdir. Buraya Fiorilerle, Maria, Paolo ve onların üç çocuğu, Giovanni, Marco ve Felicina’yla, bir süre birlikte yaşamak için geldik.[113]

Paolo, kuşaklardır ailesine ait San Gaudenzio’yu miras olarak sahiplenmiş. Elli üç yaşında, kır saçlı, kırışmış, yorgun görünümlü; ama aynı zamanda güçlü kol ve bacakları ve göğsüyle sağlam yapılı bir köylüydü. Yüzü yaşlı; ama bedeni sağlam ve güçlü. Gözleri güzel ve buz mavisi. Sarı saçları şimdi neredeyse tümüyle beyazlaşmıştı.

Garip bir biçimde Kuzey İtalya resimlerindeki köylülere benziyordu. O aynı tuhaf soyluluk, o aynı hareketsizliğin soylu, sonsuz duruşu. Heykel gibi. Yüzünün derisi sarkmış ve çalışmaktan çökmüş olmasına karşın, sert çizgili, kemikli ve güzel. Şakaklarında Montegna insanlarına özgü o sert parlaklık vardı.

Hepimiz Paolo’yu sevdik, neredeyse klasik bir yalınlık ve nezaketle, sonsuz kendine güvenle varoluşunu tamamlamıştı. Başkalarından farklıydı. Aynı zamanda onunla ilgili sonuçlanmış, değiştirilemez, ulaşılması güç bir şey vardı.

Maria Fiori farklıydı. O, Enrico Persevalli ve Venedik’teki bersaglieri gibi ovadandı. İri kemikleri, kocaman bedeni, esmer teni ve ruhundaki yavaşlıkla bana öküzleri hatırlattı. Ama ovadaki öküzler gibi işini biliyordu, işini yapan başka insanları biliyordu. Zekâsı, dikkatli ve amacına yönelikti.

Evlenmeden önce Venedik ve Verona'da hizmetçilik yapmıştı. İş ve ticaret dünyasına el atmış, orada tutunmak istemişti. Ama içindeki ağır, hayvansal güdü onu engelliyordu.

Paolo ve o, evrenin iki karşıt unsuruydu: Işık ve karanlık. Yine de ayrılmadan, beraber yaşıyorlardı; her ikisi de bu ortak ilişkide geride olmayı seçmişlerdi. Paolo, Maria'yı düşünerek kendini önemsemedi; Maria da Paolo'yu düşünerek kendini. Ruhları sessiz ve ayrıydı; tamamen ayrı ve sessiz, çok sessiz. Evliliğin bedensel ilişkisini sanki onların ötesinde bir şey gibi, bir üçüncü nesne gibi paylaştılar.

İlişkilerinin ilk dönemlerinde çok fazla acı çektiler. Şimdi fırtına dindi, onları bitkin bırakarak. Her ikisi de tutkulu ve coşkuluydular. Ama tutkuları karşıt yöndeydi. Maria'nınki kanın ilkel, kaba, vahşi akışıydı, duygusal ve ayrım yapmayan; ama karışmak ve kaynaşmak isteyen. Paolo'nunki, kemiklerin sert, duru, sağlam tutkusuydu; düzgün kişilikli ve değişmez. Maria çakmaktaşıydı; Paolo çelik. Ama süregelen çarpışmalarında yalnızca birbirlerini yok ettiler. Ateş üçüncü bir nesneydi. Her ikisine de ait olmayan.

Maria hâlâ arzuyla doluydu. Ondan daha gençti.

"Evlenmeden önce Signora'nızı ne kadardır tanıyordunuz?" diye sordu.

"Altı hafta," dedim.

"Il Paolo e me, venti giorni, tre settimani,"[114] diye coşkuyla haykırdı. Üç haftadır tanıyorlardı birbirlerini evlendiklerinde. Bu gerçeğe hâlâ seviniyordu. Paolo da. Ama bu geçmişti, garip ve daha çok korkutucu bir geçmiş.

Paolo ve o bir araya geldiklerinde ne istemişti? Biri, otuzunu aşkın bir adamdı, öteki yirmi üçünde bir kadın. Hem isteklerinde, hem iradelerinde vahşiydiler. Güçleri birbirine yakın iki güreşçi gibi bir araya geldiler. Buluşmaları muhteşem olmalıydı. En büyük çocuk, Giovanni, on altı yaşında, yumuşak kahverengi saçlı, gri gözlü, açık alınlı, uzun boylu bir oğlandı. Paolo'yu tamamlayan aynı sakin yalınlığı taşıyordu; ama gençti. Aynı zamanda annesi gibi esmer ve ağırkanlıydı. Paolo berrak ve saydamdı.

Giovanni'de ebeveynlerinin birleşimi mükemmeldi. O, çakmaktaşı ve çelikten çıkmış mükemmel bir kıvılcımdı. Paolo'da duygularda gizli bir zekâ ve başka insanın değerini nazikçe bilme vardı. Ama zekâsı parlak değildi, yeni bir düzeni anlayamazdı. Maria Fiori çok daha kıvraktı ve dünyanın düzenine karşı uyum sağlayabilirdi. Paolo neredeyse cam gibiydi; güzel, duru ve mükemmel mizaçlı; ama aynı zamanda bitkin ve kırılgan.

Maria daha bayağıydı, daha sert; ama öte yanda sağlam bir kişiliği vardı, daha insandı, daha doğurgandı. Paolo'nun tutkusu belirgindi; Maria'nınki ise daha gevşek, ama baskın.

Giovanni, Paolo gibi yakışıklı, nazik, ince; Maria gibi sıcaktı. Kızgınlık ya da şaşkınlıkta genç bir kız gibi kızarmaya hazır. Dik ve uzun boylu, berrak, iri gözleriyle çok uzağa bakıyor gibiydi. Aynı zamanda bir yere bakabilir, ona bakışıyla dokunabilir, onunla buluşabilirdi. Paolo'nun mavi gözleri yün eğiren yaşlı kadının gözleri gibiydi. Duru, mavi ve dağlara ait. Bakışları soyuttu, uzayda son buluyor gibiydi. Bana güneşe bakan ve istemediği halde yavrularına aynı şeyi yapmayı öğreten kartalın gözlerini hatırlattı.

İkinci oğlan Marco on üç yaşındaydı. Annesinin gözdesiydi. Giovanni en çok babasını severdi. Ama Marco nara benzer, altın kırmızı yüzüyle çakıla, akik taşına. Sert siyah saçları ve hayvan gözlerine benzer kahverengi gözleriyle annesinin oğluydu. Daha çocuk olmasına karşın o da o aynı geniş ve hantal yapıyı taşıyordu. Ama onda bir farklılık vardı. Benzersiz değildi, bir özelliği, bir kimliği yoktu.

Güçlü, hayvansal bir yanı vardı; sanki zekâsı onu hiç denetlemiyormuş gibi her zaman acımasızdı. Annesini vazgeçilmez, cömert bir sevgiyle seviyordu. Yalnızca hep ne yapacağını unutuyordu. Maria'dan çok daha duyarlı, daha çekingen ve isteksizdi. Yalnızca çekingenliği ve duyarlılığı onu daha amaçsız, garip bir duruma sokuyor, yorgun bir palyaço, durgun, kontrolsüz bir budala yapıyordu. Gün boyu annesi ona kızdı, bağırdı, azarladı ya da ona vurdu. O aldırmadı; sıcak, muzip ve cana yakın bir biçimde ortada dolaştı. Maria onu acı üstüne kurulmuş, vahşi bir aşkla seviyordu. Maria'nın ruhunda bir ayrım, bir zıtlık vardı. Bir taraf öbürüne karşı çıkıyordu ve bu ona sürekli sorun yaratıyordu.

Paolo, Marco bebekken Amerika'ya gitmişti. San Gaudenzio'da yoksuldular. Birkaç zeytin ağacı, üzümler, meyveler vardı ve bir de inek. Bunlarla zar zor geçiniyorlardı. Maria da köylülerin yazgısından hoşnut değildi artık: Öğlen polenta,[115] akşam sebze çorbası, başka çıkış yok, umut yok, gelecek yok, yalnızca sonsuz bugün var. Daha önce çalışmıştı, ekmek yemiş, kahve içmişti. Yaşamın değişkenliğini ve şanslarını biliyordu. Eski ve yerleşik anlayışlardan uzaklaşmıştı. Bir şans tanındığında kişinin ne olabileceğini biliyordu. Karşı durduğu şey değişmezlikti. Böylece Paolo Amerika'ya, Kaliforniya'ya, altın madenlerine gitti.

Maria geleceği, dünyadaki yaşamın sınırsız olanaklarını istiyordu. Oğullarının daha özgür olmasını, daha farklı bir yaşama ulaşmasını istiyordu. Köylü hayatı bir köle hayatı, derdi, yoksulluk ve tekdüzelikten yakınarak. Doğru sayılırdı; Paolo ve Giovanni bir İngilizin dayanamayacağı kadar ağır bir işte günde on iki-on dört saat çalışıyorlardı. Sonunda ellerine geçen hiçbir şey yoktu. Ama Paolo yine de mutluydu. Onun için gerçek hayat buydu.

Farklı şeyler isteyen anneydi. Köylülerin sefil yaşamlarından sürekli yakınan oydu. Kümesteki hayvanlara kuru bir beyaz ekmek parçası atmaya gittiğimizde Maria kızgınlık, utanç ve sesinde bir gücenmeyle, “Onu Marco’ya ver, yesin,” dedi.

Beyaz ekmek onlar için bugün bile, herkesin yiyecek ekmeği olduğu halde bir nimetti. Maria Fiori, ekmek dünyanın geri kalanı için en değersiz yiyecekken onlar için bu kadar değerli olmasından nefret ediyordu. Bu düzene karşıydı. Oğullarının köylü olmasını, topraktaki direkler gibi durağan ve sabit olmasını istemiyordu. Onların, yaşamın o büyük zenginliği içinde bütün olanaklardan yararlanmalarını istiyordu. Bu nedenle Paolo’yu Amerika’ya, altın madenlerine gönderdi. Bu arada kendisi de dış dünyadaki kentleri ve sanayii evine getirmek için konuk odasının duvarlarını kartpostallarla kapladı.

Paolo, Maria’nın dünyasından tamamen uzaktaydı. Hâlâ para gerçeğini tam olarak kavrayamamıştı. Toprağı ve zeytin ağaçlarını düşünüyordu. Koşullarına ve hatta yiyeceğine karşı bile eski, kaderci bir tutumu vardı. Toprak Tanrı’nındı ve bu yüzden bereketli, bu yüzden çoraktı. Paolo yalnızca kendi bölümünü işler, gerisini bırakırdı. Karnı doyduğunda, evinde zeytinyağı, şarap, sosis ve mısır olduğunda, Tanrı’dan memnun olurdu. Yiyecek bulamadığında ise yazgı der çıkardı; her şeye hükmeden gökler olurdu ve kimse gökleri yönetemezdi. Yazgısını gökten düştüğü gibi kabul etmişti.

Maria paradan anlıyordu. Yapılan her şeyi parayla ölçebilirdi.

Ama gönlü cimri değildi. Ruhu başına gelenlerden dolayı bir kızgınlık içindeydi. Bu durum onun güçlü hayvansal yanına ters düşüyordu. Ama paranın değerinin farkındaydı. Kendi konumunu, çocuklarınınkini parayla değiştirebileceğini biliyordu. Efendi ve hizmetçi arasındaki farkın yalnızca para olduğunu biliyordu ve bu anlayabildiği tek farktı. Bu yüzden yaşamını paraya göre yönetiyordu. En büyük tutkusu hizmetçi değil, bir hanımefendi

olmaktı; çocukları için de en büyük isteği onların sonunda işçi değil, efendi olmalarıydı.

Paolo bütün bunlardan haberdar değildi. Ona göre bir efendide Amerika'nın bile yok edemediği bir tanrısallık vardı. Onlar yemekteyken evlerine gelsek, yemekleri henüz bitmediği halde çocuklarına tabakları toplatır, Maria'ya bizim için bir sofra kurdurturdu. Bu, kölelik değil, dini anlayışın soyluluğuydu. Bizi seçkin ve Tanrı'ya yakın olan Signoria'ya ait sanırdı.[116] Ve bu, ibadetin bir parçasıydı. Geleneksel bir yaşamdı. Çok güzeldi; ama beni mutsuz ediyordu. Ruhunun saflığı çok kutsaldı ve gerçekler ona karşı günah işliyordu. Maria paranın tek ayrım olduğunu söylediğinde gerçeğe daha yakındı. Ama Paolo sonsuz gerçeği kavramışken Maria'nınki geçiciydi. Paolo yalnızca sonsuz geleceği yanlış anlıyordu. Giovanni'ye ikinci sırayı, şişman ve cimri bir İtalyan tüccara da ilk sırayı vermemeliydi. Bu yanlış, gerçek bir yanılgıydı. Maria bunu biliyor ve nefret ediyordu. Ama Paolo zenginliğin rastlantısallığını ve ruhun soyluluğunu birbirinden ayıramıyordu. Bu yüzden Maria onu tamamen reddedip öteki uca gitti. Hepimiz onun gibi insandık, aramızda bir fark yoktu, ne üstün ne aşağı. Ama ondan daha fazla paramız vardı ve o kendi yolunu bu iki kavram arasında yürütmeliydi. Para tek başına temel ayrımı yaptı.

Paolo'da meraklı köylülerin açgözlülüğü de var; ama bu cimrilik değil. Bu, kendi gücünü, kendini dinsel bir koruma yoluydu. Ne iyi ki, bizimle olan ilişkisi tamamen törensel olabilsin diye tüm parasal işleri Maria'ya bırakabiliyordu. Bana her şeyi verebilirdi; Signore olarak –Tanrı'ya benzer biri, kusursuzluğun ışığına kendisinden, bir köylüden daha yakın biri olarak– rolümü yapacağıma belli etmeden güveniyordu. Bize cennet bahçesinin ilk meyvesini getirmek onun için sonsuz mutluluktu, bir sunakta yatmak gibiydi.[117]

Onun doyuma ermesi güzel, ince ve zarif bir ilişkide mümkündü. Davranışlarda değil; ama ince bir ölçülülükte. Daha güzel bir anlayışa ve inceliğe tapardı. Bir zariflik, ağırbaşlılık ve özgürlük taşımak onun için Tanrı'ya yaklaşmaktı. Bu yüzden insanları sevdi en çok, onlar ruhunu doyuruyorlardı. Bir kadın hep kadındı ve cinsellik saygı duymadığı, alçaltıcı bir şeydi. Ama erkek –Tanrı'nın aracı– Tanrı'ya benzerdi.

Paolo muhafazakârdı. Ona göre dünya kurulmuştu ve bu kuruluş tanrısaldı. Dar görüşlüydü. Daha iyi bir yapı ve anlayış ise, daha geniş bir çemberde, bütünü anlamadaydı. Paolo, ileri görüşlü biriyle beraberse, düşünceleri genişlerdi. Böylece doyuma ulaşırdı. Başlangıçtaki savı her

Signore'nin, her beyefendinin kendinden daha ileri, daha katışıksız bir görüşü olduğuydu. Bu düşünce yanlıştı. Ama Maria'nın savı, hiç kimsenin ileri görüşünün olmadığı, hiç kimsenin ondan daha seçkin olmadığı ve hepimizin tek beden, kan ve varlık olduğu savı, daha da yanlıştı. Paolo, gerçek yaşamda yanılmıştı; Maria ise tamamen yanılmıştı.

Paolo, bir rahibin Tanrı'nın rahibi olması gerektiğine inanan bir muhafazakârdı; ama kiliseye çok seyrek giderdi. Maria'nın nefret ettiği dinsel yeminleri, hatta Porca-Maria'yı[118] bile kullanırdı. Yeminlerinde hep ya Baküs'ü, ya Tanrı'yı, ya da Meryem'i kullanırdı. Maria hep gücenirdi. Ama içinden kiliseyi ve dini alaya alan da oydu. İnsan topluluğunun dini soyutluklardan uzak ve mutlak olmasını istiyordu. Bu yüzden Paolo'nun yeminleri onu kızdırırdı, alay ediyor derdi. Ama bu, onların gerçekte kendilerini insanüstü başka bir düzene bağlamalarından dolayıydı. Kilisedeki insanlarla alay ederdi. Yukarıdaki köyün rahibi meydandan ve rıhtımdan geçerek gölün üstündeki büyük köye sırtındaki çuvalda iki domuzla gidince büyük bir patırtı çıkardı. Bu, onun için kutsal bir elçinin gerçek resmiydi.

Bir gün fırtına, bir zeytin ağacını evin önüne düşürdüğünde ve Paolo ve Giovanni onu kesmeye başladıklarında, Mugiano[119] rahibi San Gaudenzio'ya geldi. Saçları aklaşmış, zayıf, kötü ünü yayılmış, yüksek sesle konuşan, garip bir adamdı. Rahiplerin siyah giysisi ona yakışmıyor gibiydi, ayyaş insanların yaptığı gibi yüksek sesle ve neredeyse kendi kendine konuşuyordu. İlk önce Fiori'ye ağacı nasıl keseceğini göstermeliydi, Paolo'dan baltayı almalıydı. Maria'ya bir bardak şarap için seslendi. Maria, ona şarabı gönülsüzce –hor görme ve cüppesine karşı geleneksel bir boyun eğmeyle– getirdi. Rahip, bir bardak şarabı ince boğazında inip kalkan âdemelmasıyla bir dikişte bitirdi.

Sonra cübbesini çıkardı ve şapkasını kenara koydu. Üstüne yakışmayan siyah paçalı donu, kirli gömleği, boynundaki kırmızı mendille ağaca kuvvetli vuruşlar yapmak için ilerledi. Karikatür gibiydi. Girişte Maria rahibi alaycı bir biçimde yüreklendirirken bir yandan bana işaret etti. Marco, üstünde annesinin önlüğüyle neşeye boğulmuş, sevinçle zıplıyordu. Paolo ve Giovanni düşen ağacın yanında çok ciddi ve hareketsiz, gizemli ve dışlanmış duruyordu. Sonra Giovanni yüzünü saran bir utanmayla ve gençliğini bozan bir çirkinlikle girişe geldi. Yalnızca Paolo, kıpırtısız ve uzak, ağacın yanında değişmez ve soyut bir yüzle durdu. Gözleri sonsuzluğa dalıp gitmişti.

Bu arada rahip ağaca kör vuruşlar savuruyordu, zayıf kalçaları yeşil-siyah kumaşta eğiliyor, ince boğazı düğümlenmiş kırmızı mendilin içinde morlaşıyordu. Yine de işini yapıyordu. Yüzü terden ıslanmıştı. Bir bardak şarap daha istiyordu.

Bize dikkat etmedi. Tuhaf bir biçimde yerli, hatta bir dolandırıcı; ama tamamen yerliydi, bölgenin bir parçasıydı.

Rahibin öyküsünü bize, salladığı omuzlarıyla aşağılık bir insan olduğunu ima ederek alaycı bir biçimde anlatan Maria'ydı. Paolo, yüzünde anlaşılmaz bir anlamla oturdu; dinleyip dinlemediği belli olmayan biri gibi ilgisizdi. Ne ona karşı çıktı ne de çatıştı, yalnızca uzakta durdu. Tavırlarında vahşi ve acımasız olan Maria'ydı. Ama bazen Paolo sinirlenirdi, sonra da Maria. O zaman herkes korkardı. Mavi gözleri parladığında ve ağzı meraklı bir körlükle açıldığında, bu beyaz ve ağır bir öfke oldu. Büyük bir kar yığınının düşüşündeki zalimlik vardı; ağır ve korkunç. Maria geri çekildi, sessizlik oldu. Sonra çığ bitti.

Birbirlerine karşı geri durmayı öğrenmeden önce çok sert kavgalar etmiş olmalılar. Bu farklılık ve korkunç parçalanmış karşıtlık içinde Marco dünyaya gelmiş. Paolo'nun San Gaudenzio'yu bırakıp birkaç arkadaşıyla kör yaratıklar gibi Havre'a, New York'a ve sonra da Kaliforniya'ya gidişi işte bundan sonra, zıtlıklarının çocuğu doğduktan sonra olmuş. Yaban bir vadide, oluklu demir levhaların yapıldığı kasabada bir grup İtalyanla yaşayarak altın madenlerinde beş yıl kalmış.

Bu süre boyunca San Gaudenzio'yu hiç terk etmemiş. Ona, "Göle, Monte Baldo'ya, yokuşun aşağısındaki defne ağaçlarına alıştın mı?" diye sordum. Bilmek istediğim şeyi anlamaya çalıştı. "Evet," dedi; ama emin olmadan. Hiçbir zaman gerçekten evini özlemediğini anlıyordum. Havre'dan New York'a giden gemide olmak kötüydü. Bunu söyledi. Bana altın madenlerini, maden ocağındaki dehlizleri, vadileri ve vadideki kulübeleri anlattı. Ama Kaliforniya'dayken hiçbir zaman gerçekten San Gaudenzio için üzülmemiş.

Gerçekte o hep San Gaudenzio'daydı, yazgısı burada çizilmiş. Onun gidişi gerçekten uzaklaşmaydı, bir çeşit uyurgezerlik. Garda Gölü'nün üstündeki toprakta kendi gerçeğini bıraktı. Bedeni Kaliforniya'daymış, ne fark eder? Bu, yalnızca belli bir zaman için, kendi toprağının hatırı içindi. İpoteği ödeyecekti. Ama evindeki kapı hep kendi kapısıydı, eli kapının kolundaydı.

Maria'ya göre, Paolo ona karşı olan ödevini hatırladı. Maria onun küçük toprağının bir parçası, dünyanın değişmez merkeziydi. Paolo, ona para yolladı. Ama onu özlemedi. Onun çocuklarıyla birlikte güvende olmasını istiyordu, hepsi bu. Bedeninde belki kadını özledi. Ama ruhu evlilikten bu yana iyice uzaklaşmıştı. Birbirleriyle bütünleşmek yerine daha da ayrıldılar. Sonsuza dek yalnız yaşayabilirdi. Bu onun durumuydu. Sevişmesi yeme ve içme gibi işlevseldi. Kampta bir kadın ya da bir orospuyla birlikte olmak ya da olmamak, bir pazar günü sarhoş olmak ya da olmamaktan daha önemli değildi. Paolo, pazar günleri çok sık sarhoş olurdu. Dünyası değişmedi.

Ama Maria daha da acı çekti. Genç, güçlü ve tutkulu bir kadındı, bedeni ve ruhu doymamıştı. Ruhunun doyumsuzluğu bedenin doyumsuzluğuna dönüştü. Kanı ağır, acımasız ve kavgacıydı. Herkesin eşitliğinde ve bu yüzden doyumun kendi mutlak hakkı olduğunda ısrar ediyordu.

San Gaudenzio'da şarap ruhsatı aldı ve şarap sattı. Onunla ilgili pek çok dedikodu vardı.[120] Dışardan bakınca bunlar önemsizdi. Köyün önde gelenleri halkın görüşünü etkilemek için kendi aralarında ikiye bölünmüştü. Dinciler, radikaller ve sosyalistler dışında başka hangi grup vardı? Dahası, bu köyler hiç yönetilmiyordu.[121]

Ama Maria acı çekiyordu. Kendine göre o Paolo'ya aitti. Kendini aldatılmış ve terk edilmiş hissediyordu. Demir, ruhunda derine gitmişti. Paolo, onu terk etmişti; beş yıldır öteki erkekler ona ihanet ediyordu. Yaşamda acımasız ve amansız bir şey vardı. Tüm canlılığına karşın somurtkan ve bitkin oturdu. Ruhu, ağırlaşmış ve solmuştu.

Felicina'nın Paolo'nun çocuğu olduğuna inanamazdım. Hiç çekiciliği olmayan, şımarık, soğuk, bencil ve aptal bir küçük kızdı. Maria ve Paolo, çocuğa karşı gerçek bir İtalyan olgunluğuyla sıcak ve doğaldı. Ama gerçekte onu sevmiyorlardı; onlar için külün meyvesiydi. Bu, kızın bencil, şımarık ve aptal olmasının nedeni olmalıydı.

Paolo, Amerika'dan o doğmadan bir yıl önce dönmüştü. "O doğmadan bir yıl önce," diye üsteledi Maria. Karı ve koca tamamen birbirlerine karşıt bir ilişki içinde yaşıyordu. Paolo, içinden ona üzülüyordu; Maria, bitmiş hissediyordu. Akşamüstü koltukta bir an bile mutsuz olduğunu düşünmeden mutlu ve güler yüzlü, sigara içerek oturuyordu. Hepsi bilinçaltında olmuştu. Bedeni hoş ve güçlü olmasına karşın kaşları ve gözkapakları kalkık, mavi gözleri yuvarlak ve bitkindi. İçinde canlı bir şey kalmamıştı. Sarkık boğazı, güçlü kol ve bacakları, açık, mavi, yok olmuş gözleri ve geçmişten geliyor gibi duyulan ritmik ve hafif kırık sesiyle evde bir hayalet gibiydi.

Güçlü bir köylü kadın gibi güzel Maria, sanki üstünde yük varmışçasına gitti, sesi yüksek ve tizdi. O da yaşamda bitkindi. Ama dağılmadı, istekleri eski şeyleri darmadağın eden bir çekiç gibiydi.

Giovanni İngilizce öğrenmek için sabırla uğraşıyordu. Paolo, başlıcaları “tamam”, “patron”, “ekmek” ve “gün” olmak üzere dört beş sözcük biliyordu. Giovanni bunları ezberlemişti ve daha fazlasını öğreniyordu. Hoş ve sevecendi; ama öğrenmeyi zor buluyordu. Bir şeyi unuttuğunda şaşkın bir ışık gelirdi gözlerine. Ama kâğıdı yanında taşırdı ve epey ilerledi.

O da Amerika’ya gidecekti. Hiçbir şey için San Gaudenzio’da kalmayacaktı. Hayali gitmekti. Geri dönecekti. Giovanni için dünya San Gaudenzio değildi.

Eski düzen, Paolo ve Pietro di Paoli’nin düzeni, Tanrı Baba’nın soyluluk düzeni bu güzel, küçük toprak parçasından gidiyor. Ev artık topraktan Tanrı bereketi olarak görülen yiyeceğini, yağını, şarabını ve mısırını alamıyor. Toprak bitmiş, yerini para aldı. Tanrı’nın ve yazgının vekili toprak sahibi de İbrahim gibi bitmiş. Artık Signoria düzeninin yerini alan zenginlerin düzeni var.

Bu düzen, İngiltere’den gittiği gibi İtalya’dan da geçip gidiyor. Köylü yok oluyor, yerini işçi alıyor. Denge gidiyor. Paolo bir hayalet, Maria yaşayan bir beden ve yeni düzen İtalyan için bizden daha fazla acı demek. Ama yine de o yeniyi istiyor.

San Gaudenzio geçmişle ilgili bir şeye dönüşüyor. Evin aşağısında –toprağın Felicina düşecek diye Maria’nın sürekli korktuğu o dik uçurumun kenarına doğru eğildiği yerde– aşağıdaki kuytuda terk edilmiş limon bahçeleri var. Birisi dar patikalardan aşağıya doğru inmeden görünmezler. Orada dururlar, sütunları ve duvarları diktir; ama oraya hükmeden ölü bir loşluk vardır; tüm limon ağaçları gitmiş ve yerini birkaç asma almıştır. Limon ağaçlarının bir hastalıktan yok olması ve yenilenmemesinin üstünden yirmi yıl geçmiştir. Ama yüksek duvarlar arasına sıkışmış güneye, göle, karşıdaki dağa doğru inen terk edilmiş teras, sessizliğinde ve soyutlanışında Pompei’den[122] daha kötü durumdadır. Sümbüller duvar boşluklarında çiçekleniyor, kertenkeleler koşuşuyor, bu tuhaf yer sonsuza dek unutulmuş ve askıya alınmış duruyor, dik sütunlar tamamen anlamsız.

Yukarıda, toprağın üstünde, göle açılan yerde, limonluğun geniş çatı katında oturur ve yazı yazardım. Eski kilimler ve tahtalar, limon kültürüne ait eski, kullanılmış araçlar bu terk edilmiş yeri gölgelendiriyordu. Sonra uzaktan, geriden bir ses gelir: “Venga, venga mangiare.”[123]

Zeytin ve defne odunlarının yandığı şöminenin bulunduğu mutfakta yedik yemeği. Akşamüstü hep çorba olurdu. Sonra oyunlar. Ya kâğıt oynardık, ya da akordeonla ve bazen sert bir dağ köylüsünün gitarıyla şarkı söylerdik.

Ama hepsi geçiyor. Savaş için geri dönmek zorunda kalmadıkça Giovanni Amerika'da olacak. Yetişkin biri olduğunda San Gaudenzio'da yaşamak istemeyecek, öyle diyor. Gölün sonunda devam eden savaşta[124] öldürülmeseler bile Giovanni ve Marco yaşamlarını sert topraktan biraz yağ ve şarap elde etmek için harcamayacak. Limonluktaki çatı katında şimdi silah seslerini duymalıyım. Ben trene binerken Giovanni beni bir ruh için yalvarır gibi öptü. Gözleri parlak ve berraktı; cesaretle yanıyordu. İstediği o yeni ruh için savaşacaktı –eğer onu bu savaşta öldürmezlerse.

V Dans

Aslında Maria'nın San Gaudenzio'da gerçek bir içki satma ruhsatı yoktu; ama köylüler hep şarap isterdi. İtalya'da bu işleri ayarlamak kolaydır. Para başka bir zaman ödenir.

Göl kıyısı boyunca uzanan ve uçurum dikleştikçe daha da yukarılara tırmanıp, tepelerde kurulmuş köylere doğru kıvrılan eski ve bakımsız yol, San Gaudenzio arazisi ile yıkık kilisenin arasından, bu arazinin yüksek sınır duvarının altından geçer. Ama bu kez yol uzun süre bağların arasında gittikten sonra evin yanından ve duvarın altından geçti; çünkü yüksek kapı her zaman açıktı, kadınlar ya da erkekler katırlarıyla çiftlik arazisine gelir ve binanın girişinde bağrışırlar. Zorlu bir haykırış yükseldi dışarıdan: "Ah-a-a-ah- Mari-'a. O-o-oh-Pa'o'!" İçeriden de yabanıl, sözleri anlaşılmaz başka bir çığlık duyuldu ve Fiorilerden biri yeni gelenleri selamlamak için eşikte belirdi.

Gelen ya yukarı bölge Mugiano'dan bir çiftçi, ya dağların yabanından bir köylü, ya bir oduncu ya da kömürcü olurdu genellikle. İçeri girer oturur, elindeki şarap bardağını dizleri arasında tutar ya da ayaklarının arasına, döşemeye koyardı. Evcil şahinler gibi çok ürkek bir edayla konuşur, kendi şivesiyle kaba saba birkaç söz söylerdi.

Bazan dans ederdik. Üç adam mandolinler ve gitarlarla gelirdi şarap içmek için. Herkes konuk odasının tuğla döşeli tozlu zemininde dans ederken onlar bir köşede oturup hızlı şarkılarını çalardı. Hiçbir yabancı kadın davet edilmezdi, yalnızca erkekler olurdu. Göl kıyısındaki büyük köyden delikanlılar ve yukarı köylerden kaba saba adamlar. Ağır adımlarla sekerek polka valsi oynarlar, küçük odanın içinde ha bire dönüp dururlardı; gitar ve mandolinler hızlanır, yumuşak tuğlalardan tozlar yükselirdi. Yalnızca iki İngiliz kadın vardı.[125] Bu yüzden İtalyanların hoşlandığı gibi, erkek erkeğe dans ettiler. İtalyanlar böyledir, bir erkekle, örneğin sevdikleri bir kan kardeşleriyle dans etmeyi, kadınlarla dans etmekten daha çok severler.

"Böyle erkek erkeğe daha iyi, değil mi?" diyor Giovanni bana, mavi gözleri sıcak ve yüzünde garipsenecek ölçüde sevecen bir ifadeyle.

Oduncular ve köylüler ceketlerini çıkardı, boyunları açıktaydı. Özellikle eşleri bir İngiliz Signora ise garip biçimde dikkatli dans ediyorlar. Kalın botların içindeki ayakları şaşırtıcı ölçüde hızlı ve etkileyici. Köylülerle dans

ederken İngiliz kadınlarındaki şaşırtıcı değişimi görmek de ilginç. Bütün bu zaman boyunca köylüler nazik, sessizdi. Kadınların gevşediğini ve parıldadığını görüyorlar; adımlarına sağlam bir zemin bulduklarını düşünüyorlar ve kendilerinden eminler. Erkek dansçılar sessiz, dahası biraz gösteriş yapar gibi. Adımları çevik, bedenleri kaba saba ve kendine güvenle dolu.

İki İngiliz Signora dansın sonunda bir araya gelip sevinç içinde gülüştüklerinde, erkekler ne yapacaklarını bilemedi.

“Güzel değil mi?”

“Güzel! Kollar? Demir gibi; her yere taşıyor seni.”

“Evet! Evet! Hele omuz kasların! Böylesini düşünemezdim. Neredeyse korktum.”

“Güzeldi ama değil mi? Ben dans etmeye gidiyorum.”

“Evet evet, kendini onların kollarına bırakmalısın yalnızca.”

Sonra bardaklar bırakılır, gitarlar garip, titrek ve acı veren çağrılarını yapar ve dans yeniden başlar.

Garip bir danstı bu; garip, salıntılı ve müzik değiştikçe değişen bir dans. Bir tür ağırbaşlı soyluluğu vardı, uzayıp giden bir polka valsiydi, gizemli, tutkulu, ama tutkusunda acele etmeyen, hoyratlaşmayan, giderek yoğunlaşan. Kadınların yüzünde coşkunca bir hayranlık okunuyordu artık, eğlenmenin ve zevkin ritminde salınıyorlardı. Tuğla zeminden kalkan aşı boyası rengindeki tozlar, gölgeler halinde, dans edenleri bir sis tabakasıyla belirsizleştirdi; siyah şapkalı ve pelerinli üç müzisyen, karanlık bir köşede oturmuş, müziği giderek hızlandırıyordu; dans da giderek hızlandı, yoğunlaştı ve yetkinleşti; erkekler uçar gibiydi, bu benzersiz, garip, doğaçtan dans ritmini kadınlara da bulaştırdılar; kadınlar heyecandan titriyordu, sanki ruhları sarsılıyor ve içlerinden gelen esintiye yanıt veriyormuş gibi soluk soluğa sürükleniyorlardı; erkekler ayaklarını hızlandırdı, kalçaları daha canlı, daha hızlı titredi; müzik dayanılmaz bir doruğa ulaştı; dansın sahiplenmeye dönüştüğü an geldi; erkekler kadınları kavrayıp havaya savurdu; onlarla birlikte sıçradılar; sonra dansın ikinci bölümüne geçildi; daha ağır ve zarifçe birbirine dolanmış; ah, o birlikte atılan her adımdaki insanı kavrayan zevk; ritim içinde ritim; ustalıklı yaklaşmalar, bir doruğa doğru yaklaşma, daha yakına, daha yakına; ta ki kadınların bedeni erkek bedeninin o güçlü ve karşı konulmaz dalgalarında yükselen bir kayık gibi görününceye, ayakları yerden kesilip, kollar arasında taşınıncaya dek, bir an süren olağanüstü doruk... Sonra yeniden

başlayan usul, yoğun ve hep daha yakın dans hareketleri; hep daha yakın; o kusursuz doruk noktasına hep daha yakın.

Kadınlar, zevkin doruk noktasındaymışcasına, bütün hareketleri bastıran yeni bir harekete doğru fırlatılmayı bekliyordu. Fırlatıldılar, uzaklara taşındılar, en yüce dalganın üstündeki bir kayık gibi havaya kaldırıldılar, en yüce kata, cennetin orta yerine, bir olmaya.

Sonra dans ansızın, gürleyerek sona erdi, dans edenler garip bir kıyıda karaya vurmuş gibi şaşkın, sersemlemiş haldeydiler. Hava kırmızı tozlarla doluydu ve duvardaki lambadan hafif bir aydınlık geliyordu. Köşedeki çalgıcılar bardaklarına uzanmak için müzik aletlerini yere bıraktı.

Dansçılar küçük odada bir araya gelerek duvarın kenarına çepeçevre oturdu, art arda yaşanan kendinden geçmenin verdiği aşırı heyecanla yarı baygındılar. Erkeklerin yüzünde gizemli bir gülümseme vardı, uçucu, bilmiş ve bilinçli gözlerin bile zorlukla fark edebileceği incelikte duygulu bir gülümseme. Kadınlar ise şaşkındı, fazla ışık karşısında gözleri kamaşmış yaratıklar gibiydiler. Işık hâlâ yüzlerindeydi, bir tür körlük, sarhoşluk gibiydi, biçim değiştirme gibiydi. Erkekler o gururlu, kıvrak kalçalarıyla eğilip kalkarak, küçük teneke bir tepside şarap taşıyordu; yüzlerinde hep o aynı gizemli gülümseyiş bir belirip bir kayboluyordu. Bu arada Maria Fiori kırmızı tuğla zemine bol bol su serpti. Coşup alevlenen, duruşları değişen erkeklerle, duvar kenarlarında çepeçevre oturup başka bir dünyada parıldayan kadınların arasında suyun kokusu yükseliyordu.

Köylüler kadınlarını seçti. Biraz kötücül bir Meryem'i andıran esmer ve sevimli İngiliz kadına eşlik için Il Duro geliyor; "bella bionda"[126] içinse oduncu. Ama köylüler dans etme sıralarını, aşağı köyün zengin gençlerinden sonraya bırakıyor hep.

Yine de kendilerine güveniyorlar. Yaka-kravat takan, parmakları yüzüklü gençlerdeki orta sınıf çekingenliğini anlayamıyorlar.

Dağlardan gelen oduncu, orta boylu, esmer, zayıf ve bir balta gibi sert. Gözleri gecenin alevli süngüsü gibi simsiyah. Tam bir yabani. Dans edişinde tuhaf bir şey var, omzunu şiddetle oynatıyor. Dizinden bağlanmış tahta bir bacağı olmasına karşın çok iyi dans ediyor ve aşırı gururlu. Bir kuş kadar yaban ve bir yıldırım gibi enerji dolu. Sarışın Signora'yla dans edecek. Hiç konuşmuyor. İnsandan çok, bir doğa olayını andırıyor. Onun tutkusu karşısında kadının coşkusu azalmaya başlıyor.

"É bello - il ballo?"[127] diye tek bir soru soruyor sonunda, biraz damdan düşer gibi, hoyratça bir soru bu.

Kadın onun yeniden konuşmasına sevinmiş, “Si-molto bello,”[128] diyor yüksek sesle.

Oduncunun gözleri signora’ya gerçekten sahip olmuş gibi parlıyor. Kendini bulmaya başlıyor sanki. Tüm duyularıyla karşısındakine hükmeden ve kendinden emin olan odur artık.

Bedeni inanılmaz derecede güçlü, dans edişi baş döndürücü, sakatlığına bağlanacak bir hile dışında kusursuz. Bedenindeki her kas çelik gibi esnek, yıldırım gibi güçlü; ama neredeyse ayak uydurulamayacak kadar hızlı ve çevik. Tam doruk noktasına, büyük atılıma, kendinden geçmeye doğru gidecekken, bir an pusuya yatar gibi duruyor; gizlemeye çalıştığı büyük bir güçlülük duygusu var içinde. Sonra hareketler peş peşe geliyor, akışkan, mükemmel, insanüstü, kadın dansta zevkten ölüyor, sevinç sürüyor, sonsuz ve kavranılmaz sevinç sürüyor. Oduncu bir tanrı gibi, bir bilinmez doğa olayı gibi, kendiliğinden ve karşı konulmaz, harika.

Ama insani bir varlık değil. Bağımsız ruhunun bir yerinde şoka uğramış olan kadın, ondan uzaklaşmaya başlıyor. Adamın hiç dokunmadığı farklı bir benliği daha var kadının, sonunda o benliğe dönecek. Dans bitiyor, kadın benliğine geri geliyor. Her şey kusursuz, biraz fazla kusursuz.

Bir sonraki dans boyunca kadın, deneyimli Ettore’nin kollarındaydı. Kusursuz ve işini bilen bir zevk düşkünü olan Ettore, bu kuzeyli kadından ne kadar yararlanacağını biliyor. Onun için önemli olan da bu sadece. Dans boyunca oduncu, kapının girişindeki üstü açık bölmede, karanlığın bir köşesinde durmuş, onları izliyor. Gözlerini kadından ayırmıyor, başka yere bakamıyor, harika. Bu arada kadın da, karanlık köşesinde kımıldamadan duran, davasından vazgeçmeden kapının girişinde büyülenmiş gibi kendisini gözleyen oduncunun yüzündeki o şahine benzer ısrarcı bakışın farkında.

Kadın öfkeli. Kapı girişinde bu denli ateşli, ikirciksiz, kendinden emin ve sürekli gözlemeyi sürdüren bu adamın pençeyi andıran bakışlarında aptalca ve saçma bir şey var. Bilinçten yoksun mu bu yaratık?

Kadın tepki gösteriyor. Belli bir süre onu görmezden gelecek. Ama o bekliyor, gözlerini hiç ayırmadan. Bir ara kadın ona yaklaşıyor, adam kadını egemenliği altına almak istermiş ve sanki kadının kalbini kazanmayı başarmış gibi garip, gururlu ve insanlık dışı bir güvenle bakıyor kadına.

“Venga-venga un po’,”[129] diyor başını birdenbire karanlığa doğru çekerek.

“Ne?” diye soruyor kadın, sarsılarak ve gururdan kabarıp adamı görmezden gelerek geçiyor yanından. Ötekilerin yanına gidiyor. Güvenli olanların yanına.

Mutfakta yiyecek var, iri kesilmiş ekmek dilimleri, Maria’nın pişirdiği dilimlenmiş sosisler, şarap ve biraz da kahve. Ama yalnızca beyler gelir yemek yemeye. Köylüler giremez mutfağa. Küçük evde şimdi yiyip içme zamanı; gitarlar susmuş. Saat on bir.

Sonra şarkılar başlıyor, bu tepelerin garip, hayvansı şarkıları. Arada bir gitarlar onlara eşlik ediyor; ama her zaman olmaz bu. Şimdi adamlar başlarını kaldırıyor ve insanı oldukça şaşırtan, ulumaya benzer tiz bir sesle şarkıya başlıyorlar. Şarkıların sözleri o yöre ağzıyla. Aralarında kısa bir süre tartışıyorlar: Acaba Signora’lar anlar mı? Şarkı söylüyorlar. Signora’lar tek sözcük bile anlamıyor. Erkekler konuk odasının duvar diplerine çepeçevre oturmuş, garip, hafif kötücül bir zafer duygusuyla şarkılarını söylüyor hiçbir dizesini atlamadan. Gırtlakları inip kalkıyor, yüzlerinde alaycı bir gülümseme. Oğlan çocuğu kapının girişinde bir faun[130] gibi sevinçle zıplıyor, düz siyah saçları alnına düşmüş. Ağabeyinin yüzüne kan hücum etmiş, dimdik oturuyor; ama gözlerinde gülüşün sarı ışığı parlıyor. Paolo da yüzünde görünmez bir gülümsemeyle sessizce oturuyor. Yalnızca iriyarı ve hareketli Maria aklı başında kalmayı başarmış, bir emriyle bıçakla keser gibi sessizliği sağlamaya hazır, tıpkı yerlerinde kalmaları için köylüleri hoyratça payladığı gibi.

Oğlan çocuğu bana gelip soruyor:

“Söylediklerini anlıyor musunuz, Signore?

“Hayır,” diyorum.

Çılgın bir sevinçle zıplıyor. Erkekler temkinli bakışlarla duvar diplerinde çepeçevre oturmuş, hepsine bir canlılık gelmiş ve şarkıyı daha vurgulu olarak söylüyorlar:

Si verrà la primavera
Fiorann’ le mandoline,
Vienn’ di basso le Trentine
Coi ‘taliani far’ l’amor.[131]

Ama sonraki dizeler o kadar açık saçıktı ki anlamamış gibi yaptım. Merakları uyanmış kadınlar irileşmiş bir yüzle dinliyor, dikkatle dinliyorlar, bu dikkatleri sırasında ikisinin de yüzü güzel, sanki çok uzaklardaki büyülü bir şeyi dinler gibi dinliyorlar. Duvar diplerinde çepeçevre oturmuş erkekler, artık daha düzgün bir İtalyancayla söyledikleri için, şarkının

sözleri giderek daha anlaşılır hale geliyor. Şarkı, üflemeli çalgılarınkini andıran bir tonda, yüksek perdeden, titreyerek ve hınzırca bir edayla çıkıyor gırtlaklarından, herkesin içine işliyor. Yabancı kadınlar bu sesi anlayabiliyor, içinde yakışıksız, alaylı bir ima olduğunu seziyorlar. Ama sözleri tam anlayamıyorlar. Erkeklerin yüzündeki gülümseme daha tehlikeli bir hal alıyor.

Sonra Maria Fiori benim anladığımı fark ederek, o yüksek perdeden çatal çatal sesiyle bağırıyor:

“Basta-basta.”[132]

Adamlar ayağa kalkıyor, garip ve davetkâr bir hareketle geriniyorlar. Gitarların ve mandolinlerin titreşen telleri birbirine çarpıyor. Ama İngiliz kadınlarına belli belirsiz bir Kuzeyli soğukluğu çöktü. Yine dans ediyorlar; ama isteksiz. Danstan bıktılar.

Çalgıcılara teşekkür ediliyor. Onlar ayağa kalkıp dışarı çıkıyor. Erkekler çift çift yürüyor. Ama adını da, takma adını da hiç öğrenemeyeceğim oduncu, karanlığın bir köşesinde kımıldamadan duruyor.

Biraz sonra Maria onu da yabani, proprio selvatico[133] olduğundan yakınarak gönderdi ve geriye yalnızca “kaliteliler” kaldı. Aşağı köylerin eşraftan gençleri. İçilecek biraz daha kahve kalmıştı, sohbet sürüyordu. Sarhoş sarhoş eve giderken ıssız bir yamaçta düşüp on sekiz saat orada sırtüstü yatan adamın öyküsünü anlattılar. Bir de bir delikanlının göğsüne çifte atarak onu öldüren eşeğin öyküsünü.

Ama kadınlar yorgundu, yatmaya gideceklerdi. İki genç hâlâ gitmiyordu. Geceye bakmak için birlikte dışarı çıktık.

Başımızın üstünde yıldızlar çok parlaktı, karşı yakadaki ve gerimizdeki dağlar gökyüzünde belirsiz çizgiler halinde fark ediliyordu. Aşağıda göl, kara bir körfezdi. Adige’den[134] soğuk bir rüzgâr esiyordu.

Sabah olduğunda ziyaretçiler gitmişti. Gece kalmak için ısrar etmişler, saat birde her biri sekiz yumurtayla birer ekmek yemiş, sonra da oturma odasında yere uzanarak uyumuşlardı.

Sabahın ilk ışıklarında kahvelerini içmiş ve göl kıyısındaki köye inmişlerdi. Maria çok memnundu. İyi para kazanmış olmalıydı. Genç adamlar zengindi. Maria da paraya düşkünlüğünü adamakıllı doyurmuş görünüyordu.

VI Il Duro[135]

Il Duro'yu ilk kez, San Gaudenzio'ya eğlenmek için bir grup insanın geldiği güneşli bir günde gördüm. Gelenler, üç kadın ve üç erkekti. Kadınlar pamuklu elbiseler içindeydi. Süslü ve esmer olan pembeler içinde, öteki ikisi daha sıradandı. İlk başta erkeklere dikkat etmedim; yalnızca ikisinin genç ötekinin daha yaşlı olduğunu fark ettim.

Tuhaf bir gruptu. Bir festival gününde yalnızca eğlence için gelmiş; sabahları asmalar arasında sessizce dolaşan bir topluluk. Maria ve Paolo'yu kaba ve yüksek sesle selamladılar. Özellikle kadınlarda insanın hemen dikkatini çeken dağınıklık, şişmanlık ve kuşkulu bir hal vardı.

Onlar için dışarıda, çimler üzerinde bir piknik hazırlandı. Kuyunun arkasında, zeytin ağacının altında, evin önünde oturdular. Pamuklu elbiseler içindeki kadınlarla arkadaşlarının ilkbahar güneşinde şarap ve yiyeceklerle piknik yapması hoş görünebilirdi. Ama öyle değildi. Kaba ve biraz da çirkin görünüyorlardı.

Dışarıda piknik yaptıklarından dolayı biz de onlara uymalıydık. Önce kıskandık. Maria biraz isteksizdi; ama sonra bize de bir masa hazırladı.

Bu tuhaf topluluk bizimle konuşmadı, varlığımızdan rahatsız olmuş ve kızmış görünüyorlardı. Maria'ya kim olduklarını sordum. Omuzlarını kaldırdı ve bir anlık soğuk bir bekleyişten sonra onların aşağıdan gelen insanlar olduğunu söyledi. Sonra o tiz, hafif acı, hafif küçümseyici ses tonuyla ekledi:

"Onlar sana göre insanlar değil, Signore. Onları tanımazsın."

Onlar hakkında kızgın ve aşağılayıcı konuştu. Benimle ilgili ise daha korumacıydı. Tüm bunlardan belli belirsiz de olsa onların "saygın" olmadıklarını anladım.

Yalnız bir adam girdi eve. Otuz iki, otuz üç yaşlarında, sarı ve pürüzsüz çeneli, kusursuz yüzlü, yakışıklı biriydi. Tanrı gibiydi. Ama yüzündeki anlam garipti. Saçları kapkara, sağlıklı ve düzdü, bir kuş kanadı kadar kaygandı. Kaşları düzgünce çizilmiş, uzun, koyu kirpikli gri gözlerin üzerinde sessizce duruyordu.

Ama gözlerinde kötü bir ışık vardı. Bir Tanrı'nın soluk parlayan gözleri gibi solgun ve itici bir parlaklık. O aynı canlı uçukluk. Yüzü, acı çeken bir şehvet düşkününün bakışıyla kötüleşmişti. Yine de güzel görünüyordu.

Kendini bir yana bırakıp, amacına doğru, başı önde, hızlı ve emin yürüyordu. Sanki başka bir dünyaya gidiyormuş, yaptığı hiçbir şeyin değeri yokmuş gibi, dalgın ve kayıtsızca yürüyordu. Bunu zevk için yapıyordu; yüzündeki ışık, duru teninden yansıyan soluk parlaklık, zaman kadar değişmez sürekli bir gülüş gibi kaldı.

Evi tanıyor gibiydi; geldi ve kendine göre bir şarap seçti. Maria ona kızdı. Yüksek sesle küfretti. Adam aldırmadı. Elinde şarapla dışarıya, çimlerdeki partiye gitti. Maria onlara düşmanca baktı.

Güneşin altında epeyce içtiler. Kadınlar ve yaşlı adam ballandıra ballandıra konuştu. Il Duro ziyafete kendi tuhaf tarzıyla katıldı. Üstüne çömeldiği esnek kalçaları vardı. Nerede olursa olsun, tek başına bir hayvan gibi yalnızdı.

Topluluk saat ikiye kadar kaldı. Sonra, hafif kızarmış bir biçimde, serseri bir grupla ötedeki köye gittiler. Kayalık köydeki hanlardan birine mi, yoksa aşağıdaki köyün genç, zengin manavına ait büyük eve –çoğu zaman kullanılmayan, yalnızca ziyafetler ve eğlenceler için ayrılan eve– mi gittiler bilmiyorum. Maria bana onlarla ilgili bir şey söylemeyecekti. Yalnızca öğleden sonra Viyana'da yaşamış zengin bir manav olan Bertolotti onları sormak için geldi.

Güneşin batışına doğru gruptaki yaşlı adamı körkütük sarhoş, önünden giden iki kadının arkasında patikadan aşağıya tökezlerken gördüm. Paolo, Giovanni'yi sarhoş adamın tehlikeli uçurumdan sağ salim geçip geçmediğine bakması için yolladı. Bunların hepsi başka bir ülkede, herhangi bir grupta olduğu gibi, karşılığı olmayan işlerdi.

Akşamüstü Il Duro geldi. Adı Faustino; ama köyde hiç kimsenin neredeyse değiştirmeden kullandığı bir takma adı var. Geldi ve akşam yemeği istedi. Hepimiz yemiştik. Biz ateşin çevresinde otururken, o, masada, tek başına biraz yemek yedi.

Daha sonra "Up, Jenkins" oynadık. Bu, köylülerle kendi heyecanlı oyunları –köylülerin hızlıca ortaya açılan parmakları yüksek sesle tahmin ederek ve sonra yeniden elleri kapayarak oynadıkları bir oyun– dışında oynadığımız tek oyundu.[136]

Il Duro da oyuna katıldı; çünkü daha önce Amerika'da bulunmuştu ve zengindi. Bu tuhaf Signori'ye yakınlaşabileceğini hissetmişti. Ama hep gizemliydi.

Masaya yayılmış ellere bakmak tuhaftı: Yumuşak parmaklarında yüzükler olan İngiliz kadınlar, Giovanni'nin büyük ve genç elleri,

Marco’nun kahverengi pençeleri, Paolo’nun bozulmuş, sert, köylü elleri ve Faustino’nun büyük, koyu renkli, hayvansı elleri.

Amerika’da önce iki, sonra beş –toplam yedi yıl– bulunmuştu; ama çok az İngilizce konuşabiliyordu. Hep İtalyanlarla birlikte olmuştu. Esas olarak bir bayrak fabrikasında çalışmıştı, bayraklarla dolu arabayı boyama odasından kurutma odasına iterken çok az iş yapmıştı. Sanırım bütün işi buydu.

Amerika’dan cebi dolu dönmüştü. Amcasının bahçesini satın almış, sonra onun küçük evi de miras olarak kendisine kalmıştı. Yalnız yaşıyordu.

Zengindi, Maria tiz sesiyle bağırarak öyle dedi. O, ilk önce bir köylü gibi bunu reddetti. Ama aynı zamanda Signori önünde zengin görünmek hoşuna gitti. “Dahası cimri,” diye haykırdı Maria yarı şaka yarı ciddi.

Bahçesinin bakımıyla ilgileniyordu, bütün yıl orada sebze yetiştiriyor, o küçük evde yaşıyordu. İlkbaharda asmaları aşılayarak iyi para kazanıyordu. Asma aşılamada uzmandı.

Oğlanlar uyumaya gittiğinde oturdu ve benimle konuştu. Tuhaf bir biçimde çekici ve güzeldi; ama belirgin ve düzgün yüzü taş gibiydi. Siyah saçlı şakakları farklı ve bir sanat eseri gibi güzeldi.

Gözlerinde keçiye benzer, tuhaf, yarı şeytansı, yarı soluk bir parıltı vardı; ağzı çirkin bir biçimde kapalıydı; yanakları ise sert. Bıyığı kahverengiydi; dişleri güçlü ve seyrekti. Kadınlar bıyığının kahverengi olmasının şanssızlık olduğunu söylüyordu.

“Peccato!-sa, per bellezza, i baffi neri- ah-h!”[137]

Sonra şehvetli bir onaylamayla gelen uzun bir haykırma.

“Yalnız mı yaşıyorsun?” dedim ona.

Öyleymiş. Hatta hasta olduğunda bile yalnızmış. İki yıl önce hastalanmış. Hastalık düşüncesi yanaklarını mermer gibi sertleştirdi ve solgunlaştırdı. Korkmuştu, korkuyla bembeyaz oldu.

“Niçin?” diye sordum. “Niçin yalnız yaşıyorsun? Mutsuzsun – é triste.”[138]

Tuhaf ve soluk gözlerle bana baktı.

Onda durgun bir üzüntü, çok garip bir şey hissettim.

“Triste!” diye yineledi sertleşerek, düşmanca. Anlayamadım.

“Vuol’ dire che hai l’aria dolorosa,”[139] diye haykırarak yorumladı Maria bir koro gibi. Onun sesinde hep bir meydan okuma vardı.

“Mutsuz,” dedim İngilizce.

“Mutsuz!” diye yineledi o da İngilizce. Gülmedi ve değişmedi, yalnızca yüzü daha da taşa benzemeye başladı. Yalnızca bana baktı, gözlerimin içine, bir keçinin solgun, değişmez, gizemli bakışıyla. Yalnızca tekrar edebiliyorum, taşa benzer bir bakışı var.

“Niçin,” dedim, “evlenmiyorsun? İnsan yalnız yaşayamaz.”

“Evlenmem,” dedi bana vurgulu, soğuk ve inatçı bir tavırla, “çünkü çok fazla şey gördüm. Ho visto troppo.”[140]

“Anlamıyorum,” dedim.

Ama baca boşluğunda bir sütun gibi sessizce oturan Paolo’nun anladığını hissediyordum. Maria da anlıyordu.

Il Duro yine kesintisiz baktı gözlerimin içine.

“Ho visto troppo,” diye yineledi. Sözcükler taşa kazınmış gibiydi. “Çok fazla şey gördüm.”

“Evlenebilirsin,” dedim, “ne kadar çok görmüş olursan ol; istersen tüm dünyayı görmüş ol.”

Tuhaf bir yaratıkmışım gibi bakarak sürekli beni izledi.

“Hangi kadınla?” diye sordu.

“Bir kadın bulabilirsin –pek çok kadın var,” dedim.

“Benim için yok,“ dedi. “Çok fazla kadın tanıdım, kimseyle evlenemem.”

“Kadınları sevmiyor musun?”

“Hayır –tam tersine. Onlar hakkında kötü düşünmüyorum.”

“O zaman niçin evlenemeyesin? Niçin yalnız yaşamak zorunda kalasın?”

“Niçin bir kadınla yaşayayım?” dedi, alaycı bir bakışla. “Hangi kadın olacak bu?”

“Onu bulabilirsin,” dedim. “Bir sürü kadın var.”

Yine başını taş gibi salladı.

“Benim için yok. Ben çok şey gördüm.”

“Ama bu evlenmene engel mi?”

Boş boş baktı. Birbirimizi anlamamızın ya da benim onu anlamamın olanaksız olduğunu anladım. Gözlerindeki o tuhaf, beyaz parıltıyı ve onun nereden geldiğini ise anlayamadım.

Beni sevdiğini hatta çok sevdiğini biliyordum. Bu da tuhaf ve şaşırtıcı bir şey. Sanki bir peri, bir faun gibi; sanki ruhu yok gibi. Bana canlı bir mutsuzluk, fosfor gibi parlayan bir mutsuzluk veriyor. Kendisi mutsuz değildi. Onunla ilgili, mutsuzluğu dışlayan yaşadığı öteki solgun dünyayla

ilgili tamamlanmış, bitmiş bir şey vardı. Bu şey, çok fazla bitmiş, çok fazla tanımlanmıştı. İstek ya da bulanıklığa doğru gitme yoktu. Yarı saydam bir kaya, ay ışığında bir madde gibi duru ve güzeldi. Son biçimini almış bir kristal gibiydi ve alacağı başka bir biçim yoktu.

O gece oturma odasının zemininde uyudu. Sabah gitmişti. Ama bir hafta sonra asmaları aşılamak için yeniden geldi.

Tüm sabah ve öğleden sonra asmaların arasındaydı, önlerinde çömeldi, keskin ve parlak bıçağıyla şaşılacak kadar hızlı ve kendinden emin bir Tanrı gibi kesti onları. Onu, garip bir hayvana benzeyen bir Tanrı gibi çömelmiş, genç asmaların önünde hızlı ve canlı bir biçimde sürgünleri sürekli keserken görmek bana heyecan verdi. Sonra yine kireci hazırlamak için tuhaf ve keçiye benzer hareketlerle bahçe boyunca yürüdü.

O karışık maddeyi, gübreyi, kireci, suyu ve toprağı, elleriyle dikkatlice karıştırdı. Bir işçi değildi. Bu kireçli maddeyi yalnızca dokunarak anlayan, bu yumuşak maddeyle kendi arasındaki ilişkiyi bilen, bu dünyayla sıcak bir ilişkiye girmiş bir yaratıktı.

Sonra yine genç asmalara doğru parlak toprağın bir parçası gibi yürüdü. Yanında duran sürgünlerden birkaç hızlı bıçak darbesiyle aldığı yeni sürgünü hazırladı, bitkinin etine doğru ilerledi, aşıyı içeri soktu, sonra onu sıkıca sardı.

Kendi bedeniyle, büyü yaparak, toprağa insan yaşamını aşılayan Tanrı gibiydi.

Tüm bunlar olurken, Paolo tüm bu gizemden uzakta, benimle ve Faustino'yla konuşarak bekledi. Il Duro, sanki kafası meşgul değilmiş gibi, kolaylıkla yanıtladı onu. Elinde tuttuğu bitkinin yaşamına, kirece ve gübreye kenetlenmiş olan şey duyularıydı.

Onun, bu bitki önünde dikkat kesilmiş, Tanrı gibi –sanki daha aşağı bir yaşamın tanrısı gibi– çömelişini izlerken sanki yalnızlığını ve niçin evlenmeyeceğini anladım. Pan ve Pan'ın elçileri –kır ve orman tanrıları– evlenmez. Onlar yalnız ve dışlanmıştı.

Evlilik ruhta yer alır. Bedende yalnızca birleşme vardır; ruhta ise, iki karşıt şeyden yaratılmış yeni bir şey vardır. Bedende kadınla birleşirim. Ama ruhta bir kadınla birleşmem bir üçüncü şey, bir mutlaklık yaratır. Ne ben ne o olan, ne benden ne ondan, ama mutlak olan.

Ama Faustino'da böyle bir ruhtan eser yoktu. Onun içinde yalnızca duyular mutlaktı. Ruhsal bir bütünleşme değil, fiziksel bir duyu. Bu yüzden evlenemezdi, bu ona göre değildi. Tanrı Pan'a, duyuların mutlaklığına aitti.

Onun o kusursuz ve kesin güzelliği, ondaki o tuhaf, durgun kusursuzluk beni büyülemişti. Ama tavırları bir yandan büyülerken öte yandan beni itiyordu. Onu her zaman ayakları üzerine çömelmiş olarak, bir hayvan bilinçsizliğiyle katlanmış butlarıyla, o tuhaf, sarı solgunluk ve çizgilerin sertliğiyle bakan yüzüyle, kaşları ve şakakları üzerinde parlayan, gecenin derinliklerinde parlayan taşın yansımasına benzer siyah saçlarıyla görebilirim. Değişmez solgunluğunda ortaya çıkan karanlık gibidir.

Yine akşama kadar kaldı. Maria'yla para yüzünden bir kez daha tartıştılar. Şiddetle ve soğuk bir tavırla tartışıyordu. İçinde korkutucu bir şey vardı. Tartışılan konu tatlıya bağlanır bağlanmaz tüm ilgi ve duygu izleri silinip gitti.

Yine de her şey bir yana İngiliz Signori'ye yakın olmaktan hoşlanmıştı. Onun üzerinde bir çeşit mıknatıs etkisi uyandırıyor gibiydi. Tıpkı mıknatıslanmış iğnenin demire doğru gitmesi gibi bu yakınlaşma tamamen fiziksel dünyayla ilgili bir şeydi. Yardıma muhtaçtı. Yalnızca mekanik bir güçle bize doğru çekiliyordu.

Ama aramızda farklılığımızdan başka bir şey yoktu. Temelden bir farklılık. Birlikte akan gece ve gündüz gibi.

VII John

Il Duro’dan başka çok iyi İngilizce konuşabilen başka bir İtalyan daha bulduk. Gölden yukarıya doğru yedi sekiz kilometre kadar yürüdük. Sonra birdenbire sarp bir kayalığın kenarında unutulmuş gibi duran soğuk bir köye vardık.[141]

Sıcak bir şeyler içmek için hana girdik. Ortadaki şöminede zeytin dalları yanıyordu, birkaç adam masada oturuyordu, bebekli bir kadın büyük bir demlikte kaynayan şeyi izleyerek ateşin yanında duruyordu. Uzaktan başka bir kadın göründü.

Öküzlerini hanın kapısında bırakmış genç bir arabacıyla, sağlıklı, yaşlıca bir adam şöminenin yanındaki koltuklarda karşılıklı oturuyordu. Bizi görünce ayağa kalktılar ve bize baş köşeyi, şöminenin yanını önerdiler; biz de nezaketle kabul ettik.

Bacalar, eski İngiliz kır evlerinin geniş ve açık bacalarıydı ama ocak yerden 45-50 santimetre yükseltilmişti. Şöminenin yanında oturanlar odadaki öteki insanlardan daha yüksekteydi; kırmızı karanlığın içinden odaya tepeden bakan, ateşle çevrelenmiş iki Tanrı gibiydiler.

Sütlü ve romlu kahve istedik. Hanın gürbüz sahibi bizim yakınımızda bir yere oturdu. Bebekli, güzel ve genç kadın gri küller arasında duran teneke kahve kabını aldı; içine taze kahve koydu; suyla doldurdu ve sonra onu yeniden ateşe itti.

Hanın sahibi bize köylü saflığı ve tuhaf bir boyun eğmeyle döndü ve bilinen soruyu sordu:

“Alman mısınız?”

“Hayır, İngiliz.”

“Ah- Inglesi.”[142]

Sonra bir çeşit yakınlaşma oldu –ya da ben hep öyle hayal ediyorum– ve masanın etrafında şaraplarıyla oturan hayvanlara benzeyen yaban adamlar bize daha arkadaşça baktı. İşlerine karışılmasından hoşlanmıyorlardı. Yalnızca hanın sahibi hep nazik davrandı.

“İngilizce konuşan bir oğlum var,” dedi. Yakışıklı, yaşlı ve nazik bir adamdı.

“Aaa!”

“Daha önce Amerika’ya gitti.”

“Şimdi nerede?”

“Evde. Nicoletta, Giovann’ nerede ?”[143]

Bebekli güzel kadın içeri girdi.

“Grupla beraber,” dedi.

Yaşlı adam genç kadına gururla baktı.

“Bu, benim gelinim,” dedi.

Kadın Signora’ya gülümsedi.

“Ya bebek?” diye sorduk.

“Mio figlio,”[144] diye bağırdı kadın, kadınların o güçlü ve içe işleyen sesiyle. Çocuğu Signora’ya göstermek için yanımıza geldi.

Kemikli bir bebekti: Herkes bambino’ya[145] hizmet etmek ve hayranlığını sunmak için birleşmişti. Dini bir boyun eğme odaya çöktüğünde bir sessizlik ânı oldu.

Sonra Signora konuşmaya başladı ve İtalyanların çocuğa olan saygısını bozdu.

“Adı nedir?”

“Oscare,” diye gururlu bir ses geldi. Anne bebekle şiveli konuşuyordu. Herkes, kadınlar ve erkekler, çocuğun varlığıyla kendilerini yücelmiş hissediyordu.

Kaptaki kahve kaynamış, köpürerek taşıyordu. Küllerin arasında duran bakır cezvedeki süt de ısınmıştı. Sonunda kahvemizi içebildik.

Hanın sahibi, oğlu Giovanni’yi görmek için sabırsızlanıyordu. Trablusgarp’tan yaralı dönen albayın evinin önünde, sokağın yukarısında müzik yapan bir grup vardı. Köydeki herkes albayla ve berbat müzik çalan bando grubuyla çılgıncasına gurur duyuyordu.

Yalnızca sokağa baktık. Hoyrat adamlardan oluşmuş bando yeni evin önünde aynı melodiyi tekrar tekrar çalıyordu. Açık havada, soğukta unutulmuş ve yalnız bir köylü topluluğu dikiliyordu. Burası, Tanrı ve insanlar tarafından unutulmuş gibi gözüküyordu.

İri yarı, nazik ve yakışıklı han sahibi bandoda trompet çalan oğlu Giovanni’yi büyük bir çalımla gösterdi. Bando –daha çok sokaktaki dilencilere benzeyen– beş adamdan oluşuyordu. Giovanni içlerinde en tuhaf olanıydı. Dağınık Amerikan giysileri içinde, başında bir Amerikan şapkası, Almana benzeyen uzun, ince bir adamdı. En kılıksız ve saygı uyandırmaz bir biçimde giyinmiş; sokaklarda keman çalan sıradan birine benziyordu.

“İşte bu o. Görüyor musunuz, Signore? Balkonun altındaki genç.”

Baba, sevgi ve gururla konuştu ve Falstaff gibi bir beyefendiye benziyordu. Gelin de, yozlaşmış, Amerika görmüş olmanın saygınlığıyla ün

sahibi bir adam olan Il Giovanni'ye dikkatle bakıyordu. Bu sırada, bu ün sahibi adamın, trompetiyle kesik kesik melodiler çıkarmaya çalışırken yüzü kıpkırmızı oluyordu. Kalabalık, bu soğuk öğleden sonra, yalnız ve unutulmuş bekliyordu.

Sonra birdenbire insanlardan, "Evviva, Evviva!"[146] sesleri geldi, bando çalmayı kesti ve birisi kahramanca şarkının şu sözlerini söyledi:

Tripoli, sara italiana,

Sara italiana al rombo del cannon'.[147]

Albay, kır saçlı, çarpık bacaklı, sarı benizli minik adam, balkonda belirdi. Herkes çok kılıksız görünüyordu.

Sarı benizli, birdenbire balkonun demir parmaklığından öne eğilerek heyecanlı ve ateşli bir konuşmaya başladı. Onda yapışkan, ateşli ve hastalıklı bir şey vardı. Dinleyeni tiksindiren ve onu insanlıktan çıkaran bir şey. Köylü arkadaşlarına onları ne kadar sevdiğini, haftalar boyu Trablusgarp'ın çöllerinde öylece yattığında onların bu tepelerden kendisini izlediğini bildiğini, onun bulunduğu yere baktıklarını hissettiğini söyledi. Araplar çılgına dönmüş gibi üstüne geldiğinde ve yaralandığında biliyordu kendi köyünde, kendi sevgili yurttaşları arasında iyileşeceğini. Sevgi tüm yaraları iyileştirebilirdi; anavatan tüm çocuklarının yaralarını sevgiyle iyileştiren bir sevgiliydi.

Gri ve unutulmuş kalabalıktan sert "Bravo!"lar yükseldi, insanlar ağlıyordu. Han sahibi yanımda kendinden geçmiş bir biçimde yavaşça tekrarlıyordu: "Caro- caro- Ettore, caro colonello-"[148] ve her şey sona erdiğinde, minik adam çarpık ve berbat bacaklarıyla içeriye girdiğinde bana dönüp neredeyse korkutan bir heyecanla:

"Un brav' uomo,"[149] dedi.

"Bravissimo,"[150] dedim.

Sonra hepimiz içeriye girdik.

Tüm bunlar iç karartıcı, umutsuz, katlanılmaz ve buruktu.

Albay, zavallı şeytan –sonradan öğrendik– ölmüş. Onun ölmesi çok tuhaf. Onun ölüsünü düşündüğümde bana itici gelen bir şey var: Ne kadar aşağılık ve gözden düşmüş bir ceset. Vahşi bir biçim almadıkça İtalya'da ölümün hiçbir güzelliği yok. Bir kadın ya da adamın hastalıktan ölüşü bir korku yaratıyor, tiksindirici bir şey. İtalyanlar tamamen yaşama ait. Bu insanlar yaşamla sınırlanmış.

Kısa süre sonra Giovanni eve geldi ve trompetini yukarıya çıkardı. Sonra bizi görmeye geldi. Üstü başı dökülen, kirli ama iyi yürekli bir

gençti. Sarı saçları uzun ve düzensizdi, kolalanmış yakası insana boynunun ve kulaklarının temiz olmadığını gösteriyordu; vişne rengindeki Amerikan kravatı çirkindi, giysileri bir yıldır üstünden çıkmamış gibi duruyordu.

Ama mavi gözleri sıcaktı; davranışları ve konuşması da kibar.

“Bizimle İngilizce konuşacaksın,” dedim.

“Ah,” dedi gülerek ve başını sallayarak. “Çok iyi İngilizce konuşabilirdim. Ama iki yıldır konuşmuyorum, iki yıldan da fazladır konuşmuyorum.”

“Çok iyi konuşuyorsun.”

“Hayır, iki yıldır konuşamıyorum – gördünüz mü konuşamıyorum.”

“Unuttun mu? Hayır unutmamışsındır. Hepsini hatırlayacaksın.”

“Eğer duyarsam – Amerika’ya gidersem – o zaman – o zaman –”

“Kısa sürede hatırlarsın.”

“Evet – hatırlarım.”

Gururla izleyen han sahibi gitmişti. Gelin de gitmişti. Çekingen, kibar ve üstü başı kirli Giovanni’yle yalnız kalmıştık.

Duygulu bir biçimde ve aceleyle güldü.

“Amerika’daki kadınlar, dükkâna geldiklerinde, ‘John nerede?’ diye sorardı. Evet, beni çok severlerdi.”

Mavi, sıcak gözleri parlayarak, utangaçça, kendi duyarlılığıyla yeniden güldü.

Amerika’da küçük bir kasabada bir dükkân işletmişti. Kırmızı, yumuşak, kemikli ellerine ve aşınmış yenindeki ince bileklerine baktım. Bunlar gerçek bir çalışanın elleriydi.

Han sahibi özel bir pasta getirdi. Giovanni’sinin Signore’la İngilizce konuşmasından ötürü çok memnun bir tavırla.

Ayrılırken “John”a bizi görmek için aşağıdaki kır evimize gelmesini söyledik; ama geleceğini hiç ummuyorduk.

Bir sabah, saat dokuz buçuk civarında, tam kahvaltımızı bitirirken geldi. Güneşli, sıcak ve güzel bir gündü. Ona bizimle pikniğe gelmesini söyledik.

Derbeder uzun saçıyla ve pasaklı giysileriyle yine tuhaf görünüyordu. Sıradan, kılıksız bir Amerikalıya benziyordu. Bir utangaçlık taşıyordu. Ama kendine seçtiği dünya bizimkiydi, bu yüzden bir beleşçi olarak cesurca bizim yanımızda yerini aldı.

Dağ tarafından yukarıya, papatyaların çiçek açtığı, kuzgunkılıçlarının[151] yeşerdiği yere, zeytin ağaçlarının altındaki düz çimenliğe çıktık. Yarıkla aynı seviyede olan küçük bir çimenlikti burası.

Buraya oturduğumuzda aşağıdaki tüm dünya, göl, uzaktaki ada ve ötedeki Verona sahili ayaklarımızın altındaydı.

Sonra "John" konuşmaya başladı; İtalyanca söyleyeceği şeyleri söylemeden, sınırlı İngilizcesinin sınırlarını izleyerek bir yabancı gibi sürekli konuştu.

İlk başta babasını çok seviyordu; o, her zaman onun babasıydı. Babasının yukarıdaki köyde han dışında bir de dükkânı vardı. John biraz eğitim almıştı. Eğitim için önce Brescia'ya sonra da Verona'ya gönderilmişti; orada inşaat mühendisi olmak için sınavlara girmişti. Akıllıydı ve sınavları geçebilirdi. Ama derslerini hiçbir zaman tamamlayamadı. Annesi ölmüştü ve üzgün babası eve dönmesini istemişti. Babasıyla birlikte oturmak ve dükkâna bakmak için köye döndüğünde on altı ya da on yedi yaşındaydı.

"İşini bırakmak üzmedi mi seni?" dedim.

Pek anlamadı.

"Babam gelmemi istedi," dedi.

Giovanni'nin ne yaptığıyla ve ne yapmak istediğiyle ilgili herhangi bir fikrinin olmadığı belirgindi. Onu bir beyefendi yapmak isteyen babası Verona'ya okula göndermişti. Orada tamamen rastlantısal olarak bir mühendislik dersine girmişti. Her şey sona erdiğinde dağlardaki yalnız ve uzak köyüne akılsızca geri dönmüştü. Hayal kırıklığına uğramış ya da üzülmüş değildi. Hiçbir zaman tam olarak hedefleri olan bir yaşam tasarlamamıştı. İnsan ya çakılmış taş gibi köyde kalırdı ya da dünyaya rastlantısal seyahatler yapardı. Her şey amaçsızdı.

Bir süre babasıyla yaşadı, sonra yine amaçsızca Amerika'ya göç eden bir grup insanla beraber gitmişti. Biraz para almıştı, sefil bir durumda bir süre orada sürünmüştü, sonra Pennsylvania'da bir dükkânda bir iş bulmuştu. Tüm bunlar o on altı ya da on yedi yaşındayken olmuştu.

Bütün bunlardan sanki –en azından bilinçli bir biçimde– fazla etkilenmemiş gibi yaşamıştı. Doğası yalındı ve kendini tamamlamıştı. Ama bir Il Duro ya da Paolo kadar tastamam değil yine de. Onlar bir yabancı dünyadan geçmiş ve hiç etkilenmemişlerdi. Ruhları durağandı; değişerek akıp giden şey dünyanın kendisiydi.

Ama John daha duyarlıydı, yeni çevresiyle daha fazla ilişkiye girmişti. Her gece akşam kurslarına katılmış, bir çocuk gibi İngilizce öğrenmişti. Amerikan okulunu, öğretmenlerini ve çalışmaları sevmişti.

Amerika’da çok acı çekmişti. Tuhaf, duyarlı ve ürkek gülüşüyle bize çocukların onu nasıl izlediğini ve onu, “Seni aşağılık Dago,”[152] diye çağırarak onunla nasıl alay ettiklerini anlattı. Onu ve arkadaşını yolda durdurmuşlar, şapkalarını almışlar, tükürmüşler ve ıslatmışlardı. Sonunda çileden çıktı. Ona eziyet edenler –orada, gölün üstünde, zeytin ağaçlarının altındaki çimenlikte söylediğinde– bizi çok şaşırtan o dili kullanan gençlermiş. İngilizce’deki o kullanımlar o kadar bayağı ve şaşırtıcıydı ki dudaklarımızı ısırdık, neredeyse gülecektik. Bu sırada John –uzun saçına ve kirli görünüşüne karşın ruhunda bir çiçeğe benzeyen John– yalın ve doğal bir biçimde insan içinde ağza alınmayacak bu sözleri bize yineliyordu.

“Of,” dedi, “sonunda çılgına döndüm. Bir gün yine, ‘Seni aşağılık, Dago, seni köpek’ diye yaklaştıklarında ve yine şapkamı alacakları zaman çılgına döndüm; onları öldürebilirdim. Onları öldürebilirdim, o kadar delirmiştim. Onlara doğru koştum ve birini yere savurdum; ötekinin, daha büyük olanın üzerine giderken küçük olanın üstünde yürüdüm. Bana vurmalarına, her yerimi tekmelemelerine karşın hiçbir şey hissetmedim, çıldırmıştım. Büyük olanı yere attım; benden büyük olan adamı. Ona vurdum. O kadar sert vurdum ki, öldürebilirdim. Ötekiler bunu görünce korktu, bana taş attılar ve yüzümü yumrukladılar. Ama hiçbir şey hissetmedim, hiçbir şey bilmiyordum. Yerdeki adama vurdum, onu neredeyse öldürüyordum. Onu öldüreceğim dışında her şeyi unuttum.”

“Ama öldürmedin değil mi?”

“Hayır, yani, bilmiyorum,” dedi ve tuhaf bir biçimde güldü. “Öteki adam, yanımda olan arkadaşım, beni aldı ve uzaklaştık. Delirmiştim, tamamen deliye dönmüştüm. Onları öldürebilirdim.”

Hafifçe titriyordu, gözleri güçlü ve acı veren garip, gri-mavi bir ateşle büyümüştü. Yana baktı. Kesinlikle deli değildi.

Bu gencin ateşli heyecanıyla sarsıldık ve onun bunu unutmasını diledik. Onun kibar ve duyarlı doğasından gelen bu güçlü ateşi görmek bizi de çok derinden sarsmıştı. Yüzünde çizgiler oluşturan hafif gülüşüyle ne kadar çok acı çektiğini anlayabiliyorduk. Dışarıya gitmiş ve dünyayla yüz yüze gelmişti ve bir Dago, bir yabancı olarak yerini korumuştu.

“Ondan sonra beni izlemediler, en azından orada olduğum sürece.”

Sonra dükkânda kalfa olduğunu söyledi. İlk başta yalnızca bir çıraktı. Orası kasabadaki en iyi dükkândı, bir sürü İngiliz hanımefendisi ve bazı Almanlar gelirdi. En çok İngiliz hanımefendileri severdi: Hep John’un dükkânda olmasını isterlerdi. Orada beyaz giysiler giyerdi ve kadınlar ona:

“Bu beyaz ceket içinde çok güzel görünüyorsun, John,” derlerdi. Bazen de:

“John’un gelmesine izin verin, o her şeyi bulur,” ya da, “John gerçek bir Amerikalı gibi konuşuyor,” derlerdi.

Bu sözler onu çok mutlu ederdi.

Sonunda ayda yüz dolar kazandığını söyledi. İtalyanların o olağanüstü tutumluluğuyla yaşamış, çok para biriktirmişti.

Il Duro gibi değildi. Faustino Amerika’da neredeyse bir cimri olarak yaşamıştı, ama sonra zevk ve sefaya düşmüş, içki ve eğlence âlemlerine dalmıştı. John okullara gitmişti. Hatta bir kez İtalyanca öğretmesi istenmişti. Kendi dilini bildiği ortadaydı.

“Peki,” dedim, “seni buraya geri getiren ne?”

“Babam. Eğer askerlik hizmetimi yapmak için geri dönmeseydim orada kırk yaşına kadar kalmak zorundaydım.[153] Babamın o zamana kadar ölebileceğini düşündüm, onu hiçbir zaman göremeyeceğimi. Bu yüzden geri döndüm.”

Yirmi yaşındayken askerlik hizmetini yerine getirmek için geri dönmüştü. Geri dönünce evlenmişti. Karısını çok seviyordu, ama geleneksel anlamda bir sevgi anlayışı yoktu. Karısı, evli olduğu geçmişi gibiydi. Ondan, geçmişinden bir çocuğu olmuştu. Ama gelecek, karısının ötesinde, ondan uzaktaydı. Yine uzağa, Amerika’ya gidiyordu. Askerlik hizmeti bittikten sonra dokuz ay daha evde kalmıştı. Yapacak bir şeyi yoktu. Şimdi Amerika’ya gitmek için karısını, çocuğunu ve babasını bırakıyordu.

“Niçin?” diye sordum, “yoksul değilsin, köyündeki dükkânı işletebilirsin.”

“Evet,” dedi, “ama Amerika’ya gideceğim. Belki yeniden o aynı dükkâna girerim.”

“Köyündeki dükkânı idare etmekle aynı şey değil mi?”

“Hayır, hayır. Bu tamamen farklı.”

Sonra bize köyündeki dükkân için Brescia ve Salo’dan eşyaları nasıl aldığını, kablolu demiryolunda[154] köylülerin yardımıyla nasıl hile yaptığını –eşyaları yukarıdaki bir kabloya asarak uçurumun yukarı tarafından bir iki kilometre ötedeki köye çektiğini– anlattı. Yaptıklarıyla gurur duyuyordu. Bazen de acelesi olduğunda kablolu demiryolundan aşağıya, suyun kenarına, tekneye doğru kaymıştı. Bu da, onu mutlu ediyordu.

Bugün yeniden Amerika'ya gitmenin yollarına bakmak için Brescia'ya gidecekti. Belki de bir sonraki ay Amerika'ya gitmiş olacaktı.

Gitmek istemesinin nedeni benim için bir bilmeceydi. Kendi söylemiyordu nedenini. Dört ya da beş yıl orada kalacaktı, sonra yine babası, karısı ve çocuğunu görmek için geri dönecekti.

Onu hep uzağa, evinden ve geçmişten uzağa, büyük ve vahşi Amerika'ya çeken tuhaf ve korkutucu bir yazgı vardı üstünde. Bireysel seçimlerini yapan bir insana pek benzemiyordu, daha çok eski yaşamını parçalara ayıran ve onu yeni bir karmaşaya, sonucu olmayan küçücük bir kesite doğru iten yazgının etkisi altındaki bir yaratık gibiydi.

Tüm bunlara sorgulamaksızın, kusursuz bir yalınlıkla boyun eğmişti. Acı çektiğini ve eski yaşamından koparılırken acı çekeceğini hiç fark etmeden... Kendi içinden tamamen ayrılmıştı, içindeki bu dayanılmaz dürtüyü asla sorgulamadı.

"Bana 'Gitme!' diyorlar." Başını salladı. "Ama ben 'Gideceğim!' diyorum."

Bu cümleyle her şey bitmişti.

Onu göle doğru inerek küçük rıhtımda uğurladık. Akşamüstü dönecekti, demiryolundaki sepetiyle yukarıya çekilecekti. Bir ay içinde bu gölde değil, Amerika'ya giden bir vapurda olacaktı.

Hiçbir şey, onu kirli Amerikan giysileri içinde vapurun güvertesinde bize el sallarken, bizim dünyamızdaki –bilinçliliğin ve istekli hareketlerin hüküm sürdüğü dünyadaki– son isteğine bağlı olduğunu görmekten daha acı verici değildi. İçten, berrak ve sorgusuz yüzüyle bir yaşamdan bir başkasına taşınan bir mahkûma ya da hâlâ dinleneceği yeri bulamadan dolaşan bir ruha benziyordu.

Çocuğu ve karısı neydi onun için? Onlar, geçmişin son basamaklarıydı. Babası gerisinde bıraktığı kıtaydı; karısı ve çocuğu ise geçmişin deniz kıyısı. Ama onun yüzü dışarıya, bunlardan uzağa –ne kendinin ne de bir başkasının bilmediği; ama onun Amerika diye adlandırdığı bir yere– kenetlenmişti.

Sürgündeki İtalyanlar

Konstanz'dayken hava bunaltıcı ve sisliydi; bizi halsiz bıraktı. Büyük ve ıssız gölde yolculuk eğlenceli değildi.

Konstanz'dan ayrıldığımda Ren'den Schaffhausen'e giden küçük bir gemideydim. Yolculuk harikaydı. Sis, suyun ve ırmağın geniş kenarlarında hâlâ asılıydı. Sabah güneşi, mavimsi sis altında güzel sarı ışıklar dağıtıyordu. Her şey dünyanın başlangıcı gibi görünüyordu. Gökyüzünde iki kargayla boğuşan bir şahin vardı. Sürekli yükseliyorlardı. Karga, saldırgan şahinin üzerinde parlıyor; Almanlar gökyüzünde süren bu kavgayı güvertede zevkle izliyordu.

Sonra ırmak boyunca, eski, sevimli köylerin kırmızı ve dik çatılarının üst üste dizildiği köprülerin altından geçerek gözden kaybolduk. Sessizce geçmişin belirsizliğinde, uzakta yitiyorduk. Bütün bunlar gerçek olamazdı. Gemi kıyıya yanaştığında ve gümrük memurları geldiklerinde bile köy Almanya'nın romantik geçmişinde, Alman masalları ve ortaçağ halk ozanları arasında, uzakta kaldı. Irmağın sisinde yüzen geçmişin yakıcılığı dayanılmazdı.

Beyaz ve gölgeli bedenleri suyun altında titreyerek gemi boyunca kulaç atan yüzücüleri geçtik. Sarışın bir adam başını ve bir kolunu sudan kaldırdı. Sanki bir Niebelung[155] gibi kaldırdığı koluyla bizi selamladı. Yüzü gülüyordu, sarı bıyığı ağzının üstünde asılıydı. Sonra beyaz bedeni suda kıvrıldı ve yanlamasına yüzerek gözden kayboldu.

Schaffhausen kasabası yarı eski, yarı modern bir yer. Bira fabrikaları ve sanayi kolları var. Orta yerdeki fabrikalar ve aşağıdaki otel, Schaffhausen çağlayanlarını çirkinleştiriyor.[156]

İsviçre üzerinden çağlayanlar boyunca İtalya'ya yürümeye başladığımda öğleden sonraydı. Baden'in bu bölümlerinin büyük, nemli, bereketsiz ve kasvetli tarlalarını anımsadım. Bir demiryolu setindeki tarlada bir ağacın altında elmalar ve sonra da mantarlar bulduğumu hatırladım, her ikisini de yedim. Sonra her iki yakasında solgun ağaçlar bulunan terk edilmiş uzun yola geldim. Yol, tarlalarda çalışan kadın ve erkek gruplarıyla çevrelenmişti. Upuzun yoldan tek başıma ve tüm dünyaya karşı yürüdüğümde bana baktılar.

Sınır köyünde hiç kimsenin bavulumu incelemek için gelmediğini hatırlıyorum. Sorunsuz geçtim. Her şey bu büyük toprağın parçalarıyla

sessiz, ölü ve umutsuzdu.

Gün batışı kırmızı-mor bir renkte birdenbire açığa çıkana dek yeniden Ren vadisine daldım. Başka bir parıltılı dünyaya dalar gibi.

Tepelere kadar yüksek asmaların kapladığı gizemli ve romantik yamaçlar arasında akıyordu ırmak. Yüksek evlerden oluşan köyün ışıkları, ırmak üstünde sessizce titreşiyordu.

Güzel, üstü örtülü, koyu renkli bir köprünün ortasına gelince kemerden aşağıda akan kahverengi suya baktım. Işıkların yan tarafında köyün ön yüzü, ırmağın üstünden sessizce ve uzakta yükseliyordu. Tepeler, suyun her iki yanındaydı; aşağıda birbirinden habersiz köy topluluklarının ve gezgin halk ozanlarının var olduğu bir zamana ait küçük, unutulmuş ve muhteşem bir dünya vardı.

"Altın Geyik" pansiyonuna geri döndüm. Birkaç basamak çıkarak seslendim. Bir kadın geldi, yemek istedim. Kadın beni önce yaklaşık üç metre çapında kocaman fıçıların olduğu bir odadan; sonra yüzyıllar öncesinden kalma eski tavaların bulunduğu taşlı, büyük bir mutfaktan geçirdi. Akşam yemeği için birkaç basamak yukarıdaki konuk odasına getirdi.

Birkaç kişi yemek yiyordu. Abendessen[157] istedim. Aşağıdaki ırmağın karanlığına, üstü kapalı köprüye ve ışıklarla taçlanmış karşıdaki tepelere bakan pencerenin yanındaki sandalyeye oturdum.

Sonra büyük bir tabak knödel[158] çorbasıyla ekmek yedim, bira içtim, uykum geldi. Yalnızca bir iki köylü geldi, onlar da kısa sürede gitti. Bulunduğumuz yer yine sessizleşti. Odanın karşı tarafındaki uzun bir masada üstü başı dağınık, saygısız yedi sekiz adam oturmuştu. Bir başkası daha geç geldi. Pansiyoncu kadın gönülsüzce hizmet ederek onlara knödel'li koyu bir çorba, ekmek ve et verdi. Sekiz dokuz dilenci, işten çıkmış serseri, o uzun masada oturup bir çeşit duygusuzluk ve mekaniklikle yedi yemeğini. Kurt gibi aç, etraflarına bakınarak ve bazen de sırıtarak. Mahkûmlar gibi sinmiş, boyun eğmiş; ama yine de küstahça. Sonunda biri bağırarak nerede uyuyacağını sordu. Pansiyon sahibi, genç hizmetçiyi çağırdı ve adamlar geleneksel Alman sertliğiyle taş merdivenlerden ikili ve üçlü gruplar halinde odalarına çıkarıldı. Saat henüz sekiz olmamıştı. Kadın, elinde işiyle, sakallı, aklı başında, ciddi bir adamla konuşmaya başladı. Bir yandan sürekli dikiş dikiyordu.

Dilenciler ve serseriler odadan ayrılırken, birkaç tanesi neşeyle ve saygısızca bağırdı:

“Nacht, Frau Wirtin- G’Nacht, Wirtin-’te Nacht Frau.”[159] Kadın hepsine alışılmış bir “Gute Nacht”la başını dikişten kaldırmadan ya da yukarıya tek sıra halinde çıkan adamlara seslendiğini en ufak bir biçimde belli etmeden yanıt verdi.

Böylece oda boşaldı. Bu, dikişiyle uğraşmak isteyen pansiyoncu kadın, kadının bozuk bir şiveyle[160] konuştuğu ağırbaşlı, yaşlı köylü adam ve serserilerin tabak ve çanaklarını toplayan hizmetçi kız için iyi bir haberdi.

Sonra köylü de gitti.

Kadına, “Gute Nacht, Frau Seidl,” dedi; bana da öylesine bir “Gute Nacht”.

Gazeteye baktım. Sonra nasıl başlayacağımı bilemeden kadından bir sigara istedim. Kadın masama geldi ve konuşmaya başladık.

Kendime romantik bir gezgin havası vermek hoşuma gitti. Kadın Almancamın “schön”[161] olduğunu söyledi. Biraz çaba çok yol aldırır insana.

O uzun masada oturan adamların kimler olduğunu sordum ona. Tavırları sertleşip kabalaştı.

“İş arayan adamlar,” dedi, sanki tatsız bir konudan söz eder gibi.

“Niçin buraya bu kadar kalabalık geliyorlar?” diye sordum.

Bana bu ülkeden ayrılmakta olduklarını söyledi: Burası sınırdaki son köydü. Her köydeki nöbetçi görevlinin her serseriye belli bir handa akşam yemeği, yatak ve kahvaltı içeren bir bilet verme yetkisi vardı. Burası bu köye gelen serseriler için kullanılan handı. Kadın kişi başına dört peni alıyordu. Sanırım bu gezginlerin her biri için fiyat buydu.

“Az,” dedim.

“Hiçbir şey,” diye yanıtladı.

Konu hiç hoşuna gitmemişti. Yalnızca bana olan saygısı ona yanıt verdiriyordu.

“Bettler, Lumpen, Taugenichtse!”[162] dedim gülerek.

“Ve işsizler ve kendi mahallerine geri dönenler,” dedi sertçe.

Biraz daha konuştuk ve ben de yatmaya gittim.

“Gute Nacht, Frau Wirtin.”

“Gute Nacht, mein Herr.”

Böylece ben de genç kadınla birlikte taş merdivenlerden yukarıya çıktım. Çamur renginde kapıları olan büyük, yüksek tavanlı, eski bir evdi.

Ren çağlayanları, Schaffhausen

Sonunda en üst kattaki iki yataklı, çıplak zeminli, az eşyalı odama geldim. Aşağıdaki ırmağa, üstü kapalı köprüye, karşıdaki tepenin uzak ışıklarına baktım. Bu terk edilmiş, unutulmuş yerde olmak, dilenciler ve serserilerle aynı çatı altında uyumak tuhaftı. Dışarıda bırakırsam botlarımı çalıp çalmayacaklarını düşündüm. Ama bu riski göze aldım. Boşalmış kapı kolu koridorda büyük bir gürültü çıkardı. Her yer terk edilmiş ve unutulmuş. Sekiz dilenci ve serserinin uyuyup uyumadığını merak ettim. Kapıyı korumanın bir yolu yoktu. Yazgımda soyulmak ya da öldürülmek varsa, bunların dilenciler ve serseriler tarafından yapılmayacağını hissettim. Mumu söndürdüm, büyük yatağa ortaçağa ait Ren'in akışını ve fısıldayışını dinleyerek uzandım.

Uyandığımda hava güneşliydi; aşağıdaki ırmak karanlıkta akmasına karşın karşıdaki tepede sabah olmuştu.

Dilenciler ve serserilerin hepsi gitmişti: Sabah saat yedide toplanmış olmalılar. Pansiyon bana kalmıştı; bana, sahibine ve hizmetçi kıza. Her yer tertemizdi; ortalık bir Latin sabahından farklı olarak, Alman sabahlarının enerjisi ve parlaklığıyla doluydu. İtalyanlar sabahları ölü ve uyuşuktur; Almanlarsa enerjik ve neşeli.

Güneşli bir sabahta hızla akan ırmağa, üstü kapalı, güzelim köprüye, karşıdaki tepeye bakmak keyifliydi. Karşıdaki tepenin kıvrılan yolundan aşağıya, mavi üniformaları içinde İsviçre süvarileri indi. Onları izlemek için dışarıya çıktım. Üstü kapalı köprünün derinliklerinden gümbür gümbür geldiler ve köyün girişinde atlarından indiler. Her yerde, süvarilerin gelişinde, köylülerin karşılamasında yeni ve neşeli bir sabah tazeliği vardı.

İsviçreliler ne donanımlarında ne de duruşlarında askere benzemiyor.[163] Bu ufak manga bir ordudan çok kendi başlarına bir iş için ata binen bir grup sıradan insana benziyor. İsviçreliler, Cumhuriyetçi ve özgürdür. Onlara emir veren komutan içlerinden biridir; otoritesi ötekilerce onaylanır.

Tüm bunlar çok hoştu ve gerçekçiydi, Almanların o mekanik ve somurtkan tatbikatlarından çok farklı bir rahatlık ve huzurla doluydu.

Köyün fırıncısıyla çırağı, fırından taşıdıkları bir sepet dolusu taze ekmekle, terlemiş, un içinde geldi. Süvariler köprü girişinde atlarından inmiş; iş adamları gibi yiyip içiyorlardı. Köylüler arkadaşlarını selamlamaya geldi: Bir asker deri bir önlük giyen babasını öptü. Okul zili

yukarıdan çınladı; öğrenciler kitaplarıyla evlerin arasından çıktı, dar sokaktan yukarıya doğru isteksizce geçtiler. Irmak hızlı hızlı aktı; üniformaları içinde dağınık ve gelişigüzel duran askerler, gerçek serseriler, ekmeklerini ağız dolusu çiğnedi; yalnızca oradakilerin onayıyla komutan olmuş genç teğmen köprü girişinde ötekilerden uzakta ciddi duruyordu. Hepsi ciddi, kendinden hoşnut ve gösterişsizdi. Bu, at üzerinde yapılan zararsız ve ilgi uyandırmayan bir iş seyahatiydi. Üniformaları gülünç, uygunsuz ve sıradandı.

Çantamı sırtıma yükledim ve Ren üstündeki köprüden geçip karşıdaki tepeye doğru yol aldım.

Bu ülkeyle ilgili ölü bir duygu var. Ben, yol kenarındaki bahçeden elma topladığımı hatırlıyorum; bazıları çok tatlıydı. Ama öteki insanlar için kilometreler boyu esin vermeyen, ölü bir ülke vardı. O kadar sıradan ki neredeyse yok edici, yıkıcı.

İnsan bu duyguyu yüksek yerler hariç hep duyar İsviçre'de: Bu normallik, ruhsuz ve sonsuz olağanlık duygusunu, bu katlanılmaz şeyi. Kilometreler sonra Zürich'e doğru giden trende de aynı duygu; şehirde, dükkânlarda ve lokantalarda da aynı duygu. Hepsi olağanlığın ve iyi durumda olmanın en üst seviyesi. Ama o kadar olağan ki, sanki bir hastalık bu. Şehrin güzelliği hiçbir şey; şehir eski bir kostüm giymiş sıradan bir insana benziyor. Burası ruhumuzu öldürüyor.

İki saat dinlenip bir yerde yemek yedikten, rıhtımda ve pazaryerinde dolaşıp göl kenarında oturduktan sonra binecek bir vapur buldum. Bu, İsviçre'de hep hissettiğim şeydir: Olabilecek tek canlı duygu, uzağa gitmenin, ama hep uzağa gitmenin verdiği rahatlama duygusudur. Her şeyin korkunç sıradanlığı. Tamamen çiçeksiz, ruhsuz ya da heyecansız bir şey. Bu korkunç ve güçlü sıradanlık çok fazladır.

Uzun göl boyunca çevredeki gri tepeleri seyrederek vapurla gittim. Cumartesi öğleden sonraydı. Hafif bir yağmur serpiştirdi. Bu sıradan yaşamın ölü havasında olmaktansa ateşler içindeki cehennemde olmayı isteyeceğimi düşündüm.

Göl boyunca epey gittikten sonra, sağ tarafta bir yerde indim. Neredeyse karanlıktı. Ama yürümeliydim. Dik bir tepeye tırmandım, doruğa ulaştım, vadinin karanlığına baktım, karanlığa, ruhsuz köye doğru indim.

Saat sekiz olmuştu. İnsan akşam olunca uyumalı da. "Gasthaus zur Post"u[164] buldum.

Burası küçük ve kaba bir yerdi. Gösterişsiz masaların bulunduğu bir ortak odası vardı; sahibi kısa boylu, asık suratlı ve aksi bir kadındı. Saçı arkada toplanmış, delirmenin eşiğinde titrek bir de kocası.

Bana yalnızca domuz pastırması verebildiler. Onu yedim ve bira içtim. İsviçre'nin o soğuk maddeciliğini hazmetmeye çalıştım.

Sırtım duvarda, her an ağzından köpükler çıkabilecek titrek adama ve onu düzene sokan asık suratlı kadına boş boş bakarak oturduğumda içeriye o esmer ve gösterişli İtalyan kızlarından biri yanında bir adamla girdi. Kızın üstünde gömlek ve etek vardı; şapkası yoktu. Saçı kusursuz taranmıştı. Gerçekten İtalyandı. Adam esmerdi; daha sonra ciddileşecekti, trapu'ydu,[165] giderek Caruso'ya[166] benzeyecekti. Ama yine de yumuşak, genç ve yakışıklıydı.

Yandaki uzun masada oturdular, bira ısmarladılar ve odanın içinde hemencecik başka bir ülke yarattılar. Sarışın ve şişman başka bir İtalyan geldi, Venedik'in bir köyünden. Sonra bir başkası, İsviçreli olabilecek zayıf, ufak ve genç bir adam.

Bu son gelen, Almanlarla konuşan ilk kişiydi. Ötekiler yalnızca, "Bier" dedi. Ama yeni gelen kişi pansiyoncu kadınla konuşmaya daldı.

Sonunda yandaki masada konuşan, bağıran altı İtalyan olmuştu. Başka masalardaki soğuk ve yavaş Alman-İsviçreliler onlara bakıyordu. Pansiyonun sahibi adam kızgın gözlerle ve nefretle onlara bakıyordu. Ama onlar bardan biralarını aldı ve pansiyonun duygusuzluğunda bir şenlik ateşi yaratarak masalarına oturdular.

Biralarını bitirince sürü halinde aşağıya indiler. Odanın acı veren bir sessizliği vardı. Ne yapacağımı bilmiyordum.

Pansiyoncu adamın mutfakta delirmiş bir köpek gibi tüm dünyaya karşı bağırdığını, çığlık attığını, hırıltılar çıkardığını duydum. Ama cumartesi akşamının İsviçreli müşterileri masalarında sorun çıkarmadan içmeyi ve bozuk şiveleriyle konuşmayı sürdürdü. Sonra pansiyoncu kadın geldi; ardından da düğmeleri çözülmüş yakasız yeleğiyle, boğazını göstererek ve yuvarlak göbeğini öne çıkararak adam. Kolları ve bacakları zayıftı, yüzünün derisi sarkmıştı, gözleri parlıyor, elleri titriyordu. Bir arkadaşıyla konuşmak için oturdu. O korkunç görüntüsü kötüydü, hiç kimse onu dikkate almıyordu; yalnızca pansiyoncu kadın asık suratlıydı.

Arkadan heyecan ve eğlence sesleri, gürültüler geliyordu. Odanın kapısı açıldığında merdivenlerin aşağısında, başka bir ışıklı kapı olduğunu gördüm. Şişman ve sarışın İtalyan yeniden bira almaya geldi.

“Bütün bu sesler de ne?” diye sordum kadına sonunda.

“İtalyanlar,” dedi.

“Ne yapıyorlar?”

“Oyun hazırlıyorlar.”

“Nerede?”

Başını silkti: “Arkadaki odada.”

“Gidip onlara bakabilir miyim?”

“Sanırım evet.”

Pansiyoncu adam benim dışarı çıkmamı parlayan gözlerle izledi. Taş merdivenlerden aşağıya indim, toplantıların yapıldığı, resmi belgelerin üst üste yığılmış durduğu yarı aydınlık büyük odayı buldum. Odanın sonunda yükselmiş bir platform ya da sahne vardı. Bu sahnede bir masa ve lamba vardı, İtalyanlar ışığın etrafında gülerek toplanmıştı. Bira bardakları masada ve sahnenin üstündeydi: Genç olan dikkatle bazı kâğıtlara bakıyordu, ötekiler onunla masanın üstüne eğilmişti.

İçeriye girdiğimde bana baktılar; sanki davetsiz bir misafir gibi, onları görünce geri dönmem gerekirmiş gibi tozlu odanın alacakaranlığında baktılar. Ama ben Almanca:

“Bakabilir miyim?” diye sordum.

Hâlâ beni görmek ya da duymakta isteksizdiler.

“Ne diyorsun?” dedi küçük olan yanıt olarak.

Ötekiler kuşkucu hayvanlar gibi durup izledi.

“İçeri gelip bakıp bakamayacağımı soruyorum,” dedim Almanca. Sonra rahatsız olup İtalyanca, “Bir oyun hazırlıyormuşsunuz, pansiyoncu kadın söyledi,” dedim.

Büyük, boş ve karanlık oda ardımda kalmıştı; İtalyanlar karşımda duruyordu, masadaki lambanın ışığında. İsteksiz, görmeyen gözlerle izlediler. Ben yalnızca davetsiz bir misafirdim.

“Yalnızca öğreniyoruz,” dedi genç olan.

Gitmemi istiyorlardı. Ama ben kalmak istiyordum.

“Dinleyebilir miyim?” diye sordum. “Odada, kapalı kalmak istemiyorum.” Başımın bir hareketiyle içerdeki pansiyon odasını işaret ettim.

“Evet,” dedi genç ve akıllı adam. “Ama yalnızca kendi bölümlerimizi okuyoruz.”

Hepsi bana karşı daha arkadaşça davranmaya başladı, beni kabul ettiler.

“Alman mısın?” diye sordu gençlerden biri.

“Hayır, İngilizim.”
“İngiliz mi? Ama İsviçre’de yaşıyorsun.”
“Hayır, İtalya’ya yürüyorum.”
“Yürüyerek mi?”
Hepsi kocaman gözlerle bana baktı.
“Evet.”
Böylece onlara yolculuğumu anlattım. Şaşırdılar. Niçin yürümek istediğimi tam olarak anlamadılar. Ama Lugano’ya, Como’ya ve ardından Milano’ya gitme düşüncesi onları mutlu etti.
“Neredensiniz?” diye sordum.
Hepsi Verona ve Venedik arasındaki köylerdendi. Garda’yı görmüşlerdi. Onlara orada kalışımı anlattım.
“Şu dağlardaki köylüler,” dediler, “eğitimsiz insanlar. Daha çok yabani bir topluluk.”
Neşeli bir aşağılamayla konuştular.
Paolo’yu, Il Duro’yu ve Signor Pietro’yu, padrone’mizi, düşündüm ve onları eleştiren bu işçi ellerine kızdım.
Prova yaparlarken sahnenin bir kenarına oturdum. Zayıf ve akıllı adam Guiseppino, grubun lideriydi. Ötekiler bölümlerini, bir seferde yalnızca bir sözcüğü gören, daha sonra bir anlam oluşturmak için bu sözcükleri bir araya getiren bir köylü gibi çalışkan ve tutarsız bir biçimde okuyordu. Oyun karnaval için yazılmış, bir penilik kitapçıklara basılmış, amatör bir melodramdı. Bu ikinci okumalarıydı; heyecanlanan ve kızın önünde kendini gösteren yakışıklı esmer adam –duygusuzluğun katı bir parçası– gülüyor, kızarıyor, sendeliyor ve her şey ona Guiseppino tarafından doğrudan aktarılana dek hiçbir şey anlamıyordu. Sarışın ve şişman adam daha çalışkandı. O kendi bölümüne çalışıyordu. Öteki iki adam daha arkadaydı.
En güvenilir olanı Alberto adındaki sarışın ve şişman adamdı. Onun bölümü o kadar da önemli değildi; bu yüzden yanımda oturabilir ve benimle konuşabilirdi.
Hepsinin köydeki fabrikada –sanırım ipek fabrikasıydı– işçi olduklarını söyledi. Otuz ya da daha fazla aileden oluşan bir İtalyan topluluğuydular. Hepsi farklı zamanlarda gelmişti.
Guiseppino buradakilerin en eskisiydi. On bir yaşında ebeveyniyle gelmişti, İsviçre okuluna gitmişti. Bu yüzden çok iyi Almanca konuşuyordu. Akıllı bir adamdı, evliydi, iki çocuğu vardı.

Alberto yedi yıldır vadideydi; genç kız, Maddelena ise on yıldır. Genç kızın heyecanıyla yüzü kızaran esmer Alfredo ise dokuz yıldan beri köydeydi. Erkekler içinde yalnız o evli değildi.

Ötekiler hep İtalyanlarla evlenmişti. Hepsi gürültülü fabrikanın yanında pencereleri sarı parlayan o büyük yerde oturuyordu. Hep birlikte, iç içe yaşıyorlardı; artık buralı olmuş Guiseppino hariç hiçbiri birkaç sözcük dışında Almanca konuşamıyordu.

İsviçre'de sürgünde olan bu İtalyanların arasında olmak çok tuhaftı. Esmer ve bekâr olan Alfredo geleneklere bağlı biriydi. Ama o bile sanki onu da içine alan –onun kadar duyusal– yeni ve daha büyük bir istek varmış gibi bu yeni amaca garip bir biçimde boyun eğmişti. Onayını kendisinin çok ötesinde, kendisinden uzak bir şeye verir gibiydi. Bu yönüyle, kendini dıştaki bir anlayışa bırakmasıyla, Il Duro'dan farklıydı.

Onları; sıcak, parıltılı ve yumuşak, hep sessiz, hazır ve yansız davranan Guiseppino'nun çevresinde dolanan İtalyanları görmek tuhaftı. Yüzünde onu ötekilerden ayıran ve onların arasında kalıcı ve sonsuz kılan bir amaç ve kendini adama vardı. Kavgaya başladılar; Guiseppino bir süre kavga etmelerine göz yumdu, sonra onları çağırdı. Asıl amaca az çok bağlı kaldıkları ve oyunla bir ilgisi olduğu sürece istediklerini yapmalarına izin verirdi.

Bütün bu zaman boyunca bira ve içki içtiler. Alberto barmenleriydi: Sürekli bira bardaklarıyla dışarıya çıkıyordu. Maddelena'nın küçük bir bardağı vardı. Sahnenin ışığında bu küçük grup büyük salonun boş karanlığınca terk edilmiş bir biçimde okuma ve prova yaptı; sigara içti. İsviçre'nin çoraklığından uzakta, dışlanmış, tuhaf, minik ve acınacak bir büyülü ülke. Kayanın yarıldığı ve içinden ortaya büyülü bir yeraltı dünyasının çıktığı eski masallara inanabilirdim.

Heyecanlı ve yakışıklı, sıcaklığıyla her yeri kuşatan Alfredo güldü, oyundaki rolünü yaptı, aptalca güldü ve sonra yeniden kendini rolüne verdi. Ağır kanlı ve çalışkan Alberto canlılığın kıvılcımıyla ve doğal bir yoğunlukla yanıt verdi ve hareketini yaptı; Maddelena başını Alfredo'nun göğsüne yasladı; ötekiler harekete geçti ve oyun yarım saatte epey ilerledi.

Çevik ve canlı Guiseppino hep merkezdeydi. Ama neredeyse görünmezdi. Şimdi düşündüğümde onu pek hatırlamıyorum, yüzlerindeki ışıkla ve hareket eden kol ve bacaklarıyla yalnızca öbürlerini hatırlıyorum. Yüksek ve kötü bir sesle konuşan, Alfredo'nun göğsüne düşen kaba ve itici Maddelena'yı hatırlıyorum. Heyecanlandığında kızaran yüzüyle, ıslanan

ağzıyla ve nemlenen gözleriyle daha çok bir kadına benzeyen yumuşak ve duyarlı Alfredo'yu. O şişman sıradanlığına güzellikle dokunan hareketlerindeki yalınlıkla ağır kanlı ve çalışkan Alberto'yu görüyorum. Sonra o sıcak duyguları ve telaşlarıyla çekingen, çabuk coşan öteki iki adam var. Hepsinin yüzleri ışıkta belirgin, bedenleri ortada ve olağandışı.

Guiseppino'nun yüzü solgun bir parlaklıktı; kırmızı korlar içinde bir parlaklık; bedeni gölge gibi solup gidiyordu. Dirençli ve sert varlığı kadın dışında hepsine etki ediyordu. Ötekiler mahzun ve sakinleşmişti; bu küçük liderin isteği üzerine kısmen değişmişlerdi. Alev almazlardı; yumuşak bir maddedendiler.

Pansiyondaki genç kadın –pansiyoncu kadının yeğeni– aşağıya geldi ve oda boyunca seslendi.

"Buradan gideceğiz şimdi," dedi Guiseppino bana. "On birde kapanıyor burası. Ama ilerideki mahallede bütün gece açık başka bir yer var. Bizimle gelip biraz şarap içsene."

"Ama," dedim, "yalnız olmak istersiniz."

Onlarla gitmem için ısrar ettiler, beni eğlendirmek istiyorlardı. Ağzı ıslak, utangaç Alfredo evlerinden, kendi köylerinden şarap, gerçek kırmızı İtalyan şarabı içmem için ısrar ediyordu. Reddetmemi kabul etmediler.

Pansiyoncu kadınla konuştum. On ikiye kadar dönmem gerektiğini söyledi.

Gece karanlıktı. Yolun aşağısında ırmak akıyordu, suyun öbür yakasında solgun, titrek ışıklar saçan büyük fabrika vardı; insan, çalışan makineleri ışıklı pencerelerden belirsizce görebiliyordu. İtalyanların yaşadığı büyük apartman yakındaydı.

Irmak kenarında yayılmış köyden, küçük köprüden geçtik, sonra da bu akşamüstü aşağıya indiğim dik tepeden yukarıya çıkarak kahveye vardık. İçerisi bir Alman birahanesinden çok farklıydı; ama bir İtalyan kahvesine de benzemiyordu. Işıklı, yeni ve temizdi; masalarda beyaz ve kırmızı örtüler vardı. Kahvenin sahibi ve onun kırmızı saçlı güzel kızı içerdeydi.

İtalya'nın o sıcak ve canlı rahatlığıyla selamladı herkes birbirini. Ama öte yandan da sanki içine kapalı özel bir topluluk oluşturmuş gibi kendilerini tüm dünyadan çekmişlerdi; üstlerinde hafif bir geri çekilme, kuşku vardı.

Alfredo heyecanlıydı. Paltosunu çıkardı. Kırmızı saçlı kız bize bir litrelik kırmızı şarap getirirken hepimiz rahat, uzun bir masada oturmuştuk. Başka masalarda adamlar eski Napolitan kartlarıyla[167] iskambil oynuyordu. Onlar da İtalyanca konuşuyordu. İsviçre'nin bu soğuk karanlığında sıcacık ve kıpkırmızı bir İtalya vardı.

"İtalya'ya gittiğinde," dediler, "bizden selam söyle, güneşi ve toprağı selamla; l'İtalia."

Kadehlerimizi İtalya'ya kaldırdık. Selamlarını benimle yolladılar.

"Bilirsin İtalya'da güneş vardır, güneş," dedi Alfredo bana. Islak ağzıyla çok derinden etkilenmiş bir biçimde, çakırkeyif.

Bu bana Enrico Persevalli'yi ve onun Hortlaklar'ın sonundaki korkunç çığlığını hatırlattı:

"Il sole, il sole!"[168]

Böylece bir süre daha İtalya'dan konuştuk. İtalya'yla ilgili acı veren bir duyarlılıkları vardı; üzgün ve ezik bir halleri.

"Geri dönmek istemiyor musunuz?" diye sordum onlara, bana açıkça söylemeleri için baskı yaparak. "Bir zaman sonra geri dönmeyecek misiniz?"

"Evet," dediler, "döneceğiz."

Ama mahzun ve baskı altında konuşuyorlardı. İtalya'dan, şarkılardan ve karnavaldan söz ettik; ayrıca yiyeceklerden, polenta'dan ve tuzdan konuştuk. Benim büyük polenta dilimlerini iple keser gibi yapmama güldük. Bu, onları mutlu etti: Onları İtalyan mezzo-giorno'ya,[169] campanile'de[170] çınlayan çanlara, tarladaki ağır işten sonra yemek yemeye götürdü.

Geçmişinden, yarattığı koşullardan kaçmaya çalışan bir insanın geçmişine karşı duyduğu hafif acıyı, hor görmeyi ve sevecenliği duyarak güldüler.

İtalya'yı tutkuyla seviyorlardı; ama geri dönmeyeceklerdi. Kanları ve tüm duyuları İtalyandı; İtalyan gökyüzüne, İtalyancaya ve oradaki yaşama ihtiyaçları vardı. Duyuları olmadan çok zor yaşarlardı. Beyinleri gelişmemişti, zihinsel olarak hepsi birer çocuktu. Sevecen, saf ve kırılgan çocuklar. Ama duyularına bakıldığında hepsi birer olgun erkekti. Duyusal olarak tam gelişmişlerdi.

Yine de minik bir çiçek, yeni bir ruhun çiçeği, onların içlerinde açmak için uğraşıyordu. İtalya'daki temel özellik çoktanrılı ve duyusal oluştur; en büyük güç simgesi cinselliktir. Çocuk neredeyse Hıristiyan olmayan bir simgedir: O, üremede erkeğin sonsuz yaşamının zafer simgesidir. Haça tapınmak İtalya'da hiçbir zaman çok ilgi görmedi. Kuzey Avrupa'nın Hıristiyanlığı burada hiç yer bulamadı.

Şimdi Kuzey Avrupa kendi Hıristiyanlığına onu reddederek sırtını çevirdiğinde İtalyanlar onlara hâlâ hükmeden duyularına karşı tüm güçleriyle savaşıyor. Kuzey Avrupa –Nietzsche'den nefret etsin ya da etmesin– Dionistik heyecan için bağrışır ve onu kendinde uygularken, Güney Avrupa, Dionisos'tan, yaşamın ölüm üzerindeki zaferinden ve üremeyle elde edilen ölümsüzlükten kaçıyor.

İtalya'nın bu evlatlarının asla geri dönmeyeceğini görebiliyorum. Paolo ve Il Duro gibi adamlar yalnızca geri dönmek için uzağa gitti. Eski geleneklerin baskısı onlar için çok güçlüydü. Adına ister vatan sevgisi, ister köyünün sevgisi, campanilismo,[171] deyin; bu, Hıristiyanlığın insanın kendi ölümüyle ve toplumsal sevgisiyle ölümsüzlüğe ulaşma öğretisine karşı duran eski, çoktanrılı kültürün ve üremeyle elde edilen ölümsüzlüğün baskısıydı.

Ama "John" ve bu İtalyanlar bir kuşak daha gençti; onlar geri dönmeyecekti, en azından eski İtalya'ya. Amerika'nın ve kuzey ülkelerinin soğuk maddeciliğinden tüm sinirleri ve lifleriyle ürküp geri çekilebilirlerdi,

acı çekebilirlerdi ve acı çektiler de. Ama yine de istedikleri şey için buna katlanırlardı. "John"un sokakta kavga ederken yaşadığı gibi ya da bu adamların fabrikada çalışarak bu karanlık, kasvetli ve soğuk İsviçre vadisinde sıkıştıkları gibi bedenleri acı çekebilir, ölümü görebilirdi. Ama bundan yeni bir ruh doğacaktı.

Alfredo bile yapısı gereği Il Duro tipindeki insanlara ait olmasına, tamamen duyusal olmasına karşın bu yeni işleyişe boyun eğmişti. Ama Guiseppino'nun etkisi altında doğacak bu yeni ruh için nadasa bırakılmıştı.

Ötekiler hafif çakırkeyif olduklarında, Guiseppino benimle konuşmaya başladı. Onda sürekli yanan bir ateş, beynin ve ruhun ateşi, yeni ve duru bir şey –beyni biraz daha gelişmiş ötekiler dışında duygulu Alfredo'yu bile etkisi altına alan bir şey– vardı.

"Sa Signore,"[172] dedi bana Guiseppino. Neredeyse işitilmez ve görünmez bir biçimde. Bana seslenen bir ruh gibi. "l'uomo non ha patria"[173] –insanın yurdu olmaz. İtalyan hükümeti bizimle ne yapacak ki? Bir hükümet ne demektir ki? Bizi çalıştırırlar, aylığımızın bir kısmını bizden alırlar, bizi askere alırlar. Ne için? Ne işe yarar ki hükümet?"

"Askere gittin mi?" diye araya girdim.

Gitmemişti, hiçbiri gitmemişti: İşte bu yüzden İtalya'ya geri dönemiyorlardı. Şimdi her şey ortadaydı; bu, sevdikleri ülkelerinden konuşurken duydukları tuhaf çekinmeyi açıklıyordu. Tıpkı vatanları gibi yitirilmiş ve ellerinden alınmış anne babaları vardı.

"Ne iş yapar ki devlet? Vergi toplar, ordusu ve polisi vardır, yollar yapar. Biz ordusuz da yapabiliriz, kendimizin polisi olabiliriz, kendi yollarımızı yapabiliriz. Bir devlet nedir ki? Kim ister onu? Yalnızca haksız olanlar, başkalarının üzerinde baskı kurmak isteyenler. Devlet, haksızlığın ve yanlışın aracıdır."

"Burada, bu köyde, otuz tane İtalyan ailesi var. Onlar için devlet yok, bir İtalyan devleti yok. Biz burada beraber, İtalya'dan daha iyi yaşıyoruz. Daha varlıklıyız ve daha özgürüz, polisimiz yok, işlemeyen yasalarımız da. Birbirimize yardım ediyoruz, aramızda yoksul olan yok."

"Niye bu devletler onlardan yapmalarını istemediğimiz şeyleri yapıyor? Eğer hepimiz İtalyansak Cirenaica'da[174] savaşmamalıyız. Bunu yapan hükümetler. Konuşuyorlar, sürekli konuşuyorlar ve işleri bizlere yaptırıyorlar. Ama biz onları istemiyoruz."

Öbürleri, anlamadığı şeyler için kendini sorumlu hisseden çocukların korkunç ağırbaşlılığıyla masanın çevresinde çakırkeyif oturuyordu.

Yerlerinde yana dönerek, acıyı ve mahkûmiyeti çağrıştıran hareketlerle kıpırdandılar. Yalnızca elini benimkinin üstüne koymuş Alfredo gösterişli bir biçimde güldü. Yapılı omzunun bir silkinmesiyle tüm devletleri yerle bir edecekti, sonra da bir eğlence düzenleyecekti. Ama ne eğlence! Bana doğru ıslak ağzıyla güldü.

Guiseppino, bu sarhoşlukla gelen güven boyunca sabırla bekledi. Onun solgun berraklığı ve güzelliği ötekinin pembe ve yumuşak yakışıklılığı yanında bir yıldıza benziyordu; sürekliydi. Bana bakarak sabırla bekledi.

Konuşmayı sürdürmesini istemiyordum, ona yanıt vermek istemiyordum. İçinde yeni bir ruh, tuhaf ve biraz da korkutucu bir şey hissediyordum. Çok ötemdeki bir şeyi istiyordu. Ruhum geceleyin çaresizce ağlayan bir çocuk gibi gözyaşlarına boğulmuştu. Tepki veremiyordum. Bana, İngilize, eğitimli adama onaylanma isteğiyle bakıyordu. Ama onu destekleyemiyordum. Gerçek ve yıldız gibi bir ruhun doğuşuna doğru yapılan çabaları biliyordum. Ama sözlerinde onu doğrulayamıyordum. Ruhum yanıt veremiyordu. İnsanın kusursuzluğuna inanmıyordum. İnsanlar arasındaki sonsuz uyuma inanmıyordum. Bu inanç, onun yıldızıydı.

Neredeyse gece yarısı oldu. Bir İsviçreli geldi ve bira istedi. Çevredeki İtalyanlar tuhaf bir suskunluğun içine girdi. Ben artık gitmeliydim.

Daha fazla bilginin temsilcisi olarak gördükleri benimle inançla, sıcak bir biçimde el sıkıştılar. Ama Guiseppino'nun yüzünde sakin bir geri çekilme, hayal kırıklığında bile süren bir inanç vardı. Bana Cenova'da basılan bir anarşist gazetesinin küçük bir kopyasını verdi. Sanırım adı L'Anarchista'ydı.[175] Şöyle bir göz attım. Tumturaklı sözlerle İtalyanca yazılmış, basit bir gazeteydi. Tüm bu İtalyanlar anarşistti.

Koyu İsviçre karanlığında önce tepeden aşağıya, ufak köprüye doğru, sonra da düzensiz, taşlı sokak boyunca koştum. Düşünmek istemiyordum, bilmek istemiyordum. Hareketlerimi tutuklamak, onları âna ve maceraya sıkıştırmak istiyordum.

Pansiyonun kapısındaki taş merdivenlere geldiğimde karanlıkta iki kişi gördüm. Birbirlerine iyi geceler dileyip ayrıldılar; sonra kız kapıyı çaldı ve adam ortadan kayboldu. Sevgilisinden ayrılan kız, pansiyoncu kadının yeğeniydi.

Taş merdivenlerin tepesinde, gecenin karanlığında kilitli kapının önünde bekledik. Irmak aşağıda şırıldıyordu. Sonra girişin içinden çılgınca bir bağırış ve hırıltı geldi; sürgüler henüz çekilmemişti.

"Gelen, şu tuhaf adam," diye seslendi kız.

Sonra yine kızgın hırlamalar ve pansiyoncu adamın çılgın sesi geldi:

“Bekleyin, orada durun. Bu kapı yeniden açılmayacak.”

“Adam burada,” diye yineledi kız.

Daha fazla ses ve hareket duyuldu ve kapı birdenbire açıldı. Adam bir süpürgeyle üstümüze yürüdü. Bu, yarı aydınlanmış girişte tuhaf bir görüntüydü. Durup anlamsızca baktım. Adam elinde salladığı süpürgeyi düşürdü ve sanki bir büyüyle bana bakarak yere yığıldı. Delice mırıldanmayı sürdürdü. Kız beni geçip ilerledi ve adam hırıldadı. Sonra fırçayı aldı. Bir yandan bağırarak:

“Geç kaldın, kapı kapandı, açılmayacak. Polis çağıracağız. Saat on ikide kapı kapanmalı, yeniden açılmamalı. Eğer geç kaldıysan, dışarıda bekle.”

Hırıldayarak ve sesini artırarak mutfağa gitti.

“Odanıza mı çıkıyorsunuz?” diye sordu pansiyoncu kadın soğuk bir sesle ve beni yukarıya götürdü.

Oda sokağa bakıyordu ve temizdi; ama daha önce içinde domuz yağı ya da süt bulunan şimdiyse yıkanmak için kullanılan büyük teneke çok çirkindi. Buna karşın yatak yeterince rahattı ve önemli olan tek şey de buydu.

Adamın bağırdığını duydum. Uzun süren yumruklama sesleri geldi. Güm-güm-güm. Bu seslerin nereden geldiğini merak ettim. Nerede olduğunu tahmin edemiyordum; çünkü odam başka bir büyük odanın arkasındaydı. Kapıya gidebilmem için iki yatağın ötesindeki büyük odadan geçmeliydim. Bu yüzden her şeyin nerede olduğunu tam olarak söyleyemiyorum.

Merak ederken uykuya dalmışım.

Sabah uyandım ve o büyük tenekede yıkandım. Bir pazar sabahıydı. Sokakta yürüyen birkaç insan gördüm. İngiltere’deki bir pazar gününe benziyordu. Hemen bu düşünceden uzaklaştım. İtalyanların hiçbirini göremedim. Büyük ve kasvetli fabrika ırmak kenarında duruyordu; çamur rengindeki büyük taş apartmanlar da onun yanında. Köy uzak düşmüş, ayrı kalmış bir İsviçre sokağıydı. Neredeyse hiç dokunulmamış...

Pansiyoncu sabah kendi halinde, hatta arkadaşçaydı. Benimle konuşmak istiyordu. İlk sorusu botlarımı nereden aldığım oldu. Ona Münih’ten aldığımı söyledim. Peki ne kadardı fiyatı? Ona yirmi sekiz mark tuttuğunu söyledim. Çok etkilenmişti: Bu kadar güzel botlar, bu kadar yumuşak ve güzel bir deri. Uzun zamandır böyle güzel botlar görmemiş.

Sonra botlarımı temizleyenin o olduğunu anladım. Onu, parmaklarını, botlarımın üzerinde hayretler içinde gezdirirken hayal edebiliyordum. Onu sevdiğim söylenebilir. Doğasındaki güzelliği ve hayal gücünü görebiliyorum. Ama içkiyle yoldan çıkmış, insanlıktan uzaklaşmıştı. Köyden nefret ettim.

Kahvaltı için ekmek, tereyağı, iki kilodan fazla peynir ve taze, tatlı kekler koymuşlardı. Onları yedim, memnundum. Yiyecekler güzeldi.

Pazar giysileri içinde köyden bir grup genç geldi. Üstlerinde pazar günü ciddiliği vardı. Bana pazar günleri İngiltere'de yaşamın üstüne çöken ciddiliği ve tuhaf bilinçliliği hatırlattı. Pansiyoncu adam gömleğinin üstünde iliklenmemiş yeleği, kocaman göbeği, dağılmış yüzüyle sürekli konuşarak ve sorular sorarak oturuyordu.

Birkaç dakika sonra Tanrı'ya, hiç kimseye ait olmayan ve insanı öteki insanlardan uzaklaştıran yollar için teşekkür ederek yeniden yollara düştüm.

İtalyanları görmek istemiyordum. İçimde bir şey bağlanmıştı, onları yeniden görmeye dayanamazdım. Onları çok seviyordum; ama onların yaşamlarının nasıl olacağını ve geleceklerini düşünürsem, beynim herhangi bir nedenden dolayı otomatik olarak duruyordu. Ne zaman beynimi İtalyanlara çevirsem, sanki olumsuz bir manyetik alan beynimi tutukluyor ve onun çalışmasını önlüyordu.

Niçin böyle olduğunu bilmiyorum. Ama onlara yazamam, onları düşünemem, onların verdiği gazeteyi –o gazete İtalya'dayken aylarca çekmecemde durmasına ve arada bir ondan bir iki satır okumama karşın– okuyamam. Sık sık aklım o topluluğa, provasını yaptıkları oyuna, kahvedeki şaraba ve o geceye takılıyor. Ama hafızam onlara değdiği anda tüm ruhum duruyor ve duyarsızlaşıyor, daha fazla devam edemiyorum. Şimdi bile hâlâ onları tam olarak düşünemiyorum. İsteksizce uzaklaşmak istiyorum. Bunun niye böyle olduğunu bilmiyorum.

Dönüş Yolu

İnsan yürüdüğünde batıya ya da güneye gitmelidir. Kuzeye ya da doğuya gitmek kör noktaya doğru ilerlemektir.

Haçlılar evlerine doyuma ermiş olarak döndüklerinden beri bu böyledir ve Rönesans batı göğünü gelecek için bir kemer olarak görmüştür. Bugün de böyledir. Güneye ve batıya doğru ilerlemeliyiz.

İtalya’dan Fransa’ya yolculuk etmek iç karartıcı ve üzücüdür. Ama güneye, İtalya’ya, güneye ve batıya doğru ilerlemek mutluluk vericidir. Batıya doğru gitme düşüncesinde, –bu Cornwall ya da İrlanda bile olsa– bir çeşit yücelme vardır. Bu, güneybatı ve kuzeydoğunun iki zıt kutup olmaları gibidir. Ruhlarımız için pozitif yön güneş batışında güneybatıdır. İsviçre’den yürürken –burası her ne kadar bir kasvet vadisi olsa da– her adımımın altında ilerlemenin sevinciyle bir ışık yanıp söndü.

İtalyanların yaşadığı vadiden ayrıldığımda pazar sabahıydı. Irmağın üstünden Luzern’e doğru hızlıca yol aldım. Sırtımda eşyalarımla tepelere tırmanmak ve açık havada yürümek güzeldi. Yolun kenarındaki ağaçlar gürdü. Henüz özgür değildim. Bir pazar sabahıydı. Çok sessizdi.

İki saat sonra kabartmalı bir haritadakine benzer tepecikleriyle uçsuz bucaksız yayılmış olan Zürich’in uzun gölü kıyısında, vadiye bakan tepenin üstündeydim. Ona bakmaya katlanamıyordum, çok küçüktü ve gerçek gibi değildi. Sanki her şey yalanmış gibi bir duyguya kapıldım. Her şey sanki ezmek istediğim ve tepesinden baktığım bir kabartmalı haritaydı. Benimle gerçek arasına girmiş gibiydi. Burasının gerçek dünya olduğuna inanamıyordum. Sanki gerçek görüntüyü saklamak için duvara çizilmiş sıkıcı bir manzaraydı; her şey uydurmaydı.

Tepenin öteki tarafına giderek yoluma devam ettim ve oradan da baktım. Orada da dumanlı tepeler ve ayna gibi bir göl vardı. Ama tepeler daha yüksekti: Büyük olan Rigi’ydi. Tepeden aşağıya indim.

Bereketli bir tarla ve birkaç köy vardı. Kilise yukarıdaydı. Kiliseye gidenler evlerine dönüyordu: Yünlü siyah kumaşlar içinde, ellerinde şemsiyeleriyle ve başlarında baca külahına benzer şapkalarıyla erkekler ve çirkin giysiler içinde kitap ve şemsiye taşıyan kadınlar. Sokaklar bu siyah giysili adamlar ve sert kadınlarla donanmıştı; her şey bir pazar günü sessizliğine dönmüştü. Bundan nefret ettim. Bu, bana pazar günleri süründüren bir kramp gibi üstümüze çöken, çocukluğumdan tanıdığım

anlamsız, “uygun ve edepli davranış”ı hatırlatır. Anlamsız yüzleriyle evlerindeki pazar akşamı yemeklerine giden siyah kumaşlar içindeki bu yaşlı insanlardan tiksindim. Bu köylerin verdiği duygudan, rahat, zengin, temiz ve edepli oluşlarından tiksindim.

Botlarım iki başparmağımı acıtıyordu. Bu hep olur. Sığ ve geniş bir vadi yatağına, bir bataklığa geldim. Köyden çıktıktan bir buçuk kilometre sonra ırmak kenarındaki taş bir köprüye oturdum, mendilimi yırttım ve başparmaklarımı sardım. Ben parmaklarımı sararken siyah adamlardan iki tanesi kollarının altında şemsiyeleriyle köy yolundan bana doğru yaklaştı.

Beni o kadar kızdırdılar ki botlarımı aceleyle bağlamak zorunda kaldım; onlar bana yaklaşmadan önce ben yeniden yürüyüp gittim. Yürümelerine ve konuşmalarına dayanamıyordum. Unlu ağızlarıyla titreyerek konuşuyorlardı.

Sonra yağmur yağmaya başladı. Minik bir tepeden aşağıya iniyordum. Bir çalının altına oturdum ve dalların uçlarından suların damlamasını izledim. Orada evsiz, yersiz yurtsuz olmaktan, yolun kenarındaki ağaçların altında çömelmekten çok memnundum. O kadar memnundum ki kendimi dünyayı miras alan yumuşak huylu bir insan gibi hissettim.[176] Kimileri paltolarının yakalarını yukarıya kaldırarak gittiler; yağmur onların siyah omuzlarını daha da karartıyordu. Beni görmediler. Bir hayalet olarak güvende ve onlardan uzaktaydım. Zürich’ten aldığım yemeğin geri kalanını yedim ve yağmurun dinmesini bekledim.

O yağışlı pazar öğleden sonrasında dingin ve bitkin insanları, tramvayların geçtiği çirkin yolu geçerek küçük bir göle geldim. Kasaba yakınlarında pazar gününün ağırlığı katlanılmazdı.

Sazlıklı göl kıyısından kıyı boyunca yürüdüm. Çay içmek için su kenarında küçük bir kır evine girdim. İsviçre’de her ev bir kır evidir.

Bu eve, iki yaşlı kadın ve ayaklarını kirletmemesi gereken bir köpek tarafından bakılıyordu. Burada mutlu oldum. Çayın yanında jambon ve çok hoşuma giden ballı keklerden verdiler. İki yaşlı kadın hareketli köpeğin ardından iki kuru yaprak parçası gibi dönerek yerlerinde kıpırdanıyordu.

“Niçin dışarı bırakılmıyor bu köpek?” diye sordum.

“Çünkü dışarısı yağmurlu,” diye yanıtladılar, “sonra öksürüp hapşırıyor.”

“Hem de mendili olmadan. Hiç hoş değil,” dedim.

Bir süre sonra yakınlaştık.

“Avusturyalı mısınız?” diye sordular.

Onlara Graz'lı olduğumu, babamın Graz'da doktor olduğunu ve Avrupa ülkelerini zevk için yürüyerek dolaştığımı söyledim.

Böyle söyledim; çünkü sürekli yürüyen Graz'lı bir doktor[177] tanıyordum. Bu iki kadına karşı bir İngiliz olmak istemedim. Başka bir şey olmak istedim. Birbirimize güvendik.

Bana tuhaf ve eski bir havada ziyaretçilerini –üç hafta boyunca her gün balık tutmaya giden ve hiçbir şey yakalayamadan dönen adamı– ve daha pek çok önemsiz şeyi anlattılar. Sonra bana ölmüş üçüncü kardeşlerinden söz ettiler. İnsan onun boşluğunu hissedebilirdi evde. Ağladılar ve ben, Graz'dan gelen Avusturyalı, gözyaşlarımın masaya aktığını tüm şaşkınlığıma karşın hissettim. Ben de çok üzgündüm ve bu yaşlı kadınları teselli etmek için öpebilirdim.

"Yalnızca cennette hava ılıktır, yağmur yağmaz ve kimse ölmez," dedim ıslak yapraklara bakarak.

Sonra oradan ayrıldım. Geceyi bu evde geçirebilirdim. Bunu istedim de. Ama Avusturyalı karakterim çok fazla gelişmişti.

Bu yüzden kasabadaki kötü pansiyona gittim. Ertesi gün Luzern'e gitmek için berbat oteliyle iğrenç gözüken Rigi'nin[178] arka tarafına tırmandım. Rigi'de Almanca bilmeyen ve Fransızca konuşan birini bulamadığı için de yolunu yitirmiş, genç bir Fransıza rastladım. Bir taşa oturup konuştuk. Onu Cezayir'deki kışlasında ziyaret edeceğime söz verdim. Napoli'den Cezayir'e gemiyle gidecektim. Adresini kartına yazdı, bölükte benimle tanıştıracağı, bir ya da iki hafta kalırsam birlikte iyi vakit geçireceğimiz arkadaşları vardı.

Cezayir, Rigi'de üzerinde oturduğumuz kayadan, aşağıdaki gölden ve ötedeki dağlardan çok daha gerçekti. Cezayir, orayı hiç görmediğim halde gerçekti ve arkadaşım, kartını kaybettiğim ve adını unuttuğum halde, sonsuza dek benim arkadaşımdı. Askerlik hizmetine başlamadan önce ilk yurtdışı gezisini yapan Lyon'lu bir devlet memuruydu. Bana yolculuk biletini gösterdi. Sonra ayrıldık; çünkü o Rigi'nin tepesine çıkmalıydı, ben de aşağıya inmeliydim.

Luzern ve gölü sütlü çikolatanın sarıldığı kâğıt gibi sinir bozucuydu. Bir gece bile uyuyamadım. Gölde çalışan vapura binip son durakta indim. İyi bir Alman pansiyonu bulup mutlu oldum.

Pansiyonda yüzü güneşten yanmış ve şişmiş, zayıf, genç bir adam vardı. Onu Alman bir turist sandım. Yeni gelmişti. Ekmek yiyip süt içiyordu. İkimiz yemek salonunda yalnızdık. Resimli bir gazeteye bakıyordu.

Göldeki vapurun çalıştığını duyup, karanlıkta kırmızı beyaz ışıklarını yaydığını görünce, “Vapur bütün gece burada duruyor mu?” diye Almanca sordum.

Ekmek ve sütünün üstünden yalnızca başını salladı; kafasını kaldırmadı.

“İngiliz misiniz?” diye sordum.

Yalnızca bir İngiliz, yüzünü bir kâse süt içine gömerdi ve kırmızı kulaklarını acı veren bir şaşkınlıkla sallardı.

“Evet,” dedi, “İngiliz.”

Sonra aniden Londra şivesiyle konuşmaya başladım. Sanki kendimi Londra metrosunda bulmuş gibiydim.

“Ben de öyle,” dedim. “Nereden geldiniz?”

Planlarını açıklayan bir general gibi anlatmaya başladı: Furka Geçidi’nin çevresinden yürümüştü, dört ya da beş gündür yürüyordu. Çılgıncasına yürüyordu. Ne Almanca biliyordu, ne de bu dağlar hakkında herhangi bir şey: Tek başına çıkmıştı yola. On beş günlük bir tatili vardı. Furka’dan Rhone Glacier’e ve sonra Andermatt’tan aşağıya inerek göle gelmişti. Bu son gününde yaklaşık kırk beş kilometre yürümüştü.

“Yorulmadınız mı?” diye heyecanla sordum.

Yorgundu. Güneş ve rüzgâr yüzünde kırmızı bir şişlik yaratmıştı. Yorgunluktan ölmek üzereydi. Son dört günde yüz altmış kilometreden fazla yol almıştı.

“Hoşunuza gitti mi?” diye sordum.

“Evet, böyle yapmak istiyordum.” İstediğini yapmıştı. Ama bunu ne için yapmak istediğini Tanrı bilir. Şimdi Luzern’de geçireceği bir günü, Interlaken ve Bern için de birer günü vardı. Sonra da Londra’ya gidecekti.

Onun için üzüldüm; çok yorgundu ve çok tutkulu.

“Niçin bu kadar çok yürüdünüz?” dedim. “Bir trene binebilirken niçin vadiden aşağıya yürüyerek indiniz? Buna değdi mi?”

“Sanırım evet,” dedi.

Ama aşırı yorgunluktan hasta olmuştu. Gözleri koyulaşmış, görmez olmuştu. Bir kartpostal yazması gerektiğinde sanki kendi yönünü bulur gibi başını ileri attı. Kime yazıldığını görmeyeyim diye kartpostalın arkasını çevirdi; kime yazıldığıyla ilgilenmiyordum, yalnızca onun bu gizlilik konusundaki özeni ve İngiliz tarzındaki hareketi ilgimi çekmişti.

“Ne zaman gidiyorsunuz?” diye sordum.

“İlk vapur kaçta?” dedi ve içinde zaman çizelgesi olan bir rehber çıkardı. Saat yedide ayrılacaktı.

“Niçin bu kadar erken?” diye sordum.

Belirli bir zamanda Luzern’de ve akşam da Interlaken’da olması gerekiyordu.

“Sanırım Londra’ya gidince dinleneceksiniz,” dedim.

Bana soğuk ve uzak bir biçimde baktı.

Bira içiyordum. Onun da bir şey içip içmeyeceğini sordum. Bir süre düşündü, sonra bir bardak sıcak süt daha alacağını söyledi. Pansiyonun sahibi, “Ekmek de ister misiniz?” diye sordu.

İngiliz istemedi. Gerçekten yiyemezdi. Yoksuldu da, parasını idare etmek zorundaydı. Pansiyoncu sütü getirdi ve adamın ne zaman ayrılacağını sordu. Konuşmalarını çevirdim. İngiliz müdahale etmemden biraz rahatsız gibiydi. Kahvaltıda ne yiyeceğini bilmem hoşuna gitmedi.

Onu pençesine almış makineyi hissedebiliyordum. Londra’da bir yılı metroda gidip gelerek, bir odada çalışarak geçirmişti. Sonra iki haftalığına serbest bırakılmıştı. Planlanmış yolculuğuyla, onu idare edecek ve Interlaken’da hediye almasına –onu evine aldığı çanak çömlekle giderken hayal edebiliyorum– yetecek parasıyla İsviçre’ye koşmuştu.

Şaşırtıcı bir yüreklilikle bu tuhaf toprağa ayak basmış, yalnızca İngilizcesi ve sınırlı cüzdanıyla buradaki tuhaf insanları tanımak için gelmişti. Dağların arasından gitmek ve bir buzul geçmek istiyordu. Kendinden geçmiş biri gibi ileriye, durmaksızın ileriye yürümüştü. Adı Excelsior[179] olabilirdi.

Furka’ya varınca yalnızca dağ sırtından yürüdü ve aynı yerden aşağıya indi. Tanrım, bu ruhunu öldürüyordu. İşte yine dağların aşağısındaydı, yolculuğuna yeniden başlıyordu: Vapur ve tren, vapur ve tren ve metro. Yeniden o makinenin içine girene dek.

Gitmesine izin verilmedi, o da bunu biliyordu. Nedeni, kendine işkence edercesine zalim bir yorgunluk, zalim bir cesaret göstermek istemesiydi. Ona Almanca bir soru sorduğumda başını acıyla süt kâsesine eğmiş olan adamın, İngiltere’den yalnız başına, yürüyerek dışarı çıkacağı ilk yolcuğunda böyle bir yürekliliğe niçin ihtiyacı olmasın ki!

Gözleri koyulaşmış ve anlaşılmaz bir yüreklilikle derinleşmişti. Sabaha geri dönüyordu. Geri dönüyordu. Sahip olduğu tüm yüreklilik geri dönmek içindi. Yavaş yavaş ölmesine karşın geri dönecekti. Niçin dönmesin ki? Bu düşünce onu öldürüyordu; demirlerle yüklü olarak yaşamak gibiydi. Ama onun boyun eğmek için, bu biçimde ölmek için cesareti vardı; çünkü bu, onun için hazırlanmış, ona verilmiş bir şeydi.

Yorgunluktan bitkin düşmüş bedenine karşın, masada oturuşu, sütünü içişi ve kusursuz, lekesiz ve utkulu isteğiyle katlanılamayacak biriydi. Yüreğim bu hemşerim için kanayana dek burulmuştu.

Hemen hemen bütün hemşerilerimin yaptığı, benim de yaptığım gibi yaşamak için çalışan bu adamı, bu hemşerimi anlamaya dayanamıyordum. Pes etmiyordu. Tatilinde amacını gerçekleştirmek için yürüyecekti. Çabaları ne kadar zor olursa olsun dinlenmeyecekti, amacından vazgeçmeyecek, planını bozmayacaktı. Zerre kadar bile. İşkence bile olsa, bedeni istediği şeyi gerçekleştirmek zorundaydı.

Bütün bunlar bana aptalca göründü. Ağlamak üzereydim. O yatmaya gitti. Karanlık göl kıyısınca yürüdüm ve pansiyondaki kızla konuştum. Hoş bir kızdı. Burası hoş bir pansiyon ve alçakgönüllü bir yerdi. İnsan mutlu olabilirdi burada.

Sabah hava güneşliydi, göl de mavi. Akşama kadar yolculuğumun neredeyse doruk noktasında olacaktım. Buna sevindim.

İngiliz gitmişti. Defterde adını aradım. Bir memur yazısıyla düzgünce yazılmıştı. Streatham'da[180] yaşıyordu. Birdenbire ondan nefret ettim. Durmadan çalışıp didinen inatçı ahmak! Tüm bu yürekliliği, en üst noktaya varmış bir korkaklıktan başka neydi ki? Ne kötü bir doğası var. İşkenceye dayanıklı, ünlü kötü Kızılderililer gibi gururlu, neredeyse sadist.

Pansiyonun sahibi benimle konuşmaya geldi. Şişman ve saygılıydı. Ona, şişkoluğunu ve bir pansiyoncunun lüks yaşamını aşağılamak için, İngilizin bir tatil içinde tüm yaptıklarını anlattım. Onun bütün bu genişliğinden, rahatlığından elde edebildiğim şu oldu:

"Evet, bu gerçekten kat edilmesi çok uzun bir yol."

Birbirine yakın duran karlı dağlardan geçip vadiden yukarıya doğru yola koyuldum. Ben aşağıdaki karanlık ve soğuk vadi boyunca bir böcek gibi yürürken dağların beyazlığı tepemde parladı.

Sabah erken saatte bir sığır geçmişti. Sığır sürüleri çınıldayan çanlarıyla, yumuşak yüzleri, büyümüş gözleri ve hızlı dönen boynuzlarıyla yoldan aşağıya doğru başıboş geziniyordu. Yollardaki ve ırmak kenarındaki çimenler yemyeşildi; dağ yamaçlarının gölgeleri her iki yanda da çok karanlıktı; gök, karlı yamaçlar ve çıkıntılarla çok yukarılardaydı.

Dünyadan uzak köyler geride kalmıştı, sessiz ve belirsizdiler. Onlarda, eski İngiliz köylerinde de olan unutulmanın, bu dünyadan dışlanmanın getirdiği büyüleyici bir hava vardı. Her şeyi satan ve içinde her şeyin

kokusu olan dükkândan elma, peynir ve ekmek alarak kendimi yeniden evimde gibi hissettim.

Yüksek dağların gölgeleri arasından kilometrelerce yukarıya adım adım tırmanırken Alpler'de yaşamıyor olmama sevindim. Yamaçlardaki köyler ve oralarda yaşayan insanlar sanki orada tepe taklak duruyor, yavaş yavaş aşağı doğru kayıp, uzaklara, denize doğru gitmek zorundaymış gibi görünüyorlardı. Yukarıda, ıslak ve yeşil çimenleriyle ve arkadaki çam ağaçlarıyla yamaçta gelişigüzel dağılmış küçük köyler, aşağılarındaki vadi ve tepelerindeki kayalar dünyadan soyutlanmış insanların geçici yerleşim yerleri gibi duruyor. Orada, üstlerine bir tehdit gibi çökmüş büyük gölgelerle ve güneşin ışınlarıyla bu insanların inatçı olmaları olanaksız gibi görünüyor. Bir beklenti ve geçicilik duygusu var. Sanki dramatik bir isyan çıkmalıymış, dağlar kendi gölgelerine kapanmalıymış gibi duruyor. Vadi yatakları derin mezarlar gibi, dağların yamaçları mezar duvarlarının çökmesi gibi. Büyüleyici karla parlayan dağ dorukları ölüm gibi, sonsuz ölüm gibi duruyor.

Bu göz alıcı karların içinde gölgeler ve kayalarla aşağıya düşmüş, toprağın seviyesini yakalamaya çalışan ölümün kaynağı, çıkış yeri var. Dağlardaki, yamaçlardaki ve vadilerdeki tüm insanlar bu büyük ve çabalayan ölüm dalgasına, yok olmaya ve parçalara ayrılmaya dayanarak yaşıyor.

Bu parçalanmanın, bozulmanın ve soğuk ölümün tek kaynağı tepedeki karlı dağ doruğudur. Burada göklerin öldürücü soğuğundan çıkan beyaz kristallerin bir araya toplanması sonsuza dek sürer; bu, ölümün kendi gücünde yaşamla karşılaştığı durağan bir çekirdektir. Onların beyaz ve parlak ölüm çekirdeklerinden büyük bir akışkan madde aşağıya, yaşama, sıcaklığa doğru akar. Bizler aşağıda, bu akışın karın iğne deliğine döndüğü yerden yukarıya katlanılmaz soğuğa ve ölüme doğru olacağını düşünemeyiz.

Dağların aşağısındaki insanlar ölümü bu akışı içinde, yaşamın tuhaf, gölgelenmiş ve son parçaları içinde yaşıyor gibidirler. Büyük gölgeler onlar üstünde dalgalanır, yukarıdaki ölüm kaynağından[181] aşağıya doğru buza dönmüş suyun akışının kulaklardan silinmez sesi vardır.

Gölgelerin altındaki insanlar, karın keskin kokusu ve buza dönmüş suyun sesiyle yaşayanlar, esmer tenli ve vahşidir. Onlarda çiçek açma ya da çiçeklenme yoktur. Yalnızca bu buz gibi havada üretken bir yaşam için inat etme vardır.

Yerli nüfusun varlığını anlamak güçtür. Her yerde oteller ve yabancılar vardır, bir tür asalaklıktır onların varlığı. Ama yamaçlara ve yarıklara yerleşmiş, görünmez, gölgelenmiş bir dağ nüfusu da vardır. Daha geniş vadilerde yaşayan insanlar arasında bir çeşit içine kapanıklık da hâlâ sürer. Yabancılarla iletişim kurmaksa yeni bir şeydir onlar için. Kasabalardaysa, yalnızca tüccarlar yaşıyor.

Gün boyu yavaş yavaş önce yukarıdaki yoldan –kıvrılan demiryolunun bazen yukarısından bazen aşağısından– giderek, sonra tepe yamacındaki patika –gelip geçenin olmadığı tarlalardaki işçi barakalarından ve köy rahibinin bahçesinden geçen patika– boyunca yürüyerek yukarı tırmandım. Rahip, bir kemeri süslüyordu. O, güneşte sandalyenin üstüne dikilmiş bir çelenkle yukarıya doğru uzanırken, aşağıda duran hizmetçi kadın yüksek sesle konuşuyordu.

Vadi burada genişliyordu, büyük dağ yamaçları geçit vermiş ve doruklar geri çekilmişti. İnsan burada mutlu olurdu. Tepeden aşağıya çabucak inen düz taşların oluşturduğu ince çizginin yanına oturduğumda mutluydum.

Aşağıda bir fabrikası, taş ocağı ya da bir dökümhanesi –uzun ve bacaları tüten bir yer– olan küçük bir kasaba vardı. Bu, beni dağların arasında evimdeymişim gibi hissettirdi.

Bu, yeryüzündeki insanların çirkin ilkelliği, doğal dünya üzerinde endüstri dünyasının korkunç bir acımasızlıkla ilerleyişidir. Çok acı verici bir şey. Sanki insanoğlunun endüstri atağı sürekli ilerleyen bir çeşit çölleşme. Bereketsizlik sonucu yok olma. Keşke yalnızca ufacık parçaları yerine tüm dünya üzerinde söz sahibi olabilseydik!

Her zaman karların parladığı yüksek vadideki küçük, iğrenç ve acımasız fabrikadan geçtim. Çikolata ve oteller için yapılan büyük ilanları geçerek, tünelin başladığı geçidin dik yamacına doğru çıktım. Tünelin ağzındaki köy Göschenen’de, demiryolu, turistler için gelişigüzel düzenlenmiş kır evleri, kartpostallar, müşteri toplayan arabacılar ve onların cılız arabaları, düzensizlik ve her şeyden soyutlanmış bir karmaşa vardı. Nasıl kalabilirdi ki insan burada!

Geçide doğru gittim. Yollarda ve patikalarda ziyaretçi grupları ve kasabalardan gelmiş, gezinen ya da araba süren birbirini tanımaz insanlar vardı. Akşam oluyordu. Büyük demir kapıların bulunduğu boşluğun arasından, öldürülen çok sayıda Rusun[182] anısına asılmış plakanın olduğu patikanın girişine doğru kıvrılan yola yavaşça tırmandım.

Geçidin karanlık ve kayalıklı boğazından çıkarak yukarıdaki dünyaya geldim, yukarıdaki dünya seviyesine. Morumsu ve soğuk bir akşamüstüydü. Tünel girişinin her iki yanında geniş çimenlikler uzanıyordu. Yukarıdaki yol boyunca Andermatt'a gittim.

Her yerde yukarıdaki dünyanın mor ve yalnız, işe yaramaz kısımlarında askerler dolaşıyordu. Kışlaları ve turistler için yapılmış ilk kır evlerini geçtim. Karanlık çöküyordu, Andermatt'ın uzaklarda kalmış, bir yere varmayan sokakları rastlantısal olarak bir araya gelmiş gibi görünüyordu. Evler, oteller, kışlalar, barınacak yerler uygarlık karavanından öylesine yuvarlanmış ve Avrupa'nın bu yüksek, soğuk ve yavan köprüsünden geçmişlerdi.

İki kartpostal aldım, onları dışarıda, soğuk ve mor alacakaranlıkta yazdım. Sonra bir askere postanenin nerede olduğunu sordum. Bana gösterdi. Skegness'a ya da Bognor'a[183] kart yollamak gibiydi.

Kendimi geceyi Andermatt'a geçirme konusunda ikna etmeye çalışıyordum. Ama yapamıyordum. Burası gelişmemiş, boş ve kendi halinde bir yerdi. Sanki yolda giden bir karavandan düşmüş, kenarda unutulmuş büyük mobilyalardı. Alacakaranlıkta kendimi kalmaya ikna etmeye çalışarak sokakta gidip geldim. Ziyaretçiler için yapılmış pansiyon ve kalacak yer ilanlarına baktım. Güzel değillerdi. Bunlardan birine gidemezdim.

Sokağın ilerisinde, büzüşüp yeniden açılan geniş saçaklı, eski ve alçak evlerden geçerek ilerledim. Bir yanda çimenlik, öte yanda karlarla örtülü tepenin kavisi vardı. Noel'de 150-180 santimetrelik karda kayak yapmanın ya da kızakla kaymanın ne muhteşem olabileceğini anlayabiliyordum. Kara ihtiyacımız vardı. Yaz aylarında, kışın getirdiği pisliklerden başka görülecek bir şey yoktu.

Hâlâ karla aydınlanmış tuhaf ve cam gibi parlaklık olmasına karşın alacakaranlık daha da arttı. Ayın bir parçası gökteydi. Fransız turistlerle dolu bir binek arabası yanımdan geçti. Sonsuz ve tıpkı zamanın sesi gibi kendi sesinde çıldıran suyun gürültüsü vardı. Hışırdayan, aceleyle akan ve sendeleyen; ama bir saniye bile duraksamayan zaman gibi... Sonsuzluğa dek süren zamanın bu acelesi, bizim sıcak varlığımızla alay eden, onu parçalayan İsviçre'nin buzlu ırmaklarının sesiydi.

Karanlıkta patikanın iki ayrı yola ayrıldığı –biri Furka Geçidi'ne giden sırt boyunca devam eden yol, öteki soldaki tepeden Gotthard'dan sapan bir

yol– noktada sonsuza dek kıpırtısız duran yıkılmış kalenin bulunduğu küçük köye geldim.

Bu köyde kalmak zorundaydım. Kapıdan aceleyle, kaçamak bakan bir kadın gördüm. Pansiyoner aradığını biliyordum. Eğimli sokağa doğru tırmandım. Yalnızca birkaç ahşap ev ve insanların güldüğü, eğlendiği, yabancıların kapıda bağıra çağıra konuştuğu ahşap bir han vardı.

Bu gece bir eve girmek çok zordu. Hiçbirine yaklaşmak istemiyordum. Dikkatlice bakan kadının evine geri döndüm. Tavuk gibi duruyor ve endişeli görünüyordu. Kirasını ödemesine yardımcı olacak bir ziyaretçi onu çok mutlu ederdi.

Soğuğu dışarıda bırakan, temiz ve şirin bir evdi. Bu, onun tek işlevi gibiydi: İçerdeki mahkûmları soğuğa karşı korumak. Bir kulübe gibi döşenmişti. Birkaç masa, sandalyeler ve çıplak, ahşap duvarlar. İnsan burada kendini bir kulübedeymiş gibi dış dünyadan uzak ve güvende hissederdi.

Tavuğa benzeyen kadın geldi.

“Bu gece için,” dedim, “bir oda tutabilir miyim?”

“Akşam yemeği de istersiniz, değil mi?” diye yanıtladı. “Çorba, haşlanmış et ve sebze ister misiniz?”

İstediğimi söyledim ve o sessizlikte beklemek için oturdum. Irmağı zar zor duyuyordum. Sessizlik durmuş gibiydi, ev bomboştu. Kadın bu sessizliğe bir tepki olarak aceleyle ve amaçsızca çevrede uçuşur gibiydi. Tıpkı duvarlara, ocağa ya da Amerikan bezli örtüye dokunabileceği gibi, insan, neredeyse bu sessizliğe de dokunabilirdi.

Birdenbire yeniden belirdi.

“Ne içersiniz?”

Endişeyle yüzümü izledi. Sesi acınacak durumdaydı, hızlılığı içinde neredeyse yalvarır gibiydi.

“Şarap mı, bira mı?” diye sordu.

Biranın soğuk olacağına güvenemedim.

“Yarım şişe kırmızı şarap,” dedim.

Beni bir zaman bekleteceğini biliyordum.

Elinde şarap ve ekmekle belirdi.

“Etten sonra omlet ister misiniz?” diye sordu. “Kanyaklı omlet, çok güzel yaparım.”

Çok fazla para harcadığımı biliyordum, ama yine de kabul ettim. Üstelik bu kadar uzun bir yoldan sonra niçin yemeyecektim ki?

Ben bu sakinlik ve yalıtılmışlıkta güzel şarabımı içerken ve ekmeğimi yerken, o yine beni bıraktı. Gelen her sesi dinledim. Yalnızca ırmağın belirsiz sesi vardı. Niçin burada, Alpler'in sırtında, bu lambayla aydınlatılan, kapalı, ahşap odada yalnız olduğumu merak ettim. Niçin buradayım?

Bir anlamda memnun, hatta mutluydum: Bu kadar muhteşem bir sessizlik, soğukluk ve soyutlanma! Sonsuz ve daha önce hiç ortaya çıkmamış bir şey gibiydi: Bu ağır ve buz gibi soğuk havada, bu tepede, yalnız başıma ve özgürdüm. Londra uzaktaydı. İngiltere, Fransa, Almanya çok ötedeydi, gecede gerçekdışıydılar. Bu kıtanın ve aşağısının tüm hareketi içinde gerçekdışı, yalan ve var olmaz gibi görünmesi bir çeşit hüzündü. Sessizlikten birisi onu küçümser ve sessizlik tüm önemini yitirir. Sessizlik çok büyüktü; ama önemi yoktu. Dünyanın krallıklarının önemi yoktur: İnsan çevrede gezinmekten başka ne yapabilir?

Kadın çorbayla geldi. Ona yazın buraya çok kişinin gelip gelmediğini sordum. Korktu, yanıtlamadı, rüzgârda bir yaprak gibi gitti. Çorba güzel ve doyurucuydu.

Başka bir yemekle gelmeden önce epeyce zaman geçti. Tepsiyi masaya koydu, bir yandan bana, bir yandan dışarıya bakarak:

"Eğer size yanıt vermezsem beni bağışlayın –çok iyi duymuyorum– sağırım," dedi.

Ona baktım ve ben de geri çekildim. Kendi kusurunun gerçeğinden hafif bir acıyla kurtulmuştu. Bundan dolayı korkutulup korkutulmadığını ya da yalnızca müşteriler onu beğenmez diye mi korktuğunu merak ettim.

Masayı düzenledi, hızlıca önüme tabağımı koydu ve korkmuş bir tavuk gibi uzaklaştı. Yorgundum, sağırlığından korkan, bu sinirli ve utangaç tavuk için ağlamak istiyordum. Ev sessizdi, bomboştu. Belki de bu boş sessizliği yaratan onun sağır oluşuydu.

Omletle geldiğinde ona bağırarak:

"Et ve çorba çok güzeldi," dedim. Tedirgince titredi ve, "Teşekkür ederim," dedi. Onunla konuşmayı başardım. Pek çok sağır insan gibi, duymamanın onu altı kat daha da kötüleştirdiği bir korku içindeydi.

Yumuşak ve tuhaf bir şiveyle konuştu, onun belki de bir yabancı olabileceğini düşündüm. Bunu ona sorduğumda beni yanlış anladı ve benim onu düzeltecek cesaretim yoktu. Yalnızca kışın, Noel zamanı evinin hep dolu olduğunu söylediğini hatırlıyorum. İnsanlar kış sporları için geliyordu. Hep ona gelen genç iki İngiliz kadın vardı.

Onlar hakkında çok sevecen konuşuyordu. Sonra birdenbire korkarak geri çekildi yeniden. Çok lezzetli olan kanyaklı omletimi yedim ve sokağa baktım. Dışarısı karanlıktı, parlak yıldızlar ve kar kokusu vardı. İki köylü geçti. Yorgundum, hana gitmek istemiyordum.

Sessiz, ahşap evdeki yatağıma gittim. Küçük, temiz ve soğuk bir odam vardı. Dışarıda ırmak akıyordu. Kendimi yatağın derinliğine gömdüm, yıldızlara ve gölgeli göğe baktım bir süre, sonra uykuya daldım.

Sabah buz gibi suda yıkandım, yola çıktığıma memnundum. Gürültülü ırmak üstünde buzlu bir pus vardı, birkaç tane de cılız çam ağacı. Kahvaltı ettim ve hesabı ödedim. Yedi frank tutmuştu, verebileceğimden çok fazlaydı. Ama açık havaya çıktığımda her şey önemini yitirdi.

Gökyüzü mavi ve kusursuzdu, etkileyici bir sabahtı, köy çok sakindi. İşarete gelene kadar tepeden yukarıya çıktım. Furka yönüne doğru baktım ve şimdi eve dönüş yolunda olan Streatham'lı yorgun İngilizi düşündüm. Çok şükür ki ben eve dönmek zorunda değildim. Belki de hiç. Gotthard'a, soldaki patikaya doğru döndüm.

Dağ doruklarına, köye ve aşağıdaki yıkık kaleye, uzaklardaki çayırda Andermatt'ın etrafa dağılmış enkazına bakarak dikilirken ruhumda neşeyle sıçrıyordum. İnsan hiç aşağıdaki dünyaya iner miydi?

Yürüyen başka birini gördüm. Pantolonlu, şapkalı ve gömleğinin üstünde görünen askısı, paltosu sırt çantasının altından fırlamış bir genç adam. Gülümseyerek bekledim. Bana doğru geldi:

"Gotthard'a mı gidiyorsun?" diye sordum.

"Evet," diye yanıtladı. "Sen de mi?"

"Evet," dedim. "Birlikte gideriz."

Kayaların tepesindeki bir patikaya tırmanarak yola koyulduk.

Basel'den gelen, soluk, çilli, on yedi yaşında, kasabalı bir gençti. Bir bavul taşıma şirketinde –sanırım Gondrand Fréres'di– memurdu. İngilizinkine benzeyen büyük bir yürüyüş yapacağı bir haftalık tatili vardı. Dağ yürüyüşlerine alışkındı: Bir Sportverein'a[184] üyeydi. Kalın ve çivili botlarıyla erkekçe yürüyor, kayaları ciddi bir biçimde tırmanıyordu.

Geçidin sonundaydık. Berrak gökyüzünden aşağıya geniş ve karlı eğimler iniyordu, geçit taşlarla doluydu. Bir ev kadar büyük taşlarla ve küçücük çakıl taşlarıyla. Bunların arasından, yalnızca ırmağın sesinin olduğu bu büyüleyici yalnızlığın içinden sessizce kıvrılıyordu. Gökyüzü ve karlı eğimler, sonra da geçidin güneş ışınıyla dolu taşlı ve kayalıklı yatağı: Hepsi buydu. Sessizlik içinde kuzey dünyasından güneye geçiyorduk.

Emil, Göschenen’de yürüyüşüne yeniden başlamak için akşamüstü tünelden geçip trenle geri dönecekti.

Ben dünyanın sırtından devam edecektim. Kuzeyden güneye doğru gidecektim. Mutluydum.

Uzun süre yokuşu tırmandık. Yukarıdaki eğimler alçaldı, geri çekilmeye başladı. Gökyüzü çok yakındı, onun altında yürüyorduk.

Sonra geçit dışarıya açıldı, önümüzde açık alan vardı, geçidin en üstü. Orada ayrıca kışlalar ve askerler de vardı. Silah sesleri duyduk. Kımıldamadan durarak parlak ve mavi göğün altında, karların üstünde duman kümeleri ve kar kalıplarını geçen küçük siyah figürler gördük, sonra kayaların arasında ve havada kuru ve yapay silah seslerini duyduk yine.

“Das ist schön,”[185] dedi yol arkadaşım, hayranlıkla.

“Hübsch,”[186] dedim.

“Burada ateş etmek, karlarda tatbikat yapmak harika olurdu.”

Bana bir askerin yaşamının ne kadar zor olduğunu ve ona ne kadar ağır bir eğitim verildiğini anlattı.

“Askerliği dört gözle beklemiyor gibisin?” dedim.

“Aaa, hayır, istiyorum. Asker olmak istiyorum, bunu yaşamak istiyorum.”

“Niçin?” diye sordum.

“Oradaki çalışmalar, eğitim ve yaşam için. İnsan güçleniyor.”

“Bütün İsviçreliler orduda hizmet etmek istiyor mu?” diye sordum.

“Evet, hepsi ister. Bu her erkek için iyidir, bizi bir arada tutar. Ayrıca yalnızca bir yıl. Bir yıl için tüm bunlar çok iyi. Almanlarınki üç yıl. Çok uzun, çok kötü.”

Ona Bavyera’daki askerlerin askerlik hizmetinden nasıl nefret ettiklerini anlattım.

“Evet,” dedi, “bu, Almanlar için doğru. Sistem farklı. Bizimki çok daha iyi. İsviçre’de insan asker olarak iyi vakit geçirir. Ben gitmek istiyorum.”

Karların üstünde sürünen siyah noktaları, askerleri izledik; yukarıda silahların yapay ve kuru çınlamalarını dinledik.

Islık çalan birisini, yoldan aşağıya bağıran askerleri fark ettik. Köprünün üstünden oraya gitmemiz gerekiyordu. İleriye, bir zamanlar manastır olan uzaktaki otele doğru hızlı hızlı yürüdük. Bu yüksek yerin sazlıklı göllerinin üstünde ışık mavi ve berraktı; göğün altında karlı yamaçlarla çevrilmiş suyun, bataklığın, yolun ve kayaların tuhaf bir hüznü vardı.

Asker yine bağırdı. Ne dediğini anlamadım.
“Koşmazsak asla gidemeyeceğimizi söylüyor,” dedi Emil.
“Ben koşmayacağım,” dedim.
Nöbetteki askerlerin beklediği köprüye doğru aceleyle yürüdük.
Oraya vardığımızda adam:
“Vurulmak mı istiyorsunuz?” dedi kızarak.
“Hayır, teşekkürler,” dedim.
Emil çok ciddiydi. Tehlikeden kurtulduğumuzda:
“Eğer şimdi geçmiş olmasaydık ne kadar beklemek zorundaydık?” diye askere sordu.
“Saat bire kadar”dı yanıt.
“İki saat!” dedi Emil tuhaf bir mutlulukla. “Gelmeden önce iki saat beklemek zorundaydık. Bizim koşmamamız onu rahatsız etti,” dedi ve sevinçle güldü.
Otele kadar yürüdük. Bir bardak sıcak süt istedik. Almanca sordum. Ama hoppa ve şımarık hizmetçi Fransızdı. Bize, iki değersiz yaratıkmışız ve yoksulmuşuz gibi aşağılayarak hizmet etti. Bu, zavallı Emil’i utandırdı; ama o kıza gülmeyi başardık. Bu davranışımız kızı çok kızdırdı. Sigara odasında sesini yükselterek Fransızca:
“Du lait chaud pour les chameaux.”[187] dedi.
“Develer için biraz sıcak süt diyor,” diye çevirdim Emil’e. Şaşkınlıkla ve enerjik bir hiddetle doldu.
Masaya vurarak onu çağırdım:
“Mademoiselle!”
Fırlayarak kapıda belirdi.
“Encore du lait pour les chameaux,”[188] dedim.
Bardaklarımızı masadan topladı ve tek söz söylemeden gitti.
Bir daha da geri gelmedi. Sütü Alman bir kız getirdi. Güldük. Kız ciddiyetini bozmadan gülümsedi.
Yeniden yola koyulduğumuzda Emil kollarını kıvırdı. Öğleydi ve güneş yakıyordu; sırtındaki yüklü çantayla bana Fransız kızın develerini hatırlatıyordu.
Aşağıya inişe geçmiştik. Otelden yalnızca biraz uzakta, dorukların arasında, büyük bir yarık vardı dağlarda.
Güney taraftaki eğim kuzeydeki yokuştan çok daha dik ve güzel. Güneyde kayalar yalçın ve kocaman, minik ırmak aşağıya dökülüyor, bu bir

ırmak değil, aşağıdaki yarıkta bir yerden fışkıran, karanlıkta hızla akan bir çağlayan.

Eğimlerde güneş aşağıya akıyor; yol, kuyruğu ağzında bir hayvan gibi aşağıya doğru kıvrılıyor. Sürekli kendine geri dönen halkalar halinde. Yukarıya doğru giden katırlar bir değirmende yürür gibi.

Emil dar patikalardan gitti, tıpkı su gibi biz de aşağıya aktık. Bir seviyeden ötekine sıçrayarak, koşarak, akarak, hoplayarak, inerek... Yalnızca başka bir seviyeye geldiğimizde dinlenmek için durduk.

Bir kez başlayınca kendimizi durduramıyorduk, aşağıya doğru zıplayan iki taş gibiydik. Emil çok mutlu oldu. Sıçradıkça zayıf, çıplak, beyaz kollarını sallıyordu; göğsü bu hareketlerle pembeleşti. Şimdi Sportverein'ına ait bir şey yapıyordu. Zıplayarak ve koşarak, çantalar sırtımızda ağırlık yaptığında hızımızı azaltarak indik aşağıya.

Yumuşak ağaçları, derin kara gölgeleri olan güney yakası çok güzel ve güneşliydi. Bana Romantik dönemi ve Goethe'yi hatırlattı:

"Kennst du das Land wo die Citronen blühen?"[189]

Aşağıya dökülen ırmak boyunca biz de güneye doğru hızla indik. Yürüyüş çok yorucuydu. Yarıktan aşağıya dik kayalar arasından hızla indik. Tepemizdeki çıkıntılarda ve aşağıda ağaçlar büyümüştü. İnmeye devam ettik.

Yarık yavaş yavaş açılıncaya dek –büyük bir vadiye açıldı– aşağıda, uzaktaki Airolo'yu, delikten çıkan demiryolunu gördük. Tüm vadi güneş ışığıyla dolmuş bir cornucopia'ya[190] benziyordu.

Zavallı Emil yorulmuştu, benden daha yorgundu. İnerken botları ayağını acıtmıştı. Bu yüzden açık vadiye vardığımızda daha yavaş yürüdük. O da sessizleşti.

Vadinin girişinde bana Romalıları hatırlatan yarı evcil, eski bir yan vardı. Yalnızca burada Roma alaylarının karargâh kurmuş olduğunu düşleyebilirdim ve çalılarda karnını doyuran beyaz keçilerin de Roma bölüğüne ait olduklarını.

Yeniden İsviçreli askerlerin kışlalarını gördük; silah atışlarının, tatbikatın ortasındaydık. Yorgun ve açtık. Yiyecek hiçbir şeyimiz yoktu.

Dünyanın güneşten kurumuş güney yamaçlarının kuzeyden bu kadar farklı olması tuhaftır. Sanki Tanrı Pan'ın evi, güneşten solmuş taşların ve güneşten koyulaşmış ağaçların arasındadır. İnsan bunu kanında hisseder. Saf güneşte kurutulmuş bir hafızadır. Airolo'ya gelmekten mutlu oldum.

Sokakların İtalyan olduğunu, dışı güneşli ve içleri karanlık olan evlerin de İtalya gibi olduğunu fark ettik. Yolda defne ağaçları vardı. Zavallı Emil bir yabancıydı. Gömleğinin kollarını aşağıya indirdi, yakasını bağladı, paltosunu giydi; solgun ve tuhaf bir yabancıya dönüştü.

Sebzelerin ve üzümlerin olduğu gerçek bir İtalyan dükkânı, karanlık bir mağara gördüm.

“Quanto costa l’uva?”[191] benim ilk sözlerim oldu.

“Sessanta al chilo,”[192] dedi kız.

İtalyan üzümleri şarap kadar hoştu.

Emil’le istasyona giderken tatlı siyah üzümleri yedik.

Emil çok yoksuldu. İstasyondaki üçüncü sınıf lokantaya gittik. Bira, ekmek ve sosis siparişi verdi. Ben de çorba, haşlanmış et ve sebze istedim.

Bana getirdikleri çok fazlaydı, ben de, servis yapan kadın bardaki adamlara romlu kahve verirken Emil için birer tabak, çatal, bıçak ve kaşık daha aldım. Benim yemeğimden ikimiz de yedik. Kadın –otuz beş yaşında vardı– geri döndüğünde bize sertçe baktı. Gönlünü alırcasına gülümsedim, o da bana karşılığında nazikçe gülümsedi.

“Ja, dies ist reizend,”[193] dedi Emil sevinçten uçarak, sotto voce. Çok utangaçtı. Ama biz bu istasyon lokantasında tuhaf bir biçimde mutluyduk.

Sonra peronda sessizce oturduk ve treni bekledik. Bir tren istasyonunda beklemek hoştu, burası İtalya gibiydi. Tüm dünya rahat ve sıcacık. Güneş parlıyor.

Bir franklık bir tren yolculuğu yapmaya karar verdim. İstasyonumu seçtim. Bilet bir franktan biraz fazla tuttu, yer üçüncü mevkideydi. Sonra trenim geldi, Emil ve ben ayrıldık; gözden yitene dek el salladı. Geri dönmek zorunda olmasına üzüldüm, daha çok gezebilmeyi o kadar istiyordu ki.

Siyah, kadınsı giysiler içindeki iki şişman rahibin karşısında oturarak Ticino Vadisi’nden aşağıya, yarı uykulu, on dokuz kilometre kadar gittim.

İstasyonumda indiğimde ilk kez kendimi tedirgin hissettim. Niçin bu yol kenarında, bu ilkel yolda iniyordum? Bilmiyordum. Ama yürümeye koyuldum. Neredeyse çay saatiydi.

Dünyada hiçbir şey bu yeni mekanik, makineli yaşama ait İtalyan yollarından daha soluk değildi. Eski yollar çok güzeldir, menzillerini iyi ayarlarlar. Ama bu yeni yollar insanları ayırır, onları dünyadaki tüm yıkıntılardan daha çok üzer.

Ticino Vadisi'nden aşağıya, Bellinzona'ya doğru yürüdüm. Vadi belki de çok güzeldi; bilmiyorum. Yalnızca yolu hatırlayabiliyorum. Yol geniş ve yeniydi, demiryolu boyunca uzanıyordu. Ayrıca dökümhanelerden, sıradan fabrikalardan ve köylerden de geçiyordu. Düşünülemeyecek kadar kötüydü; daha önce yoksa bile, İtalyan yaşamına yeni girmiş bir kötülük.

Şurda burda dökümhaneler, endüstri kolları, yolda çırılçıplak duran barınaklar, gri ve terk edilmiş yerler vardı. Bakımsız çocuklar merdivenlerin etrafında oynuyor, pasaklı adamlar iki büklüm oturuyor. Her şey bir ağırlığın altındaymış gibi görünüyor.

Ticino Vadisi'ne giden yoldan aşağıya inerken, üstümüze doğmakta olan bu yeni dünyadan korktuğumu hissettim yeniden. Yeni İtalyan yollarından geçerken, örselenmiş topraktan bıçak gibi yükselen bir böcek sürüsünün yaşamına, gerçek bir böcek sürüsünün yaşamına, salt yıkıcı bir yaşama benzeyen, büyük kapalı küplerden oluşan bu yerleri gördüğünde insanın hissettiği korku, İngiltere'dekiyle karşılaştırıldığında yine de hiçbir şeydir.

Bu olgu, köylü birdenbire evini terk edip işçi olduğunda meydana gelir. Sonra her yere toptan bir değişim egemen olur. Şimdi yaşam insanların kendini bir köle gibi satması, yollar inşa etmesi, dökümhanelerde, maden ocaklarında, raylarda amaçsız ve anlamsız bir biçimde gerçek bir köle gibi çalışarak ter dökmesi demektir. Herkes işini, para kazanmak ve eski sistemden uzaklaşmak dışında başka hiçbir nedeni olmadan yapar.

Bu İtalyan işçileri gün boyunca çalışır, bütün yaşamları yalnızca acımasız bir işle doludur. Onlar dünyanın işçileridir, çalışırken insanı şaşırtacak bir biçimde koşullara kayıtsızdırlar. Pisliğe ve kötü kokuya alışmışlardır.

Sanki bütün toplumsal sistem çöküyor ve insan peynirin içindeki kurtlar gibi çözülme, bozulma içinde tırmanıyor. Yollar ve raylar döşeniyor, maden ocakları ve dökümhaneler kazılıyor; ama yaşamın tüm organizması, toplumsal organizma, yavaş yavaş, görülemeyecek kadar korkunç bir çeşit bitki hastalığıyla ufalanıyor ve çöküyor. Şimdi görünen o ki büyük bir yol, demiryolu ve endüstri sistemiyle, bu yapılar üzerinde kaynayan bir karmaşa dünyasıyla kalakalacağız: Sanki bu çelik yapıyı biz yaratmışız gibi toplumun tüm yapısı arada ufalanacak ve çürüyecek. Bunu fark etmek çok korkunç bir şey. Bu korkuyu yeni bir İtalyan karayolunda hep hissettim. Herhangi bir yerden daha fazla.

Ticino Vadisi’ni hatırlamak benim için bir çeşit karabasan. Ama gecenin karanlığında en sonunda Bellinzona’ya vardığımda her şey daha iyiydi. Kasabanın ortasında insan eski organizmanın hâlâ yaşadığını duyumsar. Bitkideki bir hastalıkta olduğu gibi, parçalara ayrıldığı yer yalnızca uç noktalardadır.

Sabah Bellinzona’dan ayrılırken yine büyük ve geometrik evleriyle, kaynayan bir işçi nüfusuyla kıvrılan yeni ve kötü yol korkusuna kapıldım. Yalnızca meyve taşıyan köylüler beni avutuyordu. Ama onlardan da korkuyordum. Aynı ruh onların içine de yerleşmişti.

Como Gölü çevresi.

Bir süredir İsviçre'de mutlu değildim. Ne Maggiore Gölü'ne bakıp böğürtlen yerken, ne de göl kenarında uzanırken. Duygusuzlaşmış ve parçalara ayrılmış bir işleyiş baskın çıkıyordu içimde.

Küçük bir pansiyonda bir adam bana çok iyi davrandı. Bahçesine gitti, bana yapraklar içinde ilk üzümlerini, elmalarını ve şeftalilerini getirdi, hepsini önüme yığdı. İtalyan bir İsviçreliydi, Bern'de bir bankada çalışmıştı, şimdi emekliydi. Babasının evini satın almıştı ve özgür bir adamdı. Yaklaşık elli yaşlarındaydı. Tüm zamanını bahçesinde geçiriyordu. Kızı pansiyona bakıyordu.

Orada kaldığım süre boyunca benimle İtalya'dan, İsviçre'den, çalışmaktan ve yaşamdan konuştu. Emekliydi, özgürdü. Ama yalnızca sözde özgürdü. Özgürlüğü yalnızca çalışmaktan elde ediyordu. Sonunda uzaklaştığı sistemin inat edeceğini ve kendi oğullarıyla torunlarını da içine alacağını biliyordu. Kendisi az çok eski sisteme geri dönebilmişti; ama uzakta, Lugano'daki yola bakarak, benimle birlikte yamaçtan aşağıya inerken kendi eski düzeninin yavaş bir parçalanma süreciyle çöktüğünü biliyordu.

Niçin sanki umutlu biriymişim gibi, sanki bütün bu yamaç boyunca ilerleyen bu büyük olumsuz gerçeğe karşı olumlu bir gerçeği temsil ediyormuşum gibi konuştu benimle? Yeniden korktum. Evleri, bozulmanın simgesi gri ve ilkel kristalleri geçerek aşağıya doğru aceleyle indim.

Güneşte güzel ve çıplak bacakları pirinç gibi parlayan bir kız gördüm. Asma bahçesinin kenarında bir tarlada çalışıyordu. Ona bakmak için durdum, birdenbire onun pirinç gibi parlayan güzel, çıplak teniyle büyülenmiştim.

Sonra bana hafif alaycı bir biçimde anlamadığım bir meslek diliyle seslendi. Sesi kaba ve kamçılayıcıydı, korkup yoluma devam ettim.

Lugano'da bir Alman pansiyonunda kaldım. Göl kenarında karanlıkta bir yerde oturduğumu, suyun kenarında gezinen kalabalığı ağaçların ve lambaların altında izlediğimi hatırlıyorum. Hâlâ pek çoğunun yüzü gözümün önünde: İngilizler, Almanlar, İtalyanlar, Fransızlar. Burada, bu tatil yerinde gölün kıyısında gidip gelen sıkıcı ve küçük kümeler halindeki insan akınında; akşam giysileri içinde büyük otellerden çıkmış kadın ve erkekler, daha orta halli ziyaretçiler ve turistler, kasabanın gülüp eğlenen

işçileri, gençleri ve erkekleri arasında yabancılaşma ve birbirinden kopuş daha hızlıydı. Bu görüntü tuhaf, acı verici, kötü, hatta tümüyle iğrençti.

Pirinç gibi parlayan kol ve bacakları olan kızı düşünerek onların arasında uzun süre oturdum. Sonra otele gittim ve gazetelere bakarak girişte oyalandım. O kadar yoğun olmasa da her şey burada da aşağıdaki gibiydi.

Yatmaya gittim. Otel, dik bir yamacın kenarındaydı. Bütün bu tepelerin büyük bir doğal afette niçin kaymadığına şaştım.

Sabah beni öte yakasına götürecek bir vapura bineceğim Lugano Gölü boyunca yürüdüm. Göl güzel değildi, yalnızca resmi yapılabilirdi. En çok burada yaşayan Romalıları düşünmeyi severim.

Vapurla gölün aşağı ucuna doğru gittim. İnip bir demiryolu boyunca yürüdüğümde bir grup erkekle karşılaştım. Birdenbire çığlık atmaya ve bağırmaya başladılar. Nallanmak üzere olan büyük, soluk bir tosuna asılmışlardı. Hayvan ileri atılıyor ve korkunç bir kuvvetle tekmeliyordu. Bu kadar çılgınca bir kuvvetle çabalayan, şiddetle sarsılan soluk et kütlesini insanların iplere asılmış, aşağıya çekmeye çalışmalarını görmek tuhaftı. Ama hayvan korkunç bir sarsıntıyla bir kısmını üstünden attı. İnsanlar yola dağıldı, her yer sıcak gübreyle kaplandı. Tosun yeniden hamle yaptığında insanlar yarı utkulu, yarı alaycı bir havada bir çığlık attı.

Bunları görmek istemeyerek uzaklaştım. Çok tozlu bir yol boyunca gittim. Ama bu yol o kadar da kötü değildi. Belki de yalnızca eskiydi.

Küçük ve kasvetli Chiasso'da kahve içtim. Gümrükteki hareketleri, gidip gelenleri izledim. İtalyan ve İsviçre gümrük memurlarının odaları birbirinden birkaç metre ötedeydi. Herkes durmak zorundaydı. İçeriye girdim ve sırt çantamı bir İtalyana gösterdim, sonra bir tramvaya binip Como Gölü'ne gittim.

Tramvayda modaya uygun; ama resmi giyinmiş kadınlar vardı. Chiasso'ya trenle gelmişlerdi ya da kasabada alışveriş yapıyorlardı.

Son durağa geldiğimizde önümden inen genç bir kadın parasol'ünü[194] unuttu. Tramvayda otururken tozlu ve kirli görüntümün farkındaydım, beni yollarda çalışan bir işçi sandıklarını biliyordum. Tramvaydan inme zamanı geldiğini unuttum.

"Pardon Mademoiselle,"[195] dedim genç kadına. Döndü ve beni bir aşağılamayla susturdu. Ona bakarken içimden "burjuva" dedim. "Vous avez laissé votre parasol."[196]

Aç gözlü bir hareketle döndü ve parasol'üne atıldı. Ruhu ne kadar da sahip olduğu şeylerdeydi! Durdum ve onu izledim. Sonra ağaçların altından

yola doğru gitti kibirli küçük bayan. Ayağında beyaz çocuk botları vardı.

Lugano için düşündüğüm şeyleri Como Gölü için de düşündüm: Romalılar buraya geldiklerinde muhteşem olmalı. Şimdi her yerde büyük yazlık evler, villalar var. Sanırım yalnızca gün doğuşu hâlâ muhteşem.

Como'nun aşağısına giden bir vapura bindim, sevimli insanların olduğu eski büyük bir taş mağaradan oluşan bir handa, ilginç bir yerde geceledim. Sabah yola koyuldum. Katedralin huzuru ve eski güzelliği o büyük geçmişin parıltısını oluşturuyordu. Pazarda toptan kestane satıyorlardı. Parlak ve kahverengi kestane yığınları. Çuvallar dolusu kestane. Köylüler heyecanla bunları alıp satıyor. Como'yu düşündüm, yüz yıl önce bile muhteşem olmalı. Şimdi her şey kozmopolit. Katedral bir kutsal emanet, bir müze eşyası gibi. Her yer paranın mekanik zevki kokuyor.

Milano'ya yürümeye cesaret edemeyince bir trene bindim. Milano'da cumartesi öğleden sonrası acı campari içerken ve şehirli İtalyanların şen şakrak içki içişlerini ve konuşmalarını izlerken burada yaşamın hâlâ canlı olduğunu gördüm. Burada da çözülüş süreci güçlüydü; bu çözülüş insan bedeninde olduğu gibi insan beynini de uğraştıran mekanik işlerin merkeziydi. Her şeyde aynı kokuşma var: Makineleşme, insan yaşamının durmaksızın makineleşmesi.

[1] Megalomani. (Alm.)

[2] 16. ve 17.yüzyıllarda Katolikliğe karşı hareketler o dönemde Katolikliğin daha da öne çıkmasına neden oldu.

[3] Bavyera'nın en önemli festivallerinden biri. Asıl adı Fronleichnam, ama Lawrence sözcüğü yanlış yazmış.

[4] Garda Gölü’nün batı kıyısında ünlü olan bir yazar. Burada Lawrence İsa’nın soylular gibi durduğunu anlatmaya çalışıyor.

[5] 1575-1642 yılları arasında yaşamış İtalyan ressam. Orta tonlar bularak ışık ve gölgede zıtlıklardan kaçınmaya çalıştı.

[6] Yunan mitolojisinde Apollon ve Zephyros tarafından sevilen ve daha sonra Zephyros tarafından öldürülen genç ve yakışıklı bir adam.

[7] Avusturya’yı İtalya’ya bağlayan geçit.

[8] “Kendini zaferle ört, Tartarin kendini flanelle ört.” (Fr.) Alphonse Daudet’nin Talasconlu Tartarin adlı romanından bir alıntı.

[9] Londra’daki Tate Galerisi’nde bulunan ve John MacWhirter (1839-1911) tarafından yapılmış bir resim.

[10] Yol kenarlarındaki tapınak. (Alm.)

[11] Yeni Ahit’te Kutsal Ruh güvercinle gösterilir. Eski Ahit’te ise bu, Tanrı’nın gücünü de simgeleyen kartalla gösterilir.

[12] Wren Kiliseleri, İngiltere'de Sir Christopher Wren tarafından klasik tarzda yapılan elliden fazla kilisenin ortak adıdır. Bunları en tanınmışı Londra'daki St. Paul Katedrali'dir.

[13] Bir tür eğreltiotu.

[14] Tevrat’ta geçen, Yakup’un cennete giden merdiveni görmesi olayına gönderme yapılmıştır.

[15] Burada Tevrat'taki yaratılış imgesine gönderme yapılmıştır.

[16] Eski yöntemle, Roma Dönemi’nde açık alanda yapılan yün eğirme işlemi kastedilmektedir. Bu yöntemle aynı anda otlayan hayvanları da gözlemek mümkündür.

[17] Signore: Beyefendi. (İta.)

[18] Burada hem Âdem’in kaburgasından yaratılan Havva’ya, hem de Platon anlayışına göre bir bütünken birbirinden ayrılmış ve sürekli bir bütün olmaya çabalayan kadın ve erkeğe gönderme yapılmıştır.

[19] Lawrence ve birlikte gezdiği sevgilisi Frieda o yöredeki bir okul yöneticisinden İtalyanca dersleri almıştı.

[20] Kardelen. (Fr.)

[21] İtalyanca eski yol anlamına gelir. Gargnano'yu Brescia'ya bağlayan yoldur. 19. yüzyılda iki yer arasında yapılan yeni yol Strada Nuova (Yeni Yol) olarak adlandırıldı.

[22] Garda Gölü çevresinde kullanılan bir ünlem. Anlamı: “Yürü!”

[23] Yunan mitolojisine göre, Orpheus, Hades (Pluton) tarafından kaçırılıp ölüler dünyasına götürülen karısı Eurydike’yi dünyaya geri getirmek için yeraltına iner. Yolda sözünü tutamayarak dönüp karısına bakması Eurydike’yi yitirmesine yol açar. Ama Hades daha sonra yılın altı ayı Eurydike’nin yeryüzüne gitmesine izin verir. Bu yüzden Eurydike baharın gelişini simgelemektedir. Persephone ise Hades’in kaçırıp yeraltına indirdiği karısıdır.

[24] Genel anlamda bir yerin sahibi, efendisi. (İtal.)

[25] Signore, Pietro de Paoli (1845-1917); Signora ise karısı Silvia Comboni de Paolidir (1867-1931). Gargnano'da mülk sahibi soylulardır. Geçen yüzyılın ikinci yarısında limon yetiştiriciliğinden zenginleşmişlerdir.

[26] Ama – ama, beyefendi – korkarım – korkarım ki sizi rahatsız ediyorum. (Fr.)

[27] Bakın, beyefendi-bu-bu-bu ne-ne demek? (Fr.)

[28] Ama, beyefendi, kapı-kapı kapanıyor-açılmıyor. (Fr.)

[29] İşte. (İtal.)

[30] Hayır, beyefendi, hayır, bu sizi rahatsız eder. (Fr.)

[31] Pietro de Paoli'nin yaşadığı 1851'de inşa edilmiş evi.

[32] Sandro Boticelli (1445-1550) Rönesans’ta yaşamış Floransalı bir ressam. Mikelanj (1475-1564) ise yine bu dönemde yaşamış bir ressam, heykeltıraş ve mimar.

[33] Burada anlatılan Musa durumu Tevrat’ta geçer. Burada fiziksel olarak rahatsız olanların tapınaktan uzak durması emredilir. (Levililer 21; 1623)

[34] William Blake'in "Kaplan" adlı şiirinden.

[35] Yunan şarap tanrısı Dionysos'a adanan kendinden geçme törenlerindeki en yüksek nokta.

[36] İncil Matta 5; 3, 10, 39, 48 ve Luka 6; 278.

[37] Bir şeyin varoluşunun nedeni. (Fr.)

[38] Adına çocukların kurban edildiği ateş tanrısı. (Tevrat Levililer 18; 21)

[39] I. Charles, iç savaşta ortaya çıkan sorunlar sonucunda Oliver Cromwell tarafından idam edilene kadar İngiltere kralıydı. Stuart hanedanındandı. (1625-1649) Onun idamı tanrısal güçle kral olanların sonunu simgeliyordu.

[40] Alexander Pope'un İnsan Üstüne Deneme'sinin 2. bölümünün açılış dizeleri. (Çev. Tahsin Yücel)

[41] Deneycilik ve idealizm felsefedeki iki ana eğilimdir. Deneycilik, 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere'de gelişmiştir. Bilginin duyularla elde edilebileceğini savunur. İdealizm ise Almanya'da daha öne çıkmıştır. Buna göre bilgi maddeden çok göstergeler ve düşüncelerle bağlantılıdır ve gerçeklik düşüncenin çevresindedir.

[42] Lawrence okuduğu bir kitapta (Godwin and Their Circle), William Goldwin’in şair Shelley’i insanın kusursuzluğu ve evrenin iyiliği üstüne etkilediğini öğrenmiştir.

[43] Shelley’nin “Tarlakuşuna” adlı şiirine gönderme yapılmıştır. Shelley bu şiirinde şair doğayla ve şiirine neden olan güçle buluşmayı istemektedir.

[44] Shakespeare’in V. Henry adlı oyununda V. Henry askerlerine adil yanlarını korkunç yanlarıyla gizlemeleri için bağırır. Burada ona gönderme yapılmıştır.

[45] Bu sayı yuvarlatılmıştır. 1914'te resmi sayı kırk altı milyondu.

[46] Acaba – benim küçük malikânemde yürüyüşe çıkmak ister misiniz? (Fr.)

[47] Bilirsiniz efendim. (Fr.)

[48] Çünkü (İtal.) – çünkü (Fr.) – hava çok güzel – çok güzel (Fr.), görüyorsunuz! (İtal.)

[49] Bu biçimdeki su depoları limonluklarda sulama için bulunur. Bunun yapının içinden bir ırmak gibi akan bir çeşidi de vardır.

[50] Tahta kundura. (İtal.)

[51] İster misiniz – ister misiniz içeri girmek? (Burada yazılan “vouley” sözcüğünün aslı Fransızcada “voulez”dir. Bu hatayla Lawrence konuşanın Fransızca bilgisini göstermek istiyor.)

[52] Gargnano’da limon yapraklarından ve limonlardan yapılan buketler dükkânlarda süs olarak satılır.

[53] İlkokul müdiresi. (İta.)

[54] Limon yetiştiriciliği Gargnano'ya 13. yüzyıl ortalarında yerleşen Fransiscan keşişler tarafından başlatılmıştır.

[55] Ama. (İta.)

[56] Garda Gölü sakinleri o bölgenin limonlarının çok sulu ve tatlı olduğunu hatta tek başına yenebileceğini öne sürer. Bu görüş hem doğrudur hem de yerel halkın bir övünmesidir.

[57] Meyve henüz ham ve yeşilken kabuğundan yapılan bir tür limon likörü.

[58] Satılık. (İta.)

[59] Öyle! (İta.)

[60] Az-az-az. (İta. ve Fra.)

[61] Görüyor musunuz, beyefendi. (Fra.)

[62] Zenginler – bilirsiniz. (Fra.)

[63] Küçük bir uyarlama. (Fr.)

[64] Oyun, Henrik Ibsen’in Hayaletler oyununun bir çevirisidir. Ama Lawrence oyunun adını yanlış yazmış. İtalyancası Gil Spettri olacak.

[65] Gargnano'daki bu kilise 1807'de tiyatroya dönüştürülmüştür. 1977'ye kadar çevredeki pek çok grup burada oyun sahnelemiştir. 1977'den sonraysa burası bir sinema salonuna çevrilmiştir.

[66] Burada kullanılan sözcükler İtalya’da gelişen Fütürizm akımına gönderme yapmaktadır.

[67] Franz Hals’in Manzarada Aile adlı resminde ortada bir baba görülmektedir.

[68] Ordunun 1839’da keskin nişancılarından oluşturulmuş bir grubu. Üniformalarındaki kuştüylü geniş kenarlı şapkayla tanınırlar.

[69] Tahta kundura. (İta.)

[70] Teşekkürler anne. (İta.)

[71] Alfred Lord Tennyson’ın In Memoriam’ından alınmıştır.

[72] August Strindberg, İsveçli oyun yazarı (1849-1912).

[73] Ziyaret Yortusu, 6 Ocak’ta üç kralın İsa’nın doğduğu kulübeye gitmeleri ve onu bulmalarıdır.

[74] D’Annunzio’nun Abruzzi’de geçen bir trajedisi.

[75] Çok güzel, çok güzel! (İta.)

[76] Onur Gecesi. (İta.)

[77] İtalyan oyun yazarı Silvio Zambaldi’nin bir komedisi.

[78] Güzel, güzel. (İta.)

[79] Thomas Hardy’nin Tess romanının beşinci bölümünün başlığı.

[80] Bunlar aşk için acı çekmiş ya da ölmüş kadın kahramanlardır.

[81] Gargnano’nun güneyi.

[82] Giuseppe Verdi’nin Rigoletto operasındaki Gilda karakteri.

[83] Bu dizeler İskoç şair Robert Burns’ın bir şiirinden alınmıştır.

[84] Galahad ve Lancelot, Kral Arthur’un yuvarlak masa şövalyelerinden ikisidir. Galahad, günahsız ve temiz olmasıyla; Lancelot ise cesareti ve Arthur’un karısı Guinevere’e olan aşkıyla tanınır.

[85] Doktorun Karısı. (İta.)

[86] Adelia di Giocomo Tadini’nin, öteki adıyla Adelaida’nın, sahip olduğu tiyatro grubunun yöneticisi. Gerçek adı Enrico Marconi.

[87] Bunu bilmiyorum. (İta.)

[88] Bir İngiliz oyunu. (İta.)

[89] Ne sefil bir zavallıyım ben! (İta.)

[90] Kraliçe. (İta.)

[91] Burası Macbeth’in 1. perde 3. sahnesinden alınmıştır.

[92] Ünlü İngiliz tiyatro sahibi. Hamlet'i oynamıştı.

[93] Oresteia Üçlemesi'nde Agamemnon kızı İphigenia'yı tanrılara kurban eder ve karısı Klytemnestra tarafından öldürülür. Daha sonra oğulları Orestes annesini öldürür.

[94] Tevrat 2. Samuel ii. 1416

[95] Burada Reform'un önemli adlarından söz ediliyor. Girolamo Savonarola kilise ve devletteki bozulmalara karşı çıkmıştır. Floransa'da küçük bir devlet kurmuş ve ihanetten dolayı yakılmıştır. Martin Luther Alman Reformu'nun önemli bir adıdır. Sekizinci Henry ise kendini İngiltere Kilisesi'nin en yetkilisi ilan ederek Katolik Kilisesi'nden ayrılmıştır. Onun bu hareketi Anglikan Reformu'nun başlangıcıdır.

[96] Lawrence burada geleneksel değerlere karşı çıkan iki çağdaş felsefi görüşü ele alıyor. Alman filozof Friedrich Nietzsche Hıristiyanlığın merhamet ve özveri kavramlarına karşı çıktı. Pragmatizmin kurucusu İngiliz William James ise dünyayı doğal olaylar topluluğu olarak gördü.

[97] Sanine, kendi yaşamını hesaplar üzerine kuran, ahlak ve idealizmi yok sayan bir kahramanın adı.

[98] Olmak ya da olmamak, işte mesele bu. (Hamlet 3. perde 1. sahne)

[99] Hamlet’in 1. perde 2. sahnesinden alınmıştır.

[100] “Bu kafatası, efendim,” Hamlet’in 5. perde 1. sahnesinden alınmıştır.

[101] Burada Yusuf’un İsa’nın babası olabileceği tartışılıyor. Bu, Hıristiyanlığa karşıt bir görüştür.

[102] Troia Savaşı’nda askerler Troia yakınlarındaki sahillerde beklerlerdi.

[103] Arsız adam. (Alm.)

[104] Burada komünistler ve Hıristiyan demokratlar arasındaki ayrımdan söz edilmiş. Hıristiyan demokratlar İtalya’da küçük kasabalarda yerel kiliselerin etrafında toplandı ve yerel rahiplerle güçlendi. Komünistler belediye başkanı Syndaco’nun etrafında toplandı.

[105] Bu sözcük İtalyanca “hoş” anlamına gelir ve bir kadına iltifat için kullanılır.

[106] “Zeki kişi” anlamına gelen İtalyanca bir sözcük.

[107] Bakkhalar, içki alemleri ve sekse düşkünlükleriyle öne çıkmıştır. Kontrolsüzlükle özdeşleşmişlerdir. Bu yüzden Troia'ya kaçan Helen ve üvey oğlunu öldüren Phaedra örnek verilmiştir.

[108] Servi ağaçları daha çok mezarlıklarda bulunur ve ışıldar gibi görünürler. Ama Garda Gölü çevresinde daha çok limonlukları korumak için rüzgârı önlemede kullanılırlar. Rüzgâr, limonların ölümcül düşmanıdır.

[109] Mavi taçlı bir çeşit kır çiçeği.

[110] Yaldızlarla süslenen kırmızı renkli bir cam.

[111] Ormanların, avlanmanın ve ayın tanrıçası. Ayrıca Diana kadını ve doğumu da simgelediği için kimi yerlerde (örneğin Efes'te) çok memeli olarak tasarlanmıştır.

[112] Bira markası.

[113] Bu bilgiler Paolo ve Maria Capelli ve üç çocuğuna dayanmaktadır. Paolo (1853-1932) ve Maria (1868-1939) gerçek adlardır ama soyadları Fiori'ye (İtalyanca "çiçek") dönüştürülmüştür. Ayrıca Lawrence çocukların adlarını Giocomo'dan Giovanni'ye, Riccardo'dan Marco'ya, Giuseppina'dan Felicina'ya çevirmiştir. Paolo'nun ailesi kuşaklar boyu o evin sahibi olamadan çalıştı. Onun Amerika'da altın madenlerinde çalışması, ipoteği ödemesini sağladı.

[114] “Paolo ve ben, yirmi gün, üç hafta.” (İta.)

[115] Kuzey İtalya’da özellikle yoksul ailelerde sıkça tüketilen bir yemek.

[116] Signoria, 14. ve 15. yüzyıllarda Kuzey İtalya’da yaşayan zengin ve soylu aileleri simgeliyor. Burada Paolo, Lawrence’ı onlara benzetmiş.

[117] Tevrat, Levililer ii.12.

[118] İtalyan dinsel yeminlerinden biri.

[119] Mugiano, San Gaudenzio’nun tepesindeki Muslone köyü için kullanılan kurmaca bir addır. Buranın rahibi Domenico Oderici bir uçurumdan yuvarlanarak ölmüştür. Bir alkolik olmasına karşın yöre halkınca aynı zamanda bir ebe olarak da anılıyor.

[120] Son çocuğunun, Felicina’nın, bir başkasından olması.

[121] Dağlık ve uzak bölgelerdeki yerel yönetimler hep ana merkezden uzak kalır.

[122] Vezüv Yanardağı’nın patlaması sonucu lavlara gömülen eski bir Roma kenti.

[123] “Gel, gel, yemek zamanı.” (İta.)

[124] Birinci Dünya Savaşı'nda İtalyanlar Garda Gölü'nü Avusturya ordularına karşı savundu.

[125] Lawrence’ın sevgilisi Frieda ve onlarla birlikte kalan Tony Cyriax.

[126] Güzel sarışın. (İta.)

[127] “Güzel mi dans etmek?” (İta.)

[128] “Evet, çok güzel.” (İta.)

[129] “Gel, gel bir dakika.” (İta.)

[130] Antik Romalılarda orman tanrısı.

[131] Trento yakınlarında çok popüler olan bir halk şarkısıdır. Sözleri: “Evet, birisi ilkbaharı görecek / Badem tomurcukları çiçeklenecek / Trento kadınları İtalyan erkeklerle yatmak için aşağıya inecek.”

[132] “Durun-durun.” (İta.)

[133] Gerçekten yabani. (İta.)

[134] Verona’dan geçen bir ırmağın adı.

[135] Bu kişi Faustino Magri'dir (1882-1974). Takma adı İtalyanca'da "sert, dayanıklı, zorlu kişi" anlamlarına gelen "Il Duro"dur. Garda Gölü kıyısındaki küçük yerleşim yerlerinde aynı soyadı taşıyan insanlara takma ad vermek yaygındır. Daha sonra bu adlar ailenin öteki üyelerinde de kullanılır. Il Duro'nun karısı, Giulietta "la dura" olarak; kızı ise Andreina "la dura" olarak anılmıştır. Il Duro, Gargnano'da görünüşüne çok önem veren bir Don Giovanni olarak ün salmıştır. Ayrıca yörenin en iyi şarap üreticisidir ve asma aşılamada uzmandır. Evlenmek istememesine karşın 14 Ocak 1914'te Giulietta Tomasi ile evlenmiştir. Ailesine karşı sert davranmış ve karısını sürekli aldatmıştır. Burada Lawrence onu doğayı yöneten bir gücün simgesi, sürülerin ve çobanların Yunanlı tanrısı Pan olarak göstermiştir.

[136] “Up, Jenkins”, bir bozuk parayı saklayarak, karşı takımda paranın kimde olduğunu tahmin ederek ve bunu yüksek sesle söyleyerek oynanan bir oyun. Öteki oyun ise İtalyan oyunu “morra” olarak bilinir.

[137] “Ah ne yazık! Bilirsin güzellik için, siyah bir bıyık ah!” (İta.)

[138] “Mutsuzsun.” (İta.)

[139] “Senin üzgün göründüğünü söylüyor.” (İta.)

[140] “Çok fazla şey gördüm.” (İta.)

[141] Gardola di Tignale adında bir köy.

[142] “İngilizler.” (İta.)

[143] Bu kişi, yani öteki adıyla John, Gardola’da bir dükkân sahibinin oğlu Giocomo Triboldi olabilir.

[144] “Oğlum.” (İta.)

[145] Erkek çocuk. (İta.)

[146] “Yaşa, Bravo!” anlamlarına gelen İtalyanca bir ünlem.

[147] “Trablusgarp, İtalya’nın olacak / Silahların kükreyişinde İtalya’nın olacak.” (İta.)

[148] “Sevgili sevgili Ettore, sevgili albay.” (İta.)

[149] “Çok iyi adam.” (İta.)

[150] “Olağanüstü iyi.” (İta.)

[151] Süsengillerden, uzun, ensiz ve sivri yapraklı bir süs bitkisi.

[152] Daha çok Amerika'da, Güney Avrupalılar (İtalyan, İspanyol ve Portekizliler) için kullanılan bir sözcük.

[153] 1912'de İtalya'da askerlik hizmeti zorunluydu. İki yıl sürerdi. Göçten dolayı askere gitmemiş erkekler geri döndüklerinde kırk yaşına kadar askere çağırılabilirdi.

[154] Kablolu demiryolu, yüzyılın başlangıcında Gardola'nın yaklaşık bir buçuk kilometre güneyinde yapılmıştır. Bu, uzaktaki köyün gölle ve dağlarla olan tek bağlantısıydı. Gargnano'yu Tignale'ye bağlayan yol tamamlandığında burası kullanılmaz oldu.

[155] Ünlü Alman ortaçağ destanı das Niebelunglied’in ana kahramanı.

[156] Ren Nehri'nin kuzey kısmında bulunan Schaffhausen şehri bir üretim ve demiryolu noktasıdır. Schaffhausen yakınlarında suyun aşağıya üç bölümde döküldüğü Ren çağlayanları vardır.

[157] Akşam yemeği. (Alm.)

[158] Almanya’da patates ve/veya hamurdan yapılan top şeklinde yiyecek.

[159] “İyi geceler, bayan.” (Alm.)

[160] Burada bozuk şive sözüyle İsviçre Almancası kastediliyor.

[161] Güzel. (Alm.)

[162] “Dilenciler, hergeleler, işe yaramazlar!” (Alm.)

[163] İsviçre’de yirmi ve kırk yaşları arasındaki her erkek, yılda bir ay zorunlu olarak askere çağrılır.

[164] Postane Pansiyonu. (Alm.) Almanya’da hemen hemen her kasabada anayolların kesiştiği yerde posta arabalarının konaklaması için böyle pansiyonlar vardı.

[165] Tıknaz. (Fr.)

[166] Dünyaca tanınan şişman İtalyan tenor Enrico Caruso.

[167] Dört farklı grup ve onların farklı renk kombinasyonlarıyla oluşan kırk kartlık bir deste.

[168] “Güneş, güneş.” (İta.)

[169] Öğle vakti. (İta.)

[170] Çan kulesi. (İta.)

[171] Bir kişinin doğduğu köye olan güçlü bağlılığı ve sevgisi. (İta.)

[172] “Bilirsiniz efendim.” (İta.)

[173] “İnsanın yurdu olmaz.” (İta.)

[174] Libya’nın doğu bölgesi.

[175] O dönemde Cenova’da bu adla çıkarılan bir gazete yok. Büyük olasılıkla Lawrence gazetenin adını yanlış hatırlıyor.

[176] İncil, Matta v. 5.

[177] Burada kastedilen daha önce Frieda ile birlikte olmuş psikanalist Otto Gross (1877-1920) olabilir.

[178] Zug ve Luzern göllerinin arasında tek başına yükselen bir dağ. Tepeye zorlukla tırmanılır.

[179] Amerikalı şair Henry Wadsworth Longfellow’un “Excelsior” adlı şiirindeki kahramanın adı. Bu kişi, bir kadın sevgisini reddederek ideali arar.

[180] Londra’nın güneybatısında bir banliyö.

[181] “Ölüm kaynağı” sözüyle çığ kastedilmektedir. Bu yıllarda bu bölgelerde çığ çok yaygındı.

[182] 1799’da Fransızlara karşı savaşırken ölen Rusların anısına 1899’da dikilmiş Suvoroff Anıtı.

[183] Her ikisi de İngiltere’de deniz kenarında dinlenme yerleri.

[184] Spor kulübü. (Alm.)

[185] “Bu iyi.” (Alm.)

[186] “Güzel.” (Alm.)

[187] “Develer için biraz sıcak süt.”

[188] “Develer için biraz daha süt.” (Fr.)

[189] “Limon ağaçlarının çiçek açtığı o ülkeyi tanıyor musun?” (Alm.) Goethe’nin Wilhelm Meister adlı eserinden alınmıştır.

[190] Bolluğun simgesi olan boynuz biçiminde bir çeşit süslü kap. Kimi zaman içinden meyve ya da çiçek taşar gibi çizilmiştir. (ç.n.)

[191] “Üzümler ne kadar?” (İta.)

[192] “Kilosu altmış.” (İta.)

[193] “Çok hoş bir davranış.” (Alm.)

[194] Kadınların güneşten korunmak için kullandıkları şemsiyeye benzer bir eşya. (ç.n.)

[195] “Affedersiniz, bayan.” (Fr.)

[196] “Parasol’ünüzü unuttunuz.” (Fr.)